

802
165

МКБ
пер
287

M. P. LIXAÇOV

LIȚERATURA XRESTOMAȚIA

MEDO33A SKOLA PONDA

I TOR

4688

Donys 55 ur. Pereplot 25 ur.

GOSUDARSTVENNƏJ
UÇEBNO-PEDAGOGIČESKƏJ IZDAȚELSTVO
MOSKVA ★ 1934

M. P. LIXAÇOV

LİTERATURA XRESTOMATIJA

MEDOZZA SKOLA PONDA

I TOR

KUJINƏT VELƏTÇAN VO

(Gizama toqma Xrestomatiya şerti — S. M. BRAI-
LOVSKAJA şerti va M. A. RƏBNIKOVA şerti)
Viştalis İeşnı Komi okruglən Ctır velətan jukət

GOSUDARSTVENNƏJ
UÇEBNO-PEDAGOGİÇESKƏJ İZDAŤELSTVO
MOSKVA ★ 1934

Ответ. Редактор *Караваяв. С.*
Корректор *Тетюева. З.*
Техн. редактор *Чугин С.*

Сдано в набор 26/1-34г. Подписано к печати 4/IV-34 г. Формат бум. 62×94¹/₁₆.
П. л. 8, бум. листов 4. 64.448 тип. зн., на 1 бум. лист. Учпедгиз № 5345.
Ин. У-11-в. Тираж 5.500 экз. Заказ № 2125. Уполном. Главлита № В-42417.

17-я фабр. нац. книги ОГИЗ'а РСФСР треста «Полиграфкнига»
Москва, Шлюзовая наб. д. № 10

M. Lixačov.

Pionerskəj klubn.

Вьдән, вьдән клубә локтә
şьvнь gorən şьlankьv.
Pionerskəj şələm jotkə,
пьлән ьзьт kolektiv.
Мьj-ed toko ozə kerə
klubas çəlad-pioner:
ştengazeta gizə-gərə,
duma kişşə, kьzi zer.

Setən vokas pьzan doras
çəlad gizəнь plakat:
„Pioner oz vidçь,“ sərəs
gizəm: „sija jurat vart“.
Uz çulalis, sijen вьдән
gorən pişna şьләнь.
Kolektivьn sizi nija
uçət kadşan olәнь.

S. Marsak.

Otrjad.

Кьеəт setçin muniş
oşkalə guz da guz,
gərd kuçika, вьпа,
jurьs aslas kus?

Koknit jərnəsoka,
pizəsvi zik vesjan,
em von sulga vokas
şьлən va vizan.

Şurьta oşkalə,
uçiçik mьgər.
I avto sulalə,
kus jur munə kər.

Uşiça-tyr munə.
Şələm şьлən pьm.

Кьлат, кьеəт una,
una şьлən nim?

Vaŋka sija, Varka,
Taŋka sija, Larka,
Koļka da Şerjozka,
Olga da Oloska.

A oçir şьlə rad —
şьлən-pə nim — Otrjad.

Seeətmьs-nə kin
kossə jugьtin,
va doгьп sondi вьльп
zaritçə, kьz vlin?

Kalitçis pəlponьs —
gorşa sija sonьt,

a şpina, vizət,
çugunşa, baťa, şəd.

Кьтəп jərnəsokьs?
Кьтəп-нə vesjan?
Кьтəп суlга vokas
сьлəп vа vizan?

Paşkəм ətik zikəz —
Zaritçəм kuçikьs.
Toko vot i em —
A seşşa, seşşa nem.

Ludlьn, kьz vazarьn,
Polotnoa kar em.
Loktas təv sur-sar —
drəgnitьstas kar.

Kerkuez nuzaləmaş,
veddezə kərtaləmaş,
vьtte parus ləz
kajə novəz.

Uliçcez pinələn,
kəmtəg vьdьs olə.
Otir nьlə rad —
Lagerьn Otrjad.

Uzьn sen ne kьkəп —
vьdsa şo-məd ki.
Levis vəliş zьkьs,
şələm nьlən — vi.

Кьz sek munis tom narod,
pondis levтьнь zorod...

Turun çəskьt, duka,
vəjan, kьzi rukə —
vaşilok em, vizət,
tuj-dor vez zorizьs.

Otir nьlə rad —
uzalə Otrjad.

Кьəм eia flot
ujə va vьlət?
Pьzьn gezzez, tössez,
zik-kusəş matrossez.
Kolə vəgьs, kolə mьs.
Kurtə vasə nəl pelьs¹.
Pelьs. Vьnьs ьzьt, —
sodtə ədsə pьzьs.
Te en uz, rulevəj.
zar ker ozat, kьlin, ej!
Кьlən te en-zə iz, —
pьzьs pukşas-ed, avьz!

Kin-nə setçin vaas,
kin ujalə dьr,
kin kus kiən sajas
əvtə mьjkə pьr?
Кьəм setçin zьk-inə,
şəez tatçəz pьkəпь?
Otir nьlə rad —
kupajtçə-pə Otrjad.

Jualannez.

1. Mьla gizişьs eia kьvburlə nimsə şetis „Otrjad“, a ne „Pionerrez“?

2. Кьəм otrjadьs gözumnas (кьəм vevdərşanəs, кьəм сьлən paşkəmьs)? Viştalə etə kьvbur kьvveznas.

¹ Pelьs—vesto.

3. Кыз кынырас сушә лагерыс да мый вайтә пионерскәй palatkaez жылыш?

4. Кыз otrjadыс çulәtis lageras kadsә?

5. Кытән gozumnas väli tijan otrjadныт? Кыз sija olis? Кыеам уз sija keris, мыйән otsalis skolalә, kolhozlә, zavodlә? Бьдәс eta жылыш gizә aslanыт tetraddezә.

A. A. Fet.

Çeriok.

Gәrdәtә sonди. Соныт, бур.

Tulьslәn sodә vьn.

I жуьs sәz set, кьti jir,

рьдәsas куз турun.

Sәstәmik, кәзыт, жугыт vә.

Vizәta naplavok.

Bәvaliш çeri, von әнзә...

Vәrәtьslә gagok.

Şpinasә azza, me og uz,

açыs, кыз şerebro.

A şinnez — zemçuglән¹ кьк туш,

vәrьslә gәrdkod bord.

Рьдәsәт munә vәrtәg zik.

No kad, — von әmas gag!..

Vizәt кыз ujis, vәzьs — şvig!..

Рьдәsлаң әsis, ak-k!..

No to vәra мьççiшis şin,

jugjәvtçis sьlән vok...

Uzә, te sedan, poşnit pin, —

krukaşan, çeriok!

¹ Zemçug — dona izokkez, kәdnә azzәnь morjo рьдәsiш, rakovinaezиш.

Kastanka.

I. Uməla as vizəm.

Tom, gərd pon, çukanas vaçkişis ruç vblə, oz da bər kotraşis trotuar kuza i jur əsətəmən nozzaşis ətər-mədərən. Soçb̄tika sija suvtçb̄slis i gorzəmən, to ətik k̄n̄məm lapasə levt̄stəmən, to mədiksə, m̄r̄şis təd̄n̄: k̄z siz vermis J̄on̄b̄, sto sija əsis?

Sija v̄eəma təd̄is, k̄z çulətis lun i k̄z, s̄vbərşan, sedis eta tədtəm trotuar vblə.

Lun pondətçis s̄şan, sto s̄lən kəzain, p̄zan keriş Ələksan Luka, puktis jur v̄las sapka, konuvtas boştis m̄jkə pu-ovəjə, gərd ç̄ssanə kat̄təmə, da k̄tsəvtis: — Kastanka, munam!

Kastanka k̄lis assis n̄im, petis verstak uvtiş, k̄tən sija uzis struz çag v̄l̄n̄, çəsk̄ta n̄uzətçb̄stis da kotərtis kəzain şərə. Ələksan Lukalən zakaz şetişsez olisə əddən ы̄n̄ i, med lokn̄ ы̄ d̄n̄əz, p̄zan kerişlə kov̄şis p̄ravn̄ ɳe ət̄p̄riş trak-tirrezə şojn̄. Kastanka təd̄is, sto tuj kuza munikə sija aşsə vizis əddən uməla. Raduvjas, sto sija nuətisə gulajt̄n̄, uvtəmən çəççalis, p̄ralis ogradaezə i vətlişis ponnez şərn̄. P̄zan keriş eəka əst̄v̄lis sija şin v̄liş, suvtçb̄slis i ləgən k̄t-salis Kastankaəs. Ət̄p̄r̄ ɳelki ləgənmoz kut̄stis ruçlənkođ s̄liş p̄lsə, ɳeekəvt̄stis da dugd̄stəmən gorətçis:

— Медв̄... те... ку... lin, kałera!

Kər jestis v̄əv̄n̄ b̄d̄ zakaz şetiş ord̄n̄, Ələksan Luka minuta kezə p̄ralis soj̄s ordə, kəda ord̄n̄ şoj̄stis i jūstis, soj̄s qrd̄şan p̄ralis tədsa pereplotçik ordə, traktirə, traktir-şan kum̄s ordə i siz oz. Ətik k̄lən viştavn̄, kər Kastanka sedis tədtəm trotuar vblə, kad̄s v̄li r̄t̄şa-ɳi.

Kastanka pondis ɳikj̄n̄ trotuar i məd̄is azz̄n̄ kəzainsə duk̄s şərti, no k̄eəm-kə lokvir jestəma-ɳi ozyk brođit̄n̄ rezinovəj k̄qlosiezən, v̄dsən mort duk sorlaşəm kauçuk duk-kət i n̄em ez poz vezərt̄n̄.

Pondis pemd̄n̄-ɳi, a Kastanka m̄mda-v̄ ez kotraş ətər

mədərə, ez vermь аззынь кəzainsə. Ulica pələn ətlapələs əzjisə ponarrez, kerku əsynnezьn jugjəvtčisə viez. Uşis ғыriş, певьт ьм. Pos, vəv şpinaez, jamььkkezlən sapkaez vevttişisə çockomən i кьным буразьк pemdis, сьным əddənzьk çockəm-mis gəgər.

Kər vura-ñi pemdis, sija kutis poləm, a şələm vьlas puk-şis кьз iz. Zugьltçьstis кьєəm-kə ьвəs verdə da pondis norən gorзьнь. Ъьдса lunşa Ələksan Lukakət vetlətəm мьзətis sija, pellez i lapaez сьлən кьнтəнь da setçə-zə esə ьг. Lunnas Kastanka jestis şojнь toko кьклянь: pereplotčik ordьn пevночка lakьstis kleşter da ətik traktirьn lavič uvtiş şojьstis kalbasa кьс—сьмда i şois. Gortьn-kə vəli вь sija, to dumajьstis-вь natte: „Oz, etaz i ovнь oz poz! Kolə ьşьнь!“

II. Tədtəm mort.

No Kastanka nem ez dumajt, a toko gorzis. Kər pukkod ьмən kattiş сьliş jur da şpina i мьзəm uvjas pondis sunav-нь, sek ьвəs zurkñitəmən oşşis da vura vaçkis Kastanka vok kuza. Sija çeçəvtis i zivьtşan lavgьstis unñəvtəmən. Oşşəm ьвəs sajiş petis tədtəm mort, kazalis Kastankaəs i сь дьнə корьтçəmən jualis:

— Ponzug, te кьşan? Me tenə dojdi? O, vednəj, vednəj!.. No en ləgaş, en ləgaş... Me... vinovat.

Kastanka vizətystis şin ьssez vьlas pukşəm ьmokkez-ры tədtəm mort vьlə da kazalis ozşis ne ьзьт, no кьзkod, ota da britəm çuzəma mortəs. Jur vьlas сьлən vəli sapka, top кьз vedra, a paş polaez paşkətəməş.

— Мьj-нə te gorzan?—juaşis sija Kastankaliş şpinasə malaləmən.

— Кьтən tenat кəzainьт? Natte te əstin? Ak, vednəj pon! Мьj-zə mi əni pondam kernь?

Tədtəm mort golos şərti pozə vəli kazavнь, sto sija əd-çən ram. Kastanka ñubstis сьliş kisə da esə əddənzьk pon-dis ñiskьнь.

— A te bur, şmesnəj!—gorətçis tədtəm mort. Naç ruç!

No мьj-zə, керль џем, мунам мекәт! Novdu i мьj вьлөкә инмам кьтчөкә... Ту, ме шәрә, ту!

Їур керis тьрпрезнас, әвтәстis Кастанкалә кинаs, кәдә шәрти рөзis vezәртнө кьv: „munam!“ Кастанка котәртis сь шәргьн.

Їе unazьk, кьз зьп ças вәргьн, Кастанка pukalis ьзьт да jugьт зьргьн-ңи i, jur çukьltәmәn, кьз ruç, ram šinnezәn vizәtis tәdtәm mort вьлә, кәдә pukalis рьзан sajьн да paznaj-tis. Šojis da çapkalis Кастанкалә torokkezәn... Pervo çapkьs-tis naң да vakšalәm riš torok, sešša jaj torok, зьн pirozok, kurәg lьez, a Кастанка еьг uvjas вьдsәn etә šojis seteәm çoza, ñelki ez i vezәrt kәrsә. I кьньм unazьk šojis, сьньм еьгзькәn ašsә кьlis.

— No umәla-zә verdә tenә kәzainьt! — gorәtçis tәdtәm mort vizәtәmәn, кьз Кастанка gorsәn ңьlalә aklavtәg. — I кьеәm te umәlik! Lь da kuçik...

Кастанка šojis una, no ez pәt, a toko top кьз kozzis šojәmšis. Pavzun вәргьн vodis зоз sәrә, ңuzәtis kokkez da pondis kivьlavнь вәзәn. Сь kosta, кәр viļ kәzain, kreslo вь-lә ңьргьšәmәn, kuritis çigarka, Кастанка dumajtis: кьтәn бур-зьк — tәdtәm ordьн, aļi рьзан керiш ordьн. Tәdtәmlәn kerku рье vednәj da i ңoštәm: kresloežša, ñivanša, lampaša da kәvјorrežša сьләn џем ави i зьргьs мьтçәšә pustәjәn; рьзан керiшләn зьр тьргәm emtorrezәn: сьләn em рьзан, verstak, struz-çag, ruvanokkez, stameskaez, pilaez, lokan, kletkaьн kaj...

Tәdtәm ordьн oz vaçkь ñekьeәm dukәn, a рьзан керiш olaninьн рьr sulalә еьн-tuman i ңьrә vaçkә kļej duk, lak duk da i struz çagduk. Сь tujә tәdtәmlәn em әtik бур pazьt — sija šetә una šojнь i kolә vištavnь ьзьт spašivo, кәр Кастанка pukalis рьзан озьн i lәçьta vizәtis сь вьлә, кәzain әтрьr ez vaçkь, ez tapңit kokәn i әтрьr ez gorәt: „Mun tatiš, proklatәj!“

Їigarka kuritçis. Кастанкаләn кәzain petalis кьтчә-kә ñe-dьrik kezә зьриš да bergәtçis çoza вәр, a kias vizis uçitik matrasok.

— Әj, te, pon, lok tatçә! — gorәtçis sija da matrasoksә-puktis ñivan uvtә, peļәsokә. — Vod etçә! Uz!

Kastanka pondis onməşşəny. Sə ozyn vətən pondisə
raşny ponnez, kotərtis i kuz ponyş, kədə sija azzylis lunnas
ətəriş, nyg gəgərətʃis vьdməma ku-u-uz gən, a ətik şinas
velma. Fedunka əzynən vətçis sə şərə, a seşsa ačys vevtʃi-
şis seeəm-zə kuz gənən, rada uvtçystis i lois Kastanka dь-
ny. Kastanka da sija vur şələmən viskьstisə ətamədlis çu-
kaez da petisə ətərə...

III. Viļ, no əddən vur tədsaşəm.

Kastanka sajmis. Vəli jugьt-ŋi i ətərşan kьlis sum, kьeəm
ovlə toko lunnezə. Zьryn ez vəv ŋekin. Kastanka ŋuzətçys-
tis, əm paşkьta oştis, tьdalə, esə onys petis da jur əsətəmən,
ləgən munis zoz kuza. Nukjis vьd peļəsok, vьdsən, mьj vəli
kerkuyn, no iŋteresnəjsə ŋem ez vermь azzəny. Bvəşsa, kə-
daət pьrtisə medozza zьrə, vəli esə bvəs. Kastanka dumaj-
tьstis, loktis bvəs dьnə, gьz-gьz keris lapaeznas, bvəs oşşis
i sija pьris mədik zьrə. Setən krəvať vьlyn kujlis zakazsьk
kəzain, vajkovəj əddaləən kaţtişəmən.

— Rrrrr...—erzьstis sija, no təd vьlas uşis tənnaşa paz-
najtəm i pondis legьrtny vəzən da ŋukьny.

Nukjis tədtəm mortlis paşkəm da kəmkət, i sə şərti du-
majtəmən, vaçkisə nija vəv dukən. Uzaninşan vəli esə kь-
eəmkə bvəs, no siz-zə pədnaləm. Kastanka vəra gьzŋitis,
uškətçis morosnas bvəs vьlə'i sek-zə morosas vaçkis kьeəm-
kə tədtəm duk. Kastanka kazalis, sto estən sija ozə pantalə
vьeəma. Eraləmən da vura ŋozzaşəmən sija pьris uçitik,
ŋaťəş ştenaa zьrokə i povzьstəmən peťitçis vərļaŋ... Sija ka-
zalis polanaə, kədə jlyiş vek ez i dumajt. Goļa ŋuzətəmən,
vorddez paşkətəmən da gorən çizjətəmən veşkьta sə vьlə
uškətçis şera zozog. Kastanka dьnşan ŋeьlyn kujlis çoçkom
kaŋ, kazalis Kastankaəs, çetçəvtis, kəstisşis dugəə, gənsə suv-
tətis da siz-zə pondis çizjətləny. Pon povzis vьlyiş, no med
ny ozyn ŋe lonь povzişən, gorən uvtçis da çetçəvtis kaŋ
dьnə... Kaŋ esə əddənzьk kəstisşis, vurazьk mavgьstis da
vaçkis Kastankaəs lapanas jur kuzaas. Kastanka çetçəvtis

vərən, püksis nolan lapa vılas, kaqla matəzyk çukasə vajətis da kişis gora vizzətəmə. Sə kosta mışsaņas şivətçis zozog da, kəz molotokən, zəngis nırnas Kastankaəs şpina kuza. Kastanka çeçəvtis da ləgən uşkətçis zozog vılə...

— Məj eta etəməs? — Kəlis ləg golos i zəgə pəris kəzain. Sələn piñezas vəli çigarka, a peşonpez vıln kəəmkə xalat. — Məj eta loə? Mestaə!

Sija loktis kañ dına, nəəddən sija vaçkəstis kətişəm şpina kuza da gorətis:

— Fjodor Timofejoviç, məj eta loə? Təskaşəm levtit? Ak te, pəriş mor! Vod.

— Ivan Ivanoviç, mestaə! — gorətis sija zozog vılə.

Kañ vodis aslas matrasok vılə da kuñis şinnez. Pozis vəli kazavnı, sto kaqlə i aslıs lois uməl vətias, mıla kutçis koşaşnı. Kastankalə lois əvida da pondis piskınlı, a zozog ıvətis goła da pondis məj jılışkə vaitnı əddən peşta da gorən, no nem ez poz vezərtı.

— Ladnə, ladnə! — əm pələləməni suis kəzain. — Kolə ovnı druznəja. Malalis Kastankaəs da vaitis; — A te, gəzyk, en pov... Eta vur jəz; çz əviditə. Sulav, a kəzinə mi tenə pondamə sunı? Nımtəg-ed oz tuj, jort.

Tədtəm mort dumajtıstis da gorətçis:

— To məj... Te loan — Totka!..

Vezərtan? — Totka!

Nəəpıg gorətis „Totka“ kəv da zıriş petis.

Kastanka püksis da pondis vidçışnı, məj loas eta vərşan. Kañ pukalis aslas matrasok vıln vərzətçytəg i top uzis. Zozog goła ıvzələməni, bergalis ətmestıni i şo məj jılışkə vaitis peşta da gorən. Tədalə, eta zozogıls əddən vezərə, — dumajtis Kastanka. Zozog vaitas, vaitas, peşitçıstas mışlan da suvtçıvılas i dumajtə. Ətik kələni vıştavnı sija top divujtıçis aslas vaitəm vılə... Kastanka kəvzis zozogliş şornitəm, məjkə „errrr“ keris da pondis ıvakajtıçməni vetlətınlı vıd peşəsət. Ətik peleşiş kazalis ərok, kətçə vəli kiştəməş kətətəm ruzəg, nañ korkaez da kətətəm anıke. Boştis əmas anıke tuşsez — avı çəkıkt, peşlis korkaez da pondis şojnı,

зозог ңелки ez i lægaş, мыла Кастанка җоја сьлиş җојан, а еса әддәнзък да перьтзька pondis gogocitнь.

Seşsa loktis әrok дьнә да pondis әтлаьн Кастанкакәт kokavнь аңкье туşsez.

IV. „Ҷудоез pozьн“.

Ҷулalis кьпымкә minuta i зьрә кәзain бергәтәис вәр. Кias мыкә sija vizis пуовәјә, кәда вақкişis vorota вьлә, ливо роҗ сьрас „П“ вьлә. „П“ вьльн вәли әсәтәм [kolokol, vevdәras кәртalәм pistolet, kolokol кьв дьншаң да pistolet кuroк дьншаң әсалисә кьк вәснiтiк gezokkez. Тәдтәм mort „П“ сә суvtәtis зоз сәрә, мыкә дьркәд кәртavlis да вәр пәртçavlis, сьвәргьн vizәтьstis зозог вьлә да горәтәис:

— Ivan Ivanoviç, lok tatçә!

Зозог loktis сь дьнә, суvtis да pondis vidçisнь, мыҗ vişталas кәзain.

— No, — suis тәдтәм mort: — pondәтçам medpervәjšаң. Әни корьтць да лapanat гьзjәvt зәзсә! Ҷоззък!

Ivan Ivanoviç нuzәtis гола, jurnas гогьнаşis әтәрмәдәрә да зәзсә гьзнiтis лapanas.

— Siz, molodeç!.. Әни вьтте kuv!

Зозог vodis şpina вьлә да levtis kokkezсә vevdәрә. Nija керисә еса мымдакә етеәм кокнiтiк orsannez, а seşsa тәдтәм mort мыкә kutis ашә jurәт, top мыҗişkә povzis, да горәtis:

— Karaul! Pozar! Sotçamә!

Ivan Ivanoviç kotәrtis „П“ дьнә, kutis ньрnas çezok да pondis zvonitнь kolokolән.

Кәзain şerәmtçьstis, lapkәtьstis зозогәс şpinaәтtis да vişталis:

— Molodeç, Ivan Ivanoviç! Әни, suam, te vuzаşаң zolo-toән да мәdik dona torrezән. Loktin lavkaә, а setән гуша-şişsez. Мыҗ te pondin вь kernь seki?

Зозог ньрnas kutis мәdik gezok, кьскьstis asлаңas, sek кьлис льjәм сь, мыҗшаң ңелки пеллез çанalisә. Divo lois Kas-

tankalə lʲəmj̄s̄is, ez təd kʲtʲə vɔstʲiʃnʲ, da pɔndis uvtəmən, tʲavzəmən kotraʃnʲ „П“ gəgərətʲtis.

— Үотка, mestə! — ʲkəstis tədtəm mort. — Ен sʲəʃ!

Lʲəjəmən ez dugdʲ Ivan Ivanovičlən uz. Sʲvərsəʃə ʲvdsə ʃəs kəzain əktis sʲlə kotraʃnʲ, kernʲ ɲəzʲt kʲəəvvez, ʃəʃ-ʃavnʲ zavorka ʲvvti da asʲk ʲvvti, pukʃnʲ ʲvəz ʲvlə da əvtnʲ lapəzən. Kastanka dugdʲvtəg vizətis Ivan Ivanovič ʲvlə, ez vermʲ tərpitnʲ: ɲə ətʲrʲiʃ sija unɲəvtis, ɲə ətʲrʲiʃ pɔndʲlis kotraʃnʲ zozog mʲəʃʃəʃ uvtəmən.

Velətəm dugdis. Kəzain ʃsʲkʲstis kʲməs ʲvʲʃis ɲləm da petis zʲriʃ. Fjodor Үimofejovič brezgujtəmən ɲəsʲjstis da kuɲis ʃinnez, Ivan Ivanovič iɲdətʲis ərok dʲnə.

Kastanka ez i kəzav nʲ ʲvlə vizəttəɲis, kʲz ʃulalis lun, a rʲtnas nuətisə sija aslas matrasokən ɲətəʃ ʃtənaa zʲrʲə, ətlə zozog dʲnə da kaɲ dʲnə.

V. Talant, talant!..¹

Үulalis təliʃ.

Kastanka velalis-ɲi ʃojnʲ ʲvd lunə ʃəskʲt pavzun i pɔndis tədʲnʲ əʃis viʃ ɲim — Үотка. Velalis i viʃ kəzain dʲnə, i Ivan Ivanovič dʲnə, i Fjodor Үimofejovič dʲnə. Oləm pɔndis munʲnʲ vura.

ʲvdəs lunnez pɔndətʃʲvlisə ətmoza. Medoz saʲmʲlis Ivan Ivanovič. Sek-zə sija ʃivətʃʲlis Үотка dʲnə, liʲʋo kaɲ dʲnə, ɲizətəs goʃa da pɔndas mʲj-kə jʲliʃ ʲvaitnʲ gorən da pəɲta, no ozzamoz-zə ez pɔz vezərtʲnʲ ɲem. Levtas jursə ʲvlʲna da pɔndas kuza ɲuzlavnʲ əʃis ʃornitəm. Pervəj lunnezə Kastanka dumajtis: zozog-pə una vermə ʲvaitnʲ, mʲjə sija una vezəra, no ʃulalis ɲeuna kad i Kastanka siz dumajtnʲ ez pɔndʲ, kər loktas sʲ dʲnə zozog aslas kuʲ ʲvəʃɲezən, Kastanka ez-ɲi kivʲʃt ʲvəzən, a ləgən vizətis sʲ ʲvlə, kʲz una ʲvəitʲiʃ ʲvlə, kəda stʲdʲitʃʲtəg ʲvdənnʲslə mesajtə uzʲnʲ, Kastanka pʲr pɔndis zozog ʲvəʃɲi ʲvlə viznʲ ətik oʃakʲv: „errrr“...

¹ Talanta — əddən mʲvʲkʲda.

Fjodor Timofejič-zə mədik rodiş gospodin. Sija, kər çeçças, oz i sь şet, oz vərətçь, nəlki i şinnez oz oş. Sija ez radejt assis oləm i okořitəmən-vь dugdьvtəg uzis. Nəm sija ez gazet, kəř mьj kernь dьs petis, vьdəs vьlə ətmoz vizətis nədovolnəja, nəlki çəskьta şojikə brezgujtəmən nьrnas pьrskajtis.

Veləçəmşan da çəskьta şojəmşan bura çulalisə lunnez, a rьttez çulalisə gəztəma. Rьtteznas kəzain kьtçəkə vetlьvlis i şəras pьr nuətlis zozogəs da kaşəs. Totka kolççьlis zьrə ətnas, vodas aslas matrasok vьlə da gəztəmtçə... Gəztəm loktis Totka dьnə kьşankə guşəşəmən i nəlki açьs ez vermь kazavnь. Dьs loə sьlə uvtнь, şojнь, kotraşнь zьrrezət i nəlki şinnez oşнь. Səşşə sьlə təd vьlas uşasə kьeəmkə kьk figura,— libo morttez, libo ponnez, çuzəm vьlanьs miçəəs, no vezərtнь nişə nəkьz ez poz. Kər nija pьrasə, Totka kivьlalis vəznas i sьlə mьççaşis: kьtənkə nişə vьtte kərkə azьvlis i bura radejtis... A kьz onməşşas, siz sьlə nьras i vaçkis nьşan kļej dukən, lak dukən da struz çag dukən.

Kər sija bura-ņi velalis ovнь villəьn, uməlik lьa poniş lois pət, jon-pon, ətrьr kəzain velətnь pondətçьtəz malalьstis sija da suis:

— Pora mijanlə, Totka, iz verdə kutçişнь. Tьrmas tenьt təv çuzjavнь. Me məda teiş artiskaəs kernь... Te olan-vь artiştkəьn?

I pondis sija velətnь Totkaəs vьdkod naukaə. Totka pervo pondis velətçьнь sulavnь da vetlətnь mьskiş lapəez vььn, sija bura radejtis etijə velətəmsə. Səşşə sija suzlalis sakar velətişьs kiiş, kəda sija levtьvlis vьlə. Mədik urokkezə sija velətçis jəktнь, kotraşis, unqalis muzьka şərti, zvonitis kolokolən, lьjsis, a təliş çulaləm vəşşan vermis vezнь Fjodor Timofejičəs. Velətçis Totka okořitəmən da radujtçis çozə velaləm vьlə; kьv kьskəmən kotraşləm, asьk da zavorka vьvti çeççaləm i pəriş kaq vььn gəñajtəm, sьliş əztisə gəzən şələmsə. Bura-kə sogmas fokus— uvtis, çeççalis, radujtçis i nəlki velətiş treşitlis jurən da ñirtьslis rad uvja assis kiez.

— Talant! Talant! Baitlis sija.

— Кәт мьј су талант!.. Те вүра pondan orсны!

Тотка пьр кәзайнаң кьлис кьв „talant“ i вүра велалис сь дьнә. Кәр кәзайн суас етә кьвсә, Тотка котрашис, сөччалис, визәтис кәзайн вьлә, вьтте, етә сьлән вәли виҗ ним.

VI. Девјуть¹ ez ләшав.

Әтик гьтә кәзайн пьрис нағәш сҗенаа зьрә, кьтән олис Тотка, да кiez ңиртьстәмән suis:

— Ну-с...

Мьјкә есә мәдис виштавнь, по сөшса сь ez сөт да петис. Тоткалә казитҗис, сто кәзайн талун мьјшкә ләг да вүра сьлән пөсшә сәләмьс. Сөшса вәра локтис зьрә да вишталис:

— Талун сәрам нуәта Тоткаәс да Пјодор Тимөфејовиҗәс. Талун те, Тотка, pondan orсны Иван Ивановиҗ тужә. Нем аву ләшәтәм, аву веләтәм, репетіҗиаез вәлисә јеаиҗ! Зүгсамә, нем оз пет!

Сөшса вәрапа зьрҗис петис i минута вәгьн бергәтҗис, вьлас пасталәм паҗ, а јур вьлас сiлиндр. Локтис каң дьнә, кутис озис лапаезәт, лөвтис i зөвис сiјә паҗ поләез увтә, а Пјодор Тимөфејовиҗ ңелки ez i ош сiннез. Сьлә, тьдалә, вьдәс вәли әткод: то-ли кужльнь матрасок вьльн, то-ли әсавнь коккезәт әсәтәмән, ливо пүкавнь кәзайн паҗ увтьн...

— Тотка мунам! — suis кәзайн.

Бәзән кивьлтәмән i тәдтәг мьјлә сiјә нуәтәнь, Тотка көтәртис кәзайн сәгьн. Минута вәгьн сiја пүкалис доддьн-ңи. Тотка пүкалис кәзайн коккез дьньн i кьвзис сьлиш вәитәм. I звьл, кәзайн вүра мьјкә полис код да пьр увтас гушәңика вөвгис:

— Зүгсамә, нем оз пет!

Вән сувтҗис тәдтәм, вьзт керку дьньн. Пьранин вәли керәм куим шток[аннәј] вьвәсис, нь вөштьн вөвдәрас сөтҗисә југьт дүзьна мьмда понаррез. Ъвәссеz ңингәтәмән ошсисә i кьз вьзт әмә пьрисә морттеz, кәдна вөтлисә нь дьньн. Оҗир вәли una, ңелки i вөввез котрашисә, а поннез ez вәлә әтик.

¹ Девјут — артислән сцена вьлә медозза петәм.

Kəzain boštis totkaəs kiez vylas, şujəstis moros veštəs paş uvtə, kətən kujlis i Pjodor Timofejovič. Paş uvtən vəli pemyt i şəkət lolavny, no sonyt. Jugjəvtcisə kək viçirok — eta oštis şinnezsə kañ, kər Totka pavkətçis sь verdə kəzət lapæznas. Nuləstis kanliš peļsə, da med burazьk pukşəny, vestašis, ičkəstis kañəs as uvtas i kvačitčətəg myčçis pyrşə paş pьekiş, no sek-zə ləgən ernitis da nьrñitis paş uvtə. Paş uvtən Totkalə kazitçis, sto sija kazalis ьzət, no uməla jug-dətəm zьr, kətən una çuzəma çudovissoez tьr, — peregorodkaez sajšañ da resotkaez sajšañ, kədna nuzalisə zьr ətərmə-dər volkež pələn, mytçašisə poləm petana çuzəmmez: vəv-vezlən, kinnezkə şuraəş, kuz peļəəş i ətik kinkə kьz, paşkьt çuzəmbana, pyrşs tujə vьdməma vəz, a əmas vizis kək kuz, vura viļətəm koskaez.

Kañ rəndis mjavzəny pon lapæz uvtən, no sek-zə paş polæz paşkalisə, kəzain gorətçis „gop!“ i Pjodor Timofejovič da Totka çeççəvtisə zozə. Sek nija vəlisə, pələvəj ştenaa, učitik zьrokən-ñi, setən sulalis pьzanok, pьzanok vьlyñ zerkala, stul, a peļəsokkezət tьr əsləm kьəmkə rukled. Seşša zьrəñ nem ez vəv. Paş uvtən pukalikə Pjodor Timofejovičliş Totka zugis gən, sija nuləstis, volkətystis assis gən da vodis stul uvtə. Kəzain şo esə polis kod. Nirtəstis kiez da pondis çəvtčəny... Sija çəvtçis siz, kьz i pьr gortas: çəvtçis vьdsən, toko kolis uvtiş jərnəs-vesjan da seşša pukşis stul vьlə i zerkala ozьñ pondis mədətčəny ətņoz da mədņoz. Pervo jur vylas puktis jukəla da kək şura parik¹, seşša çuzəmsə mavtis kьəmkə çoçkom kraskaən, vevdərətçis keris şinkymmez, ussez, da çuzəmsə miçətis gərdən. Da esə pondis paş-taşny kьəmkə paşkəmə, kədə Totka çuzis da nekьtiş ez azьv: vesjan vurəm paşkьt şera şitçiş, kьəmiş messana kerəny əşьņnezə zanaveskaez, kizaşşəny konuvt veštəny, ətik vessan kokьs vurəm koriçnevəj rəma şitçiş, a mədikьs vez-çoçkomkod şitçiş. Pьris eta paşkəmə da vevdərəs esə paş-

¹ Parik — torja puktəm jurši. Artişsez puktəny seəəm parik, kьəəm rol, kinəş nьlə kolə orşny.

talīs paškūt šikāza šitečovāj kurtka i špinaas zarni zvezdaok, kāmālis una čveta čulkiez da zelonāj tupļiez.

Ţotkalēn nēlki šinnez oзын чоқкоммис, šerašālis. Чоқком чузәма, mesәкkođ figurašāņ vačkis kәzainlēn duk i gdos vәli kәzainlēn. No mukәd pьršas zugšvnlis, dumajtis sija-li nē-li. Sek vәli sija gotov pьssьnь eta figura dьniš da uvtnь.

Viļ mesta, mәdkođ vi, kәzainlēn mәdik paškәm, sь jurә sujisә seeәm umәļ dumaez, sto šo-ņi sija pantašas kинlә-kә strasnәjlә, paškūt чuzәmbanalә, kәdalēn nьrьs tujә вьdmәma вәz. Da setčә-zә kьtәnkә eta štēna sajьn, kьlis muzьkalēn orsәm i kadiš-kadә kerku pašta levtišlis tәdtәm zьk. Вьdsәn eta Ţotkaәs zugis, gaztәmtis. Әtik toko sija rammәtis da gazәtis: Pjodor Ţimofejovičlēn spokojnәja olәm. Sija vәrzәt-čьtәg kujlis stul uvtnь i nēlki ez ošь šinnez, kәļ stul ves-tašsis mәdiklәә.

Kuraskaa da чоқком xalatoka kьeәmkә mort vizәtis da suis:

— Әni petә miss Arabella, a sьvәršāņ — te.

Kәzain nēm ez su, pьzan uvtiš kьskis čemodan, pukšis i pondis vidčisnь. Ţьrpepez da kiez sьlән drәzitisә, mьj šәrti pozis kazavnь, sto sija jonakođ polә. Nēlki i Ţotka kьlis, kьz drәzitәmәn lolālis kәzain.

— Gospođin Zorz, vьrman petnь! — ьkәstis kinkә ьвәs sajsāņ.

Kәzain çečcis, kьskis stul uvtiš kaņәs da sujьstis čemodan pьekә.

— Lok, Ţotka! — suis sija zagvьv. Ţotka loktis sь kiez dьnә, kәzain okьstis sija jurәttis i puktis ordčәn Pjodor Ţimofejovičkәt čemodanә. Čemodan pьekьn pemyt. Ţotka vәrәtčis kokkeznas, gьzjālis čemodan bokkez, no povzәm uvjas golos sьlән šivdis i sь ez vermь šetnь, a čemodan duč-tašsis, kьz va vьlьn saļ...

— Vot i me! — gorәn gorәtčis kәzain. — Vot i me!

Ţotkalә mьtčәsis: eta ьkәstәm vәgьn вьtte čemodan top kьtčәkә stukņitčis da dugdis kačajtčьnь. Pondis kьvnь gorәn da eәka ьksәm. Kinkә jona čalәtis i natte sija kinkәьs, nьrьs tujә kәdьlән вьdmәma вәz, gorzis da šerālis seeәm go-

rən, nəlki vərzystisə çemodan verdiş zamokkez. Eta rjaksəmlə kəzain vizis oçakv vizzitəm-şeraləmən, kьz ozyk gortьn ɳekər ez şeravь.

— Ga! — ьkəstis sija, med dugdətнь rjaksəm. — Oɳir! Me əni toko lokti vakzal vьvşan! Menam vavaə kulis, da menьm kolis naşledstvo. Çemodanas mьjkə əddən şəkьt, naɳte zoloto... Ga-a! I drug estən miļlon. Əni-zə oştamə da vizətam...

Çemodanьn zolknitis igan. Jugьt vaçkis Ƨotka şinnez kuza, sija çeççəvtis çemodan pьekiş, ьkəstis nəlki pellez çanəttəz da çoza, kьz vəvəv pon, pondis uvtəmən kotraşnь kəzainьs gəgər.

— Ga! — gorətis kəzain. — Daçuska Pjodor Ƨimofejoviç! Ƨotuskainəj! Miləj rođnəez!

Sija uşkətçis morosnas pesək vьlə, kutis kaşəs da Ƨotkaəs i pondis zmitьnь moros verdas, a Ƨotka ɳozzaşis gəgər. Una jəz kolasə çapkis sija sudva. Ez təd mьj kernь i mьj loas ozlaŋ. Çeççəvtis kəzain kiez kolasiş da pondis bergavnь ətik mestaьn, kьz vəvşaləm kəin. Viļ mir vəli ьzьt i vьdlaьn sotçis jugьt vi, kьtçə en vizət, vьdlaьn zozşan da potolokəz şo tьdalisə oɳir, oɳir i seşşa ɳem.

— Ƨotka, əakta tenьt pukşьnь! — gorətçis kəzain.

Ƨotka vezərtis-ɳi etnijə kьvvezsə, çeççəvtis stul vьlə da pukşis. Vizətьstis kəzain vьlə. Kəzain şeralis, çeççalis, zmitlis peļponnezən i tədçis vьtte sьlə gaza, əddən gaza ena una oɳir oзыn. Drug Ƨotkalə təd vьlas uşis, sto sь vьlə vizətə vьdəs eta jəzьs, ruçlənkođ ɳırsə levtis vevdərļaŋ da pondis rada uɳnavnь.

— Te, Ƨotka, pukalьs, — suis sьlə kəzain, a mijə daçuskakət kamarinskəjə jəktьstam.

Pjodor Ƨimofejoviç vidçişis, mьj əaktasə sьlə kernь i ɳozzaşis ətər-mədərə. Jəktis sija zagəɳik, jur əsətəmən, sь vərətçəm şərti, vəz şərti da ussez şərti pozis kazavnь, sto sija ez-vь i şinən azь i oɳirsə, i kəzainsə, i jugьtsə, i nəlki açьs-vь ez vəv setən... Vьdəs ləddis uməļən, ɳe kolanən.

Jəktəm vəgьn sьlən peɳtistis on, a seşşa pukşis stul vьlə da pondis pukavnь.

— No-s, Totka, — suis kəzain — pervo mi tekət şlybŕtam, a seŕŕa pondam jəktŕnŕ. Bur?

Sija kŕskis piŕis pəlan i pondis orsnŕ. Totka ez vermŕ viŕŕnŕ orsəmŕis, pondis bergavnŕ stul vŕln da ŕizlavnŕ kuza unŕaləmən. Bŕdlaŕaŕ kŕlis ɣksəm da kiezən klopetəm. Kəzain mŕskŕrtčŕstis jəzlaŕ i kər sum ez pondŕ kŕvnŕ, və-rana pondis orsnŕ... Kəzain orsis, no kər pondis vəsniŕika ŕizətŕnŕ da gorən, kŕtənkə jəz kolasŕn kinkə gorən akŕitis:

— Aja! — ɣkəstis čeləd golos. — Eta zə Kastankaŕs!

— Kastankaŕs i em! — gorətčis drəzitəmən kod golos.

— Kastanka! Feđunka, eta, kət mŕj su, Kastankaŕs!

Galorka¹ vŕln kinkə suŕŕəvtis da kŕk golos, ətikŕs čelədlən, mədikŕs muzŕklən ɣkəstisə:

— Kastanka, Kastanka!

Totka drəgnitis da vizətŕstis ɣksišŕezlaŕ, kazalis kŕk ču-zəm, kədna vizətəŕnŕ sŕ ŕinnezə siz-zə, kŕz jugŕt vi. Təd vŕ-las uŕis ozzəŕa oləm, tarəvtčis stul vŕliŕ da pondis bergavnŕ-vŕglaŕnŕ pesək vŕln. Seŕŕa čeččis da rada unŕaləmən čeččəvtis ŕol ŕinlaŕ, kədna vizətisə sŕ vŕlə. Kerku paŕta paŕkalis čanətana suŕŕaləm da čeləd golos:

— Kastanka, Kastanka!

Totka čeččəvtis varjer² vevdərət, seŕŕa kinkə peŕponnez vŕvti, sŕvərnŕn sedis uvdərə, med sednŕ vevdərə nŕ dŕnə kolis čeččəvtŕnŕ vŕln ŕtəna. Totka ordčŕstis, no ez tŕmŕ vŕn i lezčis vər ŕtəna pələn. Sŕvərsəŕ sija vuzis kiiš-ki vŕlə, ŕulis kinliŕkə kiez i čuzəmmez, vessis ŕo vŕləzŕk i vŕ-ləzŕk i medvərnŕn sedis galorka vŕlə...

Žŕn čas vərti Kastanka munis ətərət morttez ŕərn-ŕi, kədnaŕaŕ vačkis klej dukən da lak dukən. Ətəksan Luka oŕkalis ŕatlaŕəmən i med ŕe uŕnŕ kanavaə, munis tuj sərət. Mŕjkə nŕr uvtas vovgŕstis da seŕŕa garətčis:

— A te, Kastanka, avutəm... Bŕd mortŕs tenŕt ətkod, kŕz i plotŕiklə vŕd stolərnŕs.

¹ Galereja — galorka — ŕeatŕnŕn ŕeto sŕkŕn medvŕlnŕ, vevdərŕa rjaddez.

² Varjer — ŕevŕlnŕn jərok, zaplodok.

Әләксан Лукакәт ордчән мунис Федунка, јур вьлас сьлән вәли ајьслән кураска. Кастанка мьсшаңас визәтис кькнанныс спинаә и казитчис сьлә, сто vazьн-ңи мунә нь сәргн да радуйт-чә, сто оләм нь дьниш ez-на и јанль ңемьмда kezә.

Әни ушисә сьлә тәд вьлас ңаңәс сәнаа зьр, зозог, Рјодор Тимејовиц, чәскьт раvзуннез, веләтчәм, сьрк, по вьдсән ча-сәт ета сьлә казитчә сәкьт, куз да зугсәм вәташәмән...

Јуаланнез.

1. Кьз Кастанкаьс әстис асшис кәзәинсә?
2. Мьј Кастанка аззис виļ кәзәиньс ордьн?
3. Мьј вәли ңәткодьс паґераезас стоґарьслән да тәдтәм мортьс-лән? Кьз етә ңәткодсә везәтис Кастанка?
4. Кьеәм „судоез роzьн“ аззис Кастанка виļ кәзәиньс ордьн?
5. Кьз гизә авторьс зозогьс јьлиш да каңьс јьлиш?
6. Кьеәм „наукаезә“ веләтчис Кастанка клоуньс ордьн?
7. Мьј вьлә дивуйтчис да мьј Кастанкасә роvзәтис сьркьн.
8. Кьеәм предствлєндо вәли сьркас да мьјән сija ромәшис?

Upraзңeннoez.

1. Кьз Сеховьс ңимтис рaskазшис торресә? Роzә-ја ена заголoвok-кеz сәрти тәднь, мьј јьлиш сетән pondас вaitсьнь?
2. Гизә ашньт ңеvзьт рaskазок зьvотнәјјез друзитчәм ңето ләгә-ләм јьлиш, ңето сь јьлиш, кьз мортьс друзитчә зьvотнәјкәт.

A. Ш. Puskin.

Черилиш да чериок јьлиш skazki.

1.

Olisә starik da staruka
әддән матьн ләz морјо догьн;
Olisә nija mu kerkuokьн
вьдса kuimdas da kuim vo.
Starik кьјис ңеводән чери,
staruka peчkis асшис кудел.
Әтрьг морјоә ңевод чаркис,

kьskis sija starik etik ɲaʦən.
Sija ɲevodsə vəʦis mədrьis,
kьskis sija morjo turunən.
Kuimət ьrʦa vəʦis ɲevod,
loktis sija etik ʦerian,
ʦeribь zarnja, kədə on vunət.
Pondas kejmışnь zarni ʦeribь,
mortmoz siz i pondas vaitnь:
„lez te, starik, morjoə menə.
Bura sek me tenə koznala:
ʦeta, mьj toko tenьt kolə“.
Vot divujtə starik, aʦьs povzis:
ʦerialis sija kuimdas kuim vo,
a ɲekər ez kьvlь ʦeriliʦ vaitəm.
Lezis sija zarni ʦerioksə,
aʦьs sьlə laskova gorətʦis:
„jen-nə tekət, zarni ʦeriokəj,
ɲekьeəm kozin teʦaɲ oz kov.
Ləz morjoas mun-nə ujalьs,
gułajt setʦin paʦkьtin vaьn“.

2.

Loktis starik starukaьs dьnə,
viʦtalis sьlə etə ʦudosə.
„Me talun kьjli etik ʦeriok,
zarni ʦeriokьs, ne prostəj-ed;
Mijanmoz vaitis ʦeriokьs,
vər sija korʦis ləz morjoə,
dona kozin menьm mədis koznavnь:
mьj-pə kolə, sija tenьt i ʦeta.
Eg me lьʦ voʦnь sьliʦ kozinsə;
siz i lezi sija ləz morjoə“.
Staruka stariksə vidə-tiłə:
„duračina te, prostopiła.
En kuz voʦnь ʦeriliʦ kozin.
Kət voʦtin vь-ed te sьliʦ ər,

mijan em da səri-qi potəm".
Munə starik vər morjo dorə.
Аззə: morjoьs ɲevurik orsə.
Pondis kornь zarni çerioksə,
Ujьstis sь dьnə çeri, jualis:
„Mьj-nə tenьt, stariçok, kolə?
Starik sek koryrtçəmən suis:
„otsalьs te, dona çeriokəj!
Vidə, vața, menə inə-starukaə,
oz ʃet menьm, stariklə, i zņika:
viļ ər vьtçe, suə, sьlə kolə,
vazьs-pə pokoren-qi potəm".
Vizə paњta kьv zarni çeri:
„En təzdiş, mun jen tekət gortat.
Loas tenat gortat ərьs viļ“.

3.

Loktis starikьs staruka dьnə,
staruka oььp viļ ər sulalə.
Esə burazьk vidçə staruka:
„duraçina te, prostopiļa.
Korəmьt te, duraçina, ərzug.
Una-ja ərzugat bur torьs?
Çeriok dьnə te esə vetь,
kejmiş te da kor sьliş kerku".
Bəra munis starik morjo dorə.
(Gudьrtçьstis bura ləz morjo).
Pondis kьtsavnь zarni çerioksə,
çeri ujьstis çoza, jualis:
„Mьj-nə tenьt, stariçok, kolə?“
Starik sek koryrtçəmən suis:
otsalьs te, dona çeriokəj!
Esə ləgzьka vidçə-ed inə,
oz ʃet menьm stariklə i zņika:
kerku korə çizjaliş staruka.
Vizə paњta kьv zarni çeri:

„En tæzdiş, mun jen tekæt gortat.
Siz i keram: kerku tijan loas“.

4.

Munis sija aslas kerku дьнә,
a kerkuok vazьn-ңи ави.
Сь озьн viļ kerku вьдмәт,
kirpiçnәj, belitәm trubaа,
duвovәj da viļ vorotaa.
Әсьн озас иңьс pukalә,
кьз kuzә, siz stariksә i vidә:
„duraçina te, veşkьt prostopiła!
Korәmьt te, prostopiła, kerku.
Mun da kopraş çerioklә:
og me seşsa ov şad kressankaьn,
me-вь ola stolвovәj dvorjankaьn“.
Bәra munis starik morjo dorә.
(Bәra ави lәң-taj lәz morjo).
Pondis kьtsavnь zarni çerioksә,
çeri uьstis çoza, јualis:
„mьj-nә tenьt, stariçok, kolә?“
Starik sek kopьrtçәmәn suis:
„otsalьs te, dona çeriokәj!
Esә burazьk' iңә vәvşalis,
oz şet menьm stariklә i zьnika:
oz-ңи ov-вь kressankaьn sija,
med-pә vәli me dvorjanka kiәn“.
Viзә paньta кьv zarni çeri:
„En tæzdiş, mun jen tekæt gortat“.

5.

Loktis starik staruka дьнә.
Mьj sija аззә? Viļ vur kerku.
Posozas sulalә сьлән иңьс
sonьt da vasәk, sæstәm kovtaьn,
јur vьlas paгçovәj samsura,

t̄yr əsləma sija priştezzez,
 çunnezas şujəm zarni çunķbēēēz,
 kōkas s̄ylən vez bur çarkiez.
 Ozas vetlən̄ь una slugaez,
 sija jurşiət nijə k̄b̄skalə.
 Suə starik aslas starukalə;
 „Zdrastvuj, varoŋŋa-sudaroŋŋa, dvorjanka!“
 M̄yj, əni şələm̄yt tenat burmis“?
 S̄ь v̄ylə gorətis in̄bs ləgən,
 in̄dis uzavn̄ь kartəə sijə.
 Çulalə ŋedel, mədik çulalə,
 esə jon̄z̄b̄ka ləgəşis staruka;
 v̄əra çeri d̄bnə stariksə in̄də:
 „mun vet̄l̄ь, kopraş çerilə:
 og seşsa ov stolbovəj dvorjankān̄.
 med v̄əli vōlnəj carica“.
 Pov̄zis starik, kejm̄işə, korə:
 „m̄yj te, staruka, pokoreŋ v̄əvmin̄?
 Tāl̄çç̄b̄n̄-ed te, vaitn̄ь on kuz,
 oŋir naşmekəz carstvosə voston“.
 Esə buraz̄b̄k ləgəşis staruka,
 k̄l̄opkis pēlvokas zəŋiklə:
 „k̄bz te l̄b̄stan, muz̄b̄k, mekət sporit̄n̄ь,
 mekət, stolbovəj dvorjankakət, vaitn̄ь?..
 Mun vud̄i sariz dorə, k̄ylin te, en?
 On-kə mun, şivej in̄d̄b̄n̄ь eəktə“.
 Munə starik morjo dorə.
 (ləz morjōb̄s vura şədətəm).
 Pondis k̄b̄tsavn̄ь zarni çeriok̄sə,
 çeri ūj̄bstis çozə, jualis:
 „m̄yj ten̄yt, stariçok, kolə“?
 Starik sek kop̄t̄çəmən suis:
 „otsal̄b̄s te, dona çeriok̄əj!
 B̄əra-ed to in̄ə vuntujtə:
 oz-ŋi v̄ь ov sija dvorjankān̄,
 med-pə v̄əli me vōlnəj carica.

Vizə paŋta kǝv zarni çeri:
„en təzdiş, mun jen tekət gortat.
Bur! caricaǝn staruka loas!

6.

Loktis staruka dǝnə starik.
No mǝj? Sǝ ozyǝ carskəj palata,
setçin pukalə sǝlən staruka,
caricaǝn sija rǝzan saǝjǝn,
sǝ gəgər vojara da dvorjana,

juktaləņb sariz sajsa vinaən,
 ʃoʃə carica peçata preņik.
 Sʙ gəgər sulalə ləg straza¹,
 peļron vʙlņ nʙlən çerokkez.
 Kʙz kazalis starik, siz i povzis,
 rızəs vʙlas iņbš ozə suvtis,
 suə: „zdorovo, groznəj carica!
 No mʙj, əni ʃələmbʙt vʙrmis?“
 ʒar ez ker sʙ vʙlə staruka,
 ʃin ozʃis siʃə əəktis vasətņb.
 Loktʙstisə vojara da dvorjana,
 ʃiviļonas stariklə ʃetisə.
 A ʙvəs dʙnas straza kutis,
 çerezən çuļ jursə ez orətə,
 a oʃirʙs sʙ vʙlņ ʃeralə:
 „siz tenʙt i kolə pəriʃ toslə,
 ozlaņ tenʙt eta nauka:
 ne aslat dođə en pukʃb“:
 Çulalə neđəļə, mədik çulalə,
 esə jonʙka ləgaʃis staruka:
 slugaezsə starik dʙnə iņdə.
 Azzisə stariksə, vajətisə ozas.
 ʒuə staruka stariklə:
 „mun vetʙ, kopraʃ çerilə,
 og seʃša ov voļņəj çaricaʙņ,
 med vəli sariz vʙlņ veʃkətliʃən,
 med ovņb menʙm okijaņņ-morjoʙņ;
 med sluzitis menʙm zarni çeriok
 da uʃalis, kʙtçə siʃə iņdə“.
 Starik sʙ ez lʙʃ viʃtavņb panʙt,
 ez lʙʃ munņb sʙlə popereg.
 To siʃa munə ləz morjo dorə,
 azzə, morjo vʙlņ ʃəd təvçik:
 siz i pəļtçəmaʃ setçin ləz gʙez,

¹ Straza — kədna karauļitəņb kinəs-ļivo, a estən starukasə.

siz i vetlən̄, uññaləm kыл̄.
 Ponds kыtsavn̄ starik çerisə.
 Çeri ujb̄stis çoza, jualis:
 „mьj-nə tenьt, staričok, kolə?“
 Starik sek korytçəmən suis:
 „otsalьs te, dona çeriokəj!
 Mьj menьm kernь lokvirəş in̄kət.
 Oz-ñi vь ov caricaьn sija,
 vəli-pə med sariz vььn veşkətlişən,
 med ovn̄-pə okijanьn-morjov̄n,
 med-pə te sьlə sluzitin
 kыtçə kolas, çoza ujalin.“
 Sь ez şet sek çeriokьs,
 toko əvt̄stis vəznas vaas
 da ujb̄stis pьdьn sarizə.
 Dьr vidçişis panьta kьvsə starik,
 vidçişn̄ ez vermь, in̄ dьnə munis.
 Vizətə: ozas vəra mu kerku,
 porog vььn pukalə staruka,
 a sь ozьn vəra kujlə potəm əg.

Jualannez.

1. Mьj korlis staruka zarñi çeriokliş, pervois, mədrьriş, kuimət-
pьriş i siz ozlañ?
2. Kьz staruka vizis aşsə kreşşankaьn, dvorjankaьn, i sessa cari-
caьn? Kьz staruka vizis zəniksə, kьz sija vizis sь gəgər uzalişsesə?
3. Mьja çeriok ez ker siz, kьz sьliş koris medvərgьn starik?
4. Vermis-ja etija lonь vьliş?
5. Mьja eta proizvedeñnoьs suşə skazkiəñ?

Uprazneñnoez.

1. Şetə zagolovokkez skazki torrezas.
2. Kьz vezşis morjov̄s vьd pьriş, kьeəm vəli pervo, kьeəm lois
starikьs vьd loktəm vərgьn? Suvtətə siz, kьz kolə skazkişis enə şor-
nikuzaezsə: „gudьrtçьstis bura ləz mojo“, „vəra abu ləñ-taj ləz morjo“,
„morjo vььn şəd təvçik, ləz morjo bura şədətəm“.

Zerkala da ovezana.

(Başna).

Martyska aşşis zerkalaış azzis lik¹,
zagənik taekis oslə, levtis zyk:
— „vizət-zə,— suə,— kum, lok matəzyk!
Kbeəm-nə setçin çuzəm?
Kbzı pinlaşə sija, zərə, te vizət!
Me-vь zagətçi, siz i təd,
Kbz-vь kəř nevna sь vylə vaçkişnь kuzi.
Mьj suan te, vər dād,
ed menam seeəm tədsaezьs eməş mort vit-kvař:
vьdənnьsə nijə vištavnь verma, glad.“
— Mьj mьrşьnьtə tenьt da ləddətnь,
ne burzyk-ja, kuma, vot as vьlat vizətnь?“
Gorətçis osьs — „gav“,
no sьlən başniş zərişlə ez otsav.

Jualannez.

1. Kınnez jьliş vaitçə başnaas? Kınəs kolə vezərtnь martьs-kaьs uvьnь?
2. Kbz açьs ovezana vaitə zerkalaьn tьdalan ovezana jьliş? Kınəs sija, vizətiş ovezanaьs, setçiniş azzə?
3. Kbeəm sovet şetə osьs?
4. Kəř-vь pozis sunь osьsliş kьvvesə pogovorka tujə tijan skolaьn çeto otrjadьn, kovşənь-ja ena kьvves mukəd pьrşas?

I. A. Krylov.

Slon da ponok.

(Başna).

Novjətisə ətəřət slonəs,
mьtçaləm moğış, siz.
Ed tədat, slonsə oz azzьv çekin, çekьz.

¹ Çuzəm.

Sijən slon vərən oŭir munə omən...
 Къшаңкə paпыт petis uciŭik ponok.
 Kazalis slonsə, pondis cыvнь, ervaraşнь,
 da uvtнь, kavгьнь, çepsaşнь.
 Тьскаşнь kajə, seeəm lok!
 „Te əvşь-zə, turь! , en pikət,“ —
 sьaşis ьзът pon: „mьj te kutçışan sьkət?
 Vizət, çizjalan te, a sija munə,
 sь oz şet,
 i tenat uvtəmlə-taj oz vərzət i anən“.
 — „Ek, ek!“ — ponok sьaşis paпыт: —
 „sija i sodtə vьnsə menьm-ed.
 Me verma siz, пьrjaştəg,
 sedətсьнь lok ponnezə тьскаştəg,
 aş ponnez suəнь sek aşнь:
 „Vizət-pə! sьlən una vьп,
 koŭi rəz řavzə slonьs-dьп!“

Jualannez.

1. Къз ponokьs mədis sedətсьнь „lok ponnezə тьскаştəg“.
2. Къeəm oŭirəs kolə vezərtнь ponokьs uvtнь?

I. A. Крылов.

Kreşşanin da batrak.

(Başnə).

Starik-kreşşanin da batrak,
 ətik pozuma jag,
 munisə vizliş gortə kajtən.
 I drug pantaşis nьlə os, jona gorvajtə.
 Starik ez jestь kutнь tos,
 къз sь vьlə vozaşis os.
 Pərətis sijə, vartlə, къk kusiң kəstalə
 da os lapəznas ordьbez вь çeglalə:
 starik oləmlə loktə pom.
 „Ştepanusko, rodnəj, en-zə şet vijнь!“ —

Batraklā siz starik kejmīšā: „te-ed tom“...

Sek Gerkuļes¹ lēv̄t̄stis kiezsā v̄l̄āz̄yk,

ākt̄stis ašs̄is v̄n

da černas suč keralis oš̄slis jur z̄n,

s̄v̄v̄ērn̄ k̄ert v̄ilaēn p̄ursk̄ēstis p̄d̄āz̄yk.

Os r̄jak̄ēstis da uš̄is k̄z̄i iz:

d̄r̄gaj̄tā, čōza kulas...

Kreššanin čēč̄cis, lētā kiz,

ač̄s̄ batraksā vidā k̄lā.

Ḍivuj̄t̄cā s̄b̄ ož̄n S̄tēpan

„Te m̄j̄ ponda?“ — gor̄ēt̄cis — „M̄j̄ ponda, volvan!

B̄v̄v̄ēn-taj te, v̄er̄j̄st̄ēg s̄etan,

v̄iz̄ēt: kuč̄iksā k̄z̄ ēk̄ēt̄in!“

Jualannez.

1. K̄ēām vedaē šuris k̄z̄ain̄s̄?

2. K̄in sijā da k̄z̄ ver̄mis mezd̄ēt̄n̄ um̄l̄š̄is?

3. K̄z̄ vaitis batrak̄sk̄ēt̄ k̄z̄ain̄, k̄er v̄l̄i oš̄s̄ uvt̄n̄, i k̄z̄ pondis vait̄n̄ s̄v̄v̄ērn̄, k̄er oš̄ē batrak̄s̄ vijis.

4. K̄z̄ k̄z̄ain̄s̄ spaš̄ivosā višt̄alis batraklā? M̄j̄ēn pož̄ē etē v̄ez̄ert̄n̄, s̄ēēama batraklā spaš̄ivo višt̄al̄ēms̄ē?

M. Lixačov.

Uč̄it̄ik udarn̄ikkez.

1.

Jaka Oļos, kādā skolān̄ m̄l̄akā suisā Kuļejān, l̄dd̄iš̄is medv̄ēv̄ zonkaēn. Medoza velēt̄čan lunšan̄ sijā pondisē tād̄n̄ v̄d̄ān̄n̄s̄. Peremena-ļi, urok-ļi—Kuļejlā k̄v̄ oz t̄r. Velēt̄iš̄ s̄l̄ē ņētr̄p̄r vaitis i učk̄omā korlisē, ņem oz otsav,—v̄ēvalē vaz moz.

Toko š̄il̄n̄itas š̄il̄kan, Kuļej ik̄ēstas-ak̄ēstas da pondas iz̄v̄t̄n̄... M̄j̄s̄ē sija peremena d̄r̄ņi oz pond̄v̄ kern̄: partaēz v̄l̄ēt, k̄z̄ ur k̄z̄ēz v̄l̄ēt, č̄l̄ē, k̄ād̄l̄iš̄ kokkez k̄j̄stas, kādā

¹ Gerkuļes — ādd̄ān v̄na mort, Gerkuļes — grek skazkiez̄n geroj.

kukuskaen verdas. Peremena dьrni Kuļejlən əmьs oz-ņi pədnəşlь, sьlən toko i kьlə golosьs.

Ne ətrьr-ņi Kuļej şetlis velətişlə kьv, og-rə pondь seşsa vəvavьnь. A petas velətişьs zьriş — vьdəs vьnas, kəť majəg jur vьlas ləsjь, nem oz kьvzь.

2.

Talun Kuļej oz loktis skolaə. Ez vəv esə nekini. Skola zьrrez çələnь, vьtte sunalənь. Gaztəm ətikən skolaьn: nekinkət kьlən çarkəşnь, nekinkət vəvavьnь... Pukşis Kuļej parta saja, pondis lьddətnь kņiga, kədə tən boştis lьddišan kerkuiş. Toko oştis kņigasə, şin vьlas uşis staťta „Udarnəj brigadaez“. Ez pervo vezərt, mьj sija seeəm udarnəj brigada. Lьddətis.

Staťtaьn vaitşə sь lьtis, kьz çəlad ətik skolaiş organizujt-çəmaş udarnəj brigadaə. Eta udarnəj brigadaьs munəm medozьn velətçəmnь i oьssetvedniş izьn. Vьdsa tələn velətçəmpənəbь vura vessəmaş oşlan oşsaləmaş kьşşьnь kolçcişsezlə, vьdənnьs gizşəmaş pionerskəj otrjadə. Velətcişsezsə eta skolaiş una matiş skolaez pondəmaş tədnь. Tulьsnas, kьz medbur velətcişsezəs, oşn munişsezəs, Okrono inçəm karə ekskurşiaə. „Ekskurşiaə nija şurəmaş toko bur iz ponda, udarnəj brigadaən uzaləmən. Radьs vələm çəladlən — on vermь kьvvezən viştavьnь“. Siz vəli gizəm staťta koçeças.

— Gm-m... Udarnəj brigada... A bur vəli, vaťa, ekskurşiaə şurnь... Zev ləşьt karəzzis lьskəvtlьnь, vizətnь jəzsə, fabrikaez, zavoddez, — dumajtə Kuļej. Uçitik jurokas, kьz susaez suişsez kolasət, pondisə pannь-vetlьnь dumaez. Mərtciş Kuļej kņigaas, mədpəv pondis lьddьnь staťtasə. Zьrə pьris pioner otrjadьn juraliş Petra Vanu. Pьris da gorətcis:

— Kuļej, te-taj loktəmtь-ņi? Kьz-nə me tenə eg kьv, on-taj talun mьjkə sьaş? Aļi nekinkət esə vəvavьnь? Mьj-pə lьddətan?

— En sorav... Nekər vəvavьnь... Udarnəj brigada juram kaťtişə... — Ez i levť jursə, nьr uvtas vovgьstis Kuļej.

Zev divo Vanulə: kьz vьtte Kuļej um verdə kutçisis?

Nekin, nemən sijə ez vermə kидтъль вѣвалəmiş, jeeə azbьv-lisə kniga verdiş, a talun to, kьz nom nevьtinə, mərtçəm kniga verdas da on vermь i jansətnь. Şivətçis Vaņu Kulej dьnə. Mədytlən şinnez, kьz via sommez, çuzəmys gozumşa sondiən şeralə, radьssa-rad. Mьççis Vaņulə knigasə da gorətçis:

— Ыddət... Əddən bur staţta azzi... Organizujtçam udarnəj brigadaə, pondam вьd vьniş uzavnь, sek pondam oзыn munь, da i ekskursiaas şuram... Vaņu, kьz te dumajtan?

— Kьeəm ekskursia, kər? — Ez vezərt Kulejəs.

— To Ыddət, sek vezərtan. — Mьççalis çunnas staţtasə Kulej. Vaņu voştis kniga, Ыddətis da gorətçis:

— Baitam, baitam, pondam uzavnь udarnəja...

— Pondam, pondam!... — suis Kulej. Şo esə ez veritçь Vaņulə, med ena kьvves petisə Kulej əmiş, divujtçə nejeeə.

Skoləə, kьz mossez ma çurkaə, pondisə əksьnь çelađ. Lovzis skola, pondis goravnь... Вьdənlə talun şin vьlanьs uşis Kulej. Pukşəm zonkaьt parta sajə da Ыddə kniga. Surьta učitik juras vetlənь viļ dumaez udarnəj brigada jьliş, ekskursia jьliş.

Medozza urokas-zə Vaņu viştalis velətişlə staţta jьliş, udarnəj brigada organizujtəm jьliş, ekskursia jьliş. Vaņu vəгьn Kulej sodtis:

— Kolə organizujtnь brigada, med вьdsən gruppanьm vəli udarnəj, pondam uzavnь jonзьka, sek asьnьm bur loə, da-i ekskursiaə şuram. Me pervəj gizşa brigadaə...

— Kakraz-taj aşnьt pondit vaitnь eta jьliş. Me vəli nato-dil tijankət məda kernь beşeda, etə-zə voprossə viştavnь, — suə velətiş.

— Tən гьtnas Okronoşan loktis gizət, kьtən gizəny: tavo-pə vəra şetəny mesta munь ekskursiaən seeəm skolalə, kəda pondas munь medozьn velətçəmən i ovsestvennəj uzən. Dak kьz ti dumajtat, gizşam udarnikkezə?

— Gizşam, gizşam! Pondam uzavnь udarnəja... — rjaksəny ətmədarşan çelađ. Medvura, torjən kьlə golos Kulejlən.

Sija-zə lunə gizisə socialiştiçeskəj dogovor, kədaiş punkt-

tezsə ətik əmiş viştalisə pьrtнь olanə. Korisə socsərevno-
vanqəə matişzьk skolasə. Aslanьs udarnəj gruppə organi-
zujtəm jьliş gizisə Okronəə.

3.

Skolaьn — kьz kəzьvkar pozьn. Pizəнь çelad izьn, velət-
cəнь udarnəja. Kəda kolqca, sьlə otsaləнь oзыnzьk muniş-
sez, jeeə pondisə kolavнь velətcan lunnez. Bьdənnьs velə-
təнь urokkez, [kniga jьliş oz vunətə. Peremenaən dugdisə
vəvavнь, kotraşнь, levtəнь bus. Organizujtisə orsannez. A
Kuļejnym vezşis pokoreñ. Kərkəşa vəvaliş, kьv tərtəm zon-
kais, lois zev vura izaliş, velətciş pi. Kollektiv da udarni-
cestvo sijə velətisə ovнь mədməz.

Kokñitzьk lois i velətişlə. Çeład otsalisə sьlə, mьjən
vermişə.

Skola bьdsa tələn vura izalis i ovsestvennəj izьn. Ne
ətrьr kerlis suboñnikkez — otsalis kolxozlə vartнь. Perevь-
borrez dьrñi, nañ zaptan iz dьrñi, vər keralan kampania
çulətikə çeład otsalisə şeļsovetlə: gizisə lozunggez, plakattez,
poveskaez vərjişşezlə. Çeład aslanьs şemjaez kolasьn vaitisə,
velətisə, kьz kolə ovнь səstəmzьka. Bьdənlən gortanьs şte-
naez vььn mьççişisə lozunggez: „303 çьskь va rosən“, „lez
kerkuə səstəm ru“, „naťəş kokkezən kerkuə en pьr.“ A sko-
laьn səstəm jьliş, sanitarnəj pravilaez jьliş, nem i vaitнь:
gəgər porjadok, səstəm, naťtor on azzь. Uçiťik udarnikkez
pondisə aslanьs izəp mьççavнь primer gьrişşezlə.

4.

Tulьsnas, kər sondi krutzьka pondis vetьнь novəət,
kər sьlən sonьt jugərrez jem jьvvezən veşkьtzьka pondisə
taekişнь mu vьlə, şojнь lьmsə, da gudьr, vuzgan, zoļgan sor-
rezən vasətnь sijə ьvbez vьliş, — udarnikkez kerisə itog as-
lanьs izlə. Ovşəj sobraqno vььn uçkomiş predşedaťel dok-
ladьn viştalis:

— Udarnəj brigadalən izьs vura tьdalə. Udarnikkez
mьççalisə aşньsə, kьz oзыn munişsez. Progullez çinisə 5%-əz.

Mædi vo kezə oz kolççь ətik mort. 90% \ velətciş çelađ pь-risə pionerskəj otrjadə. Skola siz-zə ez kolççь obsestvennəj uzən. Velətcişsez nolet gruppaiş aşnьs velətisə gramotə gьrişsezəs 20 mort. Mi udarnikkez kuzim uzavnь udarnəja...— gorətciş medvərja kьvvesə dokladçik.

Una çelađ doklad vəras baitisə aslanьs iz jьliş. Una viştalisə i nedostatokkez, kədna vəlisə vьdsə tələn velətçikə.

Aslanьs iz jьliş gizisə doklad Okronoə.

Nedeļ vərti çelađ zurnalьn mьççişis statʃta, kьtən vəli gizəm nь udarnəj brigada iz jьliş. Biən sotçisə çelađ şəlm-mez, kər as jьvşinьs pondisə lьddьnь zurnaliş. No unazьk esə gazьs vəli sek, kər medvərja lışvokiş sija-zə zurnaliş lьddisə ekskurşiaez jьliş. Okrono viştaləm şərti ekskurşiaə şurəmaş inđnь velətcişsez kuim skolaiş, kədna uzaləmaş medvura. Ena skolaez kolasьn siz-zə vəli skola uçiçik udarnikkezlən.

5.

Sondi pəzə. Zar. Sonьt lunьs, miça. Skola dьnьn çelađ vetlənь, ranənь, zьk. Sulalənь podvodaez. Talun uçiçik udarnikkez munənь ekskurşiaən karə.

— Kьtəə-nə ti, çelađ, munatə? — loktəm telega dьnə ətik pəriş-ni bav da jualə çelađliş.

— Udarnikkez mi, ekskurşiaən munam karə. — gazaa gorətciş Kulej, açьs çapkis turun vьlas kotomkasə da çeççəvtis telegaas.

— Kьəəm tijaн i darnikkez da kurşia, nem on vezərt... — bovğə pəriş bav.

— Tenьt ne vezərtнь, vavи, mijə-ed viļ oçir... Vessə!... Tałam!... — gorətis Kulej.

Vəzisiş telegaez. Gazaa kişşis çelađ şerəm da sorlaşis telega kruggez şarətəmkət... Brigada vəzisiş tujə. Sija munis tədsəşnь da jonzьka jitsьnь raboçəj velətciş çelađkət.

Jualannez.

1. Kьəəm pervo velətciş vəli Kulejьs?

2. Mьjən sija kittişis vəbaləmiş?

3. Kinkət nija gizisə socialistiçeskəj dogovor? Kъeəm nълən lois itogъs tulъs kezə? Kътçə munis udarnəj gruppа?

4. Eməş-ja tijan udarnəj gruppaez? Kъz nija uzaləny. Kъz nълən juralə pionerskəj otrjad?

Ivu Stepko

Skolaъn radio.

Radio kълə
ьльнша-ьлə.
Radio şizə gəgər:
karrezşan karə,
viļ Kudъmkarə,
qulə zavod, qulə vər.
Çeļad von kълvə
вьд şьlankълvsə...
Skolaъn radio em.
Sъşan vьnşalə,
çozъk velalə,
çeļadlən jugmə jur vem.
Kълvəzəny rьtən,
kər asьvьbtən.
Kълə — waitə Moskva:
qızlalə orsə,
şьlə вьд torsə,
vaşnisə kiştə, kълz va.

— Doram olansə...
— Tьrtamə plansə...
— Zapтам udarno vər, naç.
Etaз vot gorən
radio korə.
Kълvьz-zə, kълvьz te, Vaç.
Von velətişьs
mьççalə kişis
çeļadlə вьdkod torok:
talunça lunə
skolaъn munə
radio jьliş urok.
Radio kълə
ьльнша-ьлə,
Radio şizə gəgər:
karrezşan karə,
viļ Kudъmkarə,
qulə zavod, qulə vər.

Jualannez.

1. Mьj jьliş gizə avtorъs eta kълvubirьn?
2. Azzə kълvvesə, kьtən waitə radioъs, mьj jьliş sija waitə?
3. Em-ja tijan skolaъn radio, mьj tijanlə şələmvizъk radio kълvəzəny — gizə sь jьliş aslanьt tetraddezə.

Vəvvezən orsəm.

No-tte! Əzzəməş gənjitn̄...
Vəvvez Koļu da Şergus,
A jams̄b̄k̄s n̄lən çalkod
uçət zonoçka Karpus.

Tuj̄s vusa, tuj̄s nəv̄t,
purkjə vəran̄s k̄mər.
Jur̄şi sr̄nən n̄lən levə,
təv okalə moros sər:

K̄b̄k̄ gezok vesjan gaşnik̄iş,
eta vozz̄i, jonşa-jon.
Von tarəvtçən̄ vişikən
udav kəçən kuim zon.

N̄ da n̄ Karpus gorətə,
vəvvez sodtən̄ oşkəv.
K̄in suvtətəs nijə, vətəs?
Udav, udav para vəv...

A s̄vəḡn̄, sađ kər çinis,
stanə p̄risə vəra,
eta n̄lən, ɣk̄ytin̄s,
v̄t̄te ətlasa karta.

Jualannez.

1. K̄in j̄liş vaitçə eta k̄v̄vur̄n̄?
2. K̄innez v̄lisə vəvvez̄n̄. K̄in v̄li jams̄b̄k̄n̄?
3. M̄j̄ tuj̄ə nija l̄ddisə aş̄in̄s stann̄sə?
4. K̄əəm orsannezeən tijə orsatə aş̄n̄t. Noko gizə ətik̄orsantor,
kədə ti radejtatə medvura.

V. G. Koroļenko.

Xoloppezlən çeład da varinlən pon rijannez.

(Jams̄b̄klən vištaşəm).

Vot mijan varin, Pankratov, no m̄j̄ te s̄ j̄liş suan:
pođa uvt̄rsə vura radejt̄lis, a oç̄rsə şinnas ez ver̄m̄ əz̄z̄n̄,
jona çiran̄itlis.

Ponvizaninsə stroitis gospodskəj kerku kođə-zə. I kər
s̄lən ena das çuçās, kədnə [sija radejt̄lis medvura, pijalasə,

sek-zə varinnym pon pijannesə ņetalas kreposnəj iŋkaez kiezə. Kəda iŋkaəs vajas kaga da em sələn morosas mam-jəls, pon vizətišsez sələ i vajətasə pon pijansə, ņetasə sələ sija verdn̄...

Vəli eta varinlən kreposnəj mort, kəda l̄ddiŝis ovrok̄n¹, suisə sija Ələkšejən. Əddən-ŋi sija mortəs vəli m̄v̄k̄da da basək, staŋa da vol̄k̄t, ɤlna sija tədisə miča da basək mor-tən. Vəli sələn tom iŋka. Sija ačs basək da staŋa, a iŋkaəs esə basəkz̄k, — koss̄ eteəmmezə k̄ksə çoçkom ņvet ku-za, dak on verm̄ i azz̄n̄. Imussestvo gəgəras siz-zə n̄-lən əti-mədi vəli: k̄k̄nann̄s vur ņemjais, v̄d̄əs n̄lən t̄r-m̄v̄lis. Toko Ələkšej̄s eta ətikən padmalismoz: v̄l̄n̄əla ņevna vizis n̄rsə.

Kov̄sis k̄zkə ətr̄r sələ, Ələkšej̄slə, uzavn̄ munn̄ əddən-ed ɤlə, a iŋkaəs kolçcə ņəktən, çoza vajn̄-ŋi pondas. M̄j-ed — kern̄ ņem. Munə sija izvoznas, tədan, ņteppez kuza. Munən̄, a kad̄s vəli ojnas, zurkəts-lən̄ doddez, munə v̄dkod oŋir̄s, v̄d̄laŝan̄ çukərtçəmaŝ, munən̄ ordçən da vaŝn̄iez vaitən̄. M̄j-ed keran seŝsa tuj̄n muntən, siz-zə, k̄z-taj to əni mi aŝn̄m: vaitən̄, k̄tən k̄eəm olən̄ oŋir, k̄z k̄tən pantalən̄, no seŝsa mədik torrez j̄liŝ. A sija, Ələkšej̄s, munə doddez vərŝanas da s̄ oz ņet, k̄z k̄mər. Pondisə s̄liŝ mukəd̄s juaŝn̄: „te m̄j-nə siz tom mort, mijankət ətlən̄ munan, k̄z v̄t̄te jort, a mijankət, jorttez̄skət i vaitn̄-taj on məd? Aŋi ačt as j̄v̄ŝit te pondin una dumajt̄n̄, a mijanəs vrezgujtan?...“ — „Avu, suə, siz, dona jorttez, ačm me as j̄v̄ŝim unasə og dumajt i tijanəs, jorttez, og vrezgujt. A sijən-pə me ņtep kuzas gaztəma muna, m̄la-pə gortə iŋkaəs kol̄i, a pomess̄k̄s-pə mijan əddən ləg. S̄rjən̄, vartlən̄, toko lov oz k̄skə. Da i etaiŝ v̄d̄əsiŝ ņem-v̄ ez vəv, velalim v̄d̄əsə, no seŝsa esə sələn em ətik uməl tor — pon pijannesə iŋka morosən zorət̄n̄“.

¹ Креŝŝanin оврок̄n — kreposnəj kreŝŝanin, kəda m̄ntis pomess̄k̄slə ovrok — ŝəm nalog ņeto produktəez. A kəda kreŝŝanin̄s l̄ddiŝis varŝina v̄l̄n̄, sija uzalis pomess̄k̄lə.

Sek i pondisə ena oŭirʙs, ŧep kuzaas muntən, eta delo jʙliŧ baitnʙ. A ŧepas-ed vʙdəs volnəj oŭirʙs: kəda gortas podi-i kreposnəj, a ŧepas ŧo-ni volnəjən suŧə. Pantəŧənʙ siz-zə i sluzʙtiŧ morttez, kʙz suam kərkəŧa saldattez. Vot ena oŭirʙs i suənʙ Ələkŧejʙslə: „Bəvəvvez, tʙdalə, tijaŧ derevnaʙn olənʙ. Kʙtiŧəŧ-ni to čočkəom ŧvetʙs sulalə, a etəəm zakonʙs ez-na-zə esə vəvlʙ, med poda pələssə iŧka jələn zəratnʙ“.

I pʙdʙna ena vaŧniez pʙrisə Ələkŧejʙs jurə. Munə ovoz vərəs, tujʙs sʙ uvtʙn sotčə, a ačʙs ŧo dumajtə: avu zakonʙs, setəəm zakonʙs avu! Bur! Loktis gortas ojsə, iŧkaʙs sijə oz i pantav, oz əztʙ visə, kerkuas pemyt, kʙz guʙn. Pʙrə kerkuə, kagaʙs sʙlən zʙvkaas gorzə, a pələsʙn pon pijannez nʙksənʙ. „Mʙj eta seeəməs?“ — „Eta-pə, suə iŧʙs, zon-pə to jənyʙ ŧetiŧ“ — „A pələsas mʙj?“ — „A pələsas pon pijannez, ačʙt-ed vezərtan...“ — „A vezərtan-ja te, iŧka, ačʙt! Terpitnʙ me etə og vermyt! Vaj tatčə pon pijannezsə!“ — Boŧtis ətsə ət kias, mədəsə məd kias, namʙrtis niʙə da puktis pələsas vər. „No, suə, jurvit əni aslat grek ponda jənlə, da voŧ kagasə. Azzan, kʙk tenat sija zʙvkaas čizjalə.“

Asʙnas loktənʙ narjad ŧetiŧŧez da pon gəgər vizətiŧŧez: „Anna, noko mʙččav pon pijannezsə, zdorovəŧ-ja nija tenat?..“ — „Nija-pə mʙlakə kulisə“. — „Kʙz siz, kʙknannʙs?“ — „Kulisə-pə kʙknannʙs“. — „Mʙjŧəŧ-pə vʙŧte siz? Ladnə, delo-pə nə mijaŧ, viŧtalam-pə eta jʙliŧ varinlə.“

A sʙ kosta Ələkŧejʙs kerkuas pʙrə: „Mʙj tijaŧlə kolə? Mʙjlə loktitə? Kʙtən noko zakonʙs? Kagaʙs zʙvkaas čizjalə-gorzə, a iŧkaʙsliŧ morossezsə pon pijannez nimalənʙ. Munə vakrames, petə menam kerkuiŧ, med me tijaŧəs pon gəgər vizətiŧŧezəs i ŧinnam eg azʙ!“ — „A te, Ələkŧej,— suə sʙlə pon gəgər vizətiŧŧs,— əddənsə en gorətlʙ. As voləiŧ mi te ordə eg loktə, varinlə mi eta jʙliŧ viŧtalam.“

No, seŧŧa nija munisə da vʙdəs varinʙslə i viŧtaliŧə. Mʙj te dumajtan: əəktis sija enə kuləm pon pijannezsə dəra vʙlə puktʙnʙ, kʙz pokonikkezəs. Vajisə niʙə dəra vʙlʙn,— vizətis. „Vijəm,— suə,— enə vinatəm pon pijannezsə ləg mortʙs, vijəm.“ Da pondis ačʙs gor-

зьнь. Сьвэргьн корис поннез понда пушшезэс: еактэ поннез понда зэр каса рунь, сукзька. I пьр сьлэн вэвли сиз: касасэ пувлисэ вьдэс поннез понда, нолдас гэгэр ведра, а кэр i unазьк: пуасэ касасэ, пондасэ поннезсэ verdнь, а сija setэн-зэ пукалэ, визэтэ да мукэд пьршас аслас киезиш verdэ. Сиз-зэ сija sek пукьсис, кулэм пон пижанезсэ еактис пуктньн вокас. „Корэ Әлэкшејс!“ Loktis Әлэкшеј. — „Аззан, — суэ, — нija, кэдна винатэг вijaмэш?“ — „Азза-пэ. Мьј-ed-пэ, варин, керан, мукэд пьршас-пэ i mortьс-taj сиз-зэ кулэ, кэр локтас шмertьс, а пода јьлиш-пэ нем i вaitнь“. — „Те-пэ нija zagətin, virtəm mort?“ — „Me нija eg zagət, а te vot керан не закон шэрти. Кагаьс-ed, кəт i музьклэ пижан, по, кьз не кьз, а mortən льддишэ. I kovшэ сьлэ зьвкəьн кујльнь, а ti iңкəьлиш moros-sezsэ пон дукən серпəштатэ... Аш нija tenat вьдəнньс загалəнь. Нем есэ мijaн oтирьс оз vezərt: вьдəнньсэ-вь колэ загьнь!“ — Кьз toko сija енэ кьввезсэ gorəтcis... вариньс, Панкратовьс, чєчцис стul вьлиш... Чєчцис сija да кь-ьз tapкис Әлэкшејсьлэ morosas... Ушis сija гає-гає, да veшкьта... јurnas veшкьта... koтolas!..

Oјnitнь ez jestь... Uшkəтcisэ пон гэгэр визəтишсез, кькисэ... вьдэс zavaritчəм... Levтисэ поннез гэгэр визəтишсез зьк, panəнь вьдəнньс vetлəнь. А ətik пон гэгэр визəтиш Әлэкшејсьлэн вэли von... Uшkəтcis сija керкуас, kvaтitis pisaл... Bariньс нь дьнэ, кэдна сь ordьн uzaləнь, а нija, вата, вьдəнньс сь вьлэ кəиннезэн-ни визəтəнь. Pизнь pondis kreposнəјjezlən шəлəмньс...

Jualannez.

1. Мьјən мьччалис аспьралəмсэ да ашis лəгсэ Панкратов вариньс?
2. Мьјən Әлэкшејсьс сувтис panьт вариньс etateəm lok уз вьлэ?
3. Кьз vizisэ panьта кьв kreposнəјjez помешькьс lok уз вьлэ?
4. Мьј ti тəдатə мəдик proizvedəнnoeziш сь јьлиш, кьз помешькь-кез визəтисэ асланьс kreposнəјjez вьлэ?

5. Аззə nevoлкьтиннесэ јамькьс вашнiш да vezə нija сиз, med вашнiьс сьлэн вэли voлкьтзьк.

General Tortьgin.

Delo vәli gьtәn, tәv.
 Morozitә jona.
 Tuj juzәtә, oz-taj çәv:
 ŝilgә-rәktә para vәv,
 munә vizьv zonәj.
 Oz termaŝ tom jamsьçok,
 zagvьv ozlaң rәktә.
 Tujьs umәl, әddәn lok —
 ŝo sьvьl, ньrokkez.
 Vәtә mijan jamsьçok
 os vizisәs osәn.
 „Te pukŝәt-zә, zonkaok,
 kьnmis vizәt tozә.“
 — Mьj te, oskәt? —
 „En te, pov!
 Sija-ed ramьnik,
 skaliçokьs oz-ja kov?
 Kavaçok matьnik...“
 — Siz-kә, pukŝь-inә, lok. —
 Daдnym oskәt pukŝis.
 Kõlis vәrә kerәsok,
 rәktә Feда, ньksә...
 Azzә Trifan kavaçok,
 lok-rә, Feда, çeçcam.
 „Te vizçis da sontь vok!“
 Osьslә gorәtçis.
 Munisә.“ Pukalә os,
 oz vәrzәtçь, pәriŝ,
 toko zьrtçә, kьzi ços,
 çepnas zolgә vәriŝ...
 Ças çulalis, avu sь.
 Bura sontisәнь!
 Vәvvez kulәmәŝ-ed zьv:

vek-na sulalәнь.
 Zagvьv remdә. Kәzьt gьt
 mu morozәn panә.
 Vәrzis doдьn varinьt —
 Mikajlo Ivanьç.
 Vәvvez dәрnitisә sek,
 umәl delo levis —
 Miska gorәtis — Ej-jekl...
 Trojka pәltә vәviŝ.
 Ŝilkan sьsә kьlis zon,
 petьstis әtәrә.
 Әni on kut, vaça, on...
 Vәtçan veŝ нь ŝәrә!
 Pәltis-munis trojka vәv —
 eta avu divo:
 vьd ньrokьn jona zev
 zvirләn rjaksәm kьlә.
 Toko avzis — uv da av:
 „çozьk tuj vesәtә!
 Von Tortьgin general
 vәrlәңә vasәtә“.
 Muзьçok varәtas ŝin,
 iңka kezә vokә,
 kьzi gәna gospodin
 gorәtas ньrokьn.
 No, a vәvvez, — kәр on pov, —
 ez i sotçisьstә.
 Versta dasvit, kьzi nәv,
 pәltisә suvtçьstәg.
 Stançi dьnә levzә von
 trojka udav kәçәn.
 Doдьn munis gәna zon
 jurnas kopьr teçә.

Мърşә седънь колџо.
Loktis trojka, suvtis.
Von smotriţel аџьs, to
petis, povzis kuvtәz!
Аззә — viľ saroga kok,
os kuĉikiş paşьs,
ez kaзav, kьz sьләn џok
тырpas kәrt kьşaşәm.
Ez dumajt: kьtĉә jамськ
vәvvez dьniş munәm.
Аззә varin — naţte еьg..
„General-pә“ vьna..
Şarka џozьk voştis mort:
„Zdravija zelaju!
Мьj te koran ьзьt jort —
ĉaj, vinasә vaja?!...“
Varin озьн sek вьдџоз
zәгә stariĉokьs;
seĉĉә kьz gorәtas os,
levtis vьna koksә.
Sek smotriţel vokә svaĉ:
„gospodi pomiluj!
Noľdas vo sluzьti nac.
Kьvzi, bur kьv kьli.

Generallez una me
tuj vььn азьли.
Kәda jon, kьzi jajmek,
mukәd piņtәm, şьlә:
no vot eteәmsә me eg
әтрыг-na азьвль,
generalьs әddәn lәg,
eteәmsә eg kьvль!“
Kotәrәn jамськкеz sek
loktisә vizәtnь.
Med-pә ez vәv kьeәm grek,
vermas esә sәtnь.
Әkşis jәzьs una şo,
posad vetlә-puә:
general gorәtlә şo,
os kьz remьt гуьн.
Poliş pьşşә. Kәda şmel,
nija dod dьn, sәras,
divo voştә, divo zev,
a smotriţel — vәгьн.
Povzis, rjaksә ьlişәn:
— pьr kerkuas, poko!..
Sek gorәtis os-bazan...
Pьşşis stariĉokьs.

Ровзис, рѣссис сѣја дѣв
і мукѣдѣс сѣкѣт.
Кѣк џас куѣлис, сѣ ез кѣв,
генѣралѣс вѣкѣп.
Сѣја кадѣ јамсѣџок
ос визѣскѣт вѣтис.

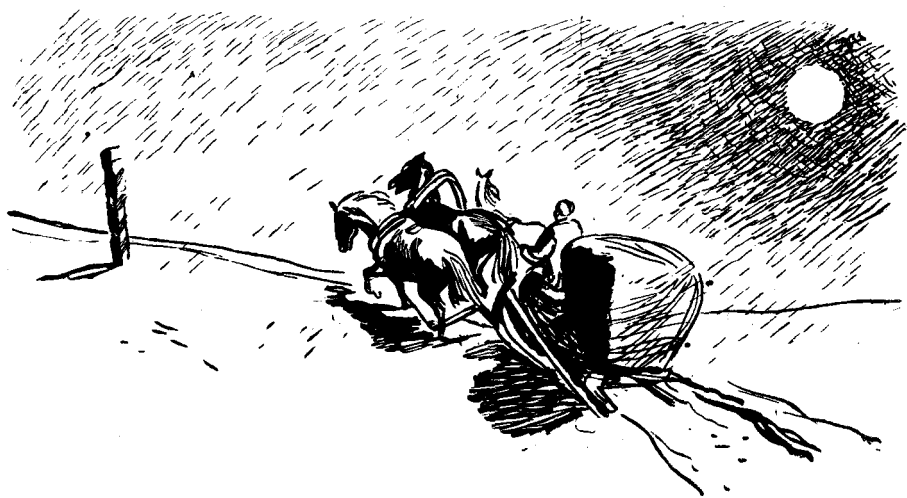
Trifan ožə: ok da ok,
jəzsə vezərtətis.
Ossə peļət zeg da zeg...
Levtis vəlīš zĕksə...
A smotriţel vidis sek
vəv jurən jamsĕksə.

Jualannez.

1. Кѣз Мѣкѣјло Івановѣџ Тортѣѣѣѣн џурѣс стѣнциѣѣ?
2. Кѣз smotriţelĕs pantalis loktiĕsə?
3. Мѣја smotriţelĕs puktis ossə genĕral tujə? Кѣѣм genĕral-
lezəs əzĕvlĕma smotriţelĕs əslas olĕmĕn?

Uprazņeņĕez.

1. Lĕddĕtĕ niĵə mestaezsə, kĕtĕn smotriţelĕs vaitĕ genĕralĕskĕt.
Кѣѣм кѣvvēzĕn sija pantalĕ naĕalsvosə? Мѣја сѣлĕ kolis siz kernĕ —
ĕut ėe rižĕs vĕlĕn kĕskaĕnĕ genĕralĕs ozĕn? .
2. Velĕtĕ eţĕ kĕvbursə naizus.

A. Š. Puskin

Təvşa tuj.

Сѣа, suk tuman-ŗĕr uĵĕ
kĕsĕ tĕliĕ, oz i vĕr.
Gəztĕm vizzez vĕlĕ sija
kiĕtĕ gəztĕma juġĕr.

Təvşa, gaztəm tujət gorən
pəltə trojka, ьмьс ве|...
Şilkanokьs ətik porən
şilgə vek, çanətə pe|.

Əddən tədsa mьjkə kьlə,
tom jamsьklən pişna kuz:
gazən kişşə şlankьls,
neto şələm çu| oz uş...

Абу ви-тор, керкуоккез...
Kusin, ьм... Pantala me
toko şera verstaokkez¹,
seşsa nem on azь te.

Jualannez.

1. Къеэм kartina risujtəma medozza nəl stroçkaas eta кьв-
вигьп?

2. Мьj jьliş waitçə məd nəl stroçkaas? kuimətas? nələtas?

3. Къеэм [tuj risujtəma Puskinьs — gazaə a|i gaztəmə? Къеэм
кьвvez роzə вошнь кьввурьsis da vizнь рапьта кьвсə eta jualəm
вьлə?

M. Çixaçov.

Şoşşe kuza.

Ньгьşşə ozlanə, vuksə...
Вəгьп posad, ju i vər.
Busьs pesək sorən zugşə,
Levtişə vьdsa кьмər.
Gurətə, mьs uvtə nildə,
mьztəg oşkalьslə kok.
Vьvтырьs şvittalə, vi|dəm.
Boki kerəs, kerəsok...

¹ Şera verstaokkez — вьэт тuj вьлп med ьддьнь verstaezsə; svttətəнь stov-
bez; nişə kraşitəнь vizzən-vizzən, кьк rəmən.

Voļkыt soṣṣe kuza pәltә
 udav çaṇokән avto.
 Stancia vazьn-ja peļdis,
 oзыn Kudьmkar-ņi, to!...
 brkjalә, tenә malalә,
 çuzәm okalә nord-ost,¹
 en i kazavь çulalis
 kьz kьnәm damba i pos.
 bзыtša-ьзыt poveda,—
 jestis viļ tuj vizәt,to!
 Sodә masьnalән әdьs—
 soṣṣe kuza pәltә avto.

Jualannez.

1. Mьj jьliṣ gizzә eta kьvburьn? Gaztәm-ja ovlә, kәр munat eta tuj vьlәt, kьz pondam suvtәtnь ordçән Puskinьs kьvburkәt?

2. Kьtән sogmis mijan okrugьn eteәm tujьs? Vetьlvlit-ja tijә eta tuj vьlәt?

3. Velәtә etә kьvbursә naizuṣ.

A. Ṣ. Puskin.

Tәvṣa rьt.

Tьrtә novo paдer: purga,
 kaṭṭә ьm, pәrәtә gaе.
 Kьz kәin uṇṇalә-urgә,
 ңeto gorzә, kьz kaga.
 Ңeto munas karta vьlәt,
 vәrzas, levas kәs izas,
 to kьz ṣormәm mortән kьlә
 әсьnokә—tars da tars.
 Mijan vazmәm kerkuokьs
 әddән gatzәm remьt zirs,—
 mьj, staruska², çәlan vokam,
 mьla vaṣṇi avu çir?

Aļi purga uṇṇalәmәn
 tenat, drugә, vьris sad,
 aļi çәrsьs bergalәmәn
 on vajәtә, uzan glad?
 Piṣṇa ṣьv, kьz sariz sajn
 kәгьm kajьs olis,—ṣьv...
 Ңeto sijә, kьzi kajә
 asьv kadә vaән ньv.
 Tьrtә novo paдer-purga,
 kaṭṭә ьm, pәrәtә gaе.
 Kьz kәin uṇṇalә-urgә,
 ңeto gorzә, kьz kaga.

¹ Nord-ost — oјlaṇ-asьvlaṇṣa tәv.

² Авторьs vaiṭә asias ṇaṇkakәt Arina Rodionovnakәt, kәda әtlaән poetykәt Mixajlovskәj posadьn.

Jualannez.

1. Kinneskət Puskinъs ətkodalə purgaliş unqaləmsə?
2. Gizə aslanıt tetraddezə medozza 8 stroçkasə da kərəvtəstə niyə mestaezsə, kətən avtorъs ətkodalə, med mi vurazъk verimim azzъnъ da vezərtъnъ purga unqaləmsə.

Ivu Ştepkо.

Коңоккез вьльн.

Ѓьвскəнъ коңоккез,
gigin-gogin
sogmə şer:
supkə assis kokkez
mijan Vaņa,
pioņer.

Ѓь вьлə von kajəm,
suç gьzjalə
Inva sər:
levzə, munə sajas,
seşsa talaң
loktə vər.

Etaz luniş lunə
вьdmə Vaņa
uçət jort.
Ozlaң çoza munə,
jonmə sija,
kьz viļ mort.

Jualannez.

1. Kьz avtorъs gizə koңokkezən tujsə şerətəm jьliş, med lьddi-şьs vurazъk da vasəkъzъka azzis şin ozas etə kartinasə?
2. Kьz ti ьslaşat koңokkez вьльн?
3. Velətə etə kьnvursə naizuş.

L. N. Tolstoj.

Kavkazskəj pļeņņik.

I.

Uzalis Kavkazъn ətik varin aficerъn. Suisə sija Zьlin. Loktis ətrъr gortşaң Zьlinlə gizət. Gizə sьlə mam staruka. „Pəriş-ņi me loi, okota kuləm ozъn azzьvпъ zonəs, lok me-

kæt prossajtcьпъ; зев менә, а setcin kæt i mun vәra. A me tenьt i neveta azzi: мьвкьда, бур i imeңno em. Ыvitčas mozot tenьt i gәtrašan i pyr kezә kolçčan“.

Зьlin pondis dumajtnь: „I вьl: umәl-ңi staruka lois; podi sešša og i azьv. Munьnь; a bur-kә neveta—i gәtrašnь rozә“.

Munis sija polkovnik dьnә, koris otpusk, prossajtcis jort-tezkәt i lәšәtcis munьnь.

Kavkazьn vәli sek vojna. Tuj vьlәt oјәn ңe lunәn munьnь ez tuj. Çuť kin roç pәlәsiš munas ьlәzьk krepoš dьniš, totarinnез vijasә ңeto nuәtasә kerәssezә. I vәli lәšәtәma siz: kьkiš ңedellьn krepoššan krepošәz vetlisә saldattez. Ozas da vәras munәnь saldattez, a sәranьs—oťir.

Delo vәli gozumәn. Әksis ovoz munьnь krepoš sajә, petisә kollavнь saldattez i vәrzisә tujә. Зьlin munis verzәmәn, a telega сь pazьtәn munis ovozьn.

Sondi rьtlaң-ңi bergәtcis, a ovoz toko зьn tujsә munis. Bus, zar, sonди siz i sotә, a sajәvtcьпъ ңekьtcә. Kus šter, ңe dьrevna, ңe ponullez abu tuj vьlas. Munis Зьlin ozas, suvtis i viççisә, kәр loktas ovoz. Kьlә vәras rozok pondis orsnь,—vәra sulavнь. Зьlin dumajtis: „A ңe munьnь-ja әtnam-lә saldatteztәg? Vәv me uvtьn bur, pantaša-kә me totara-kәt—pьssa. Aļi ңe munьnь?...“

Suvtis, dumajtә. Loktә сь dьnә mәdik aficer, Kostьlin, pissalәn, da suә:

— Munam, Зьlin, әtnanьm, țerpitнь og vermь, šoja-вь, da i әddәn zar. Me vьlьn jәrnәs—kәť pizьrt. —Kostьlin muzьk šәkьt, kьz, vьdәs gәrd, pьmalәm siz, vәbs vьvšis ңelki zulokkezәn kiššә.

Dumajtis Зьlin i suә:

— A pisaļьt zarjada?

— Zarjada.

— No, dak munam. Toko ңe torjәtcьпъ. I munisә nija tuj vьlәt ozlaң. Munәnь šter kuza, šornitәnь, da әtmәdәras vizәtьslәnь. Gәgәr ьlә tьdalә. Toko çulalis šter, tuj pondis munьnь kьk mьs kolasәt, Зьlin i suә:

— Kolə kajnъ kerəs vьlə, vizətнъ, to pozaluj, on i kazav, ceççəvtasə kerəs sajsaң.

A Kostьlin sьlə:

— Mьj vizətнъ? Munam ozlaң. — Zьlin sьliş ez kьvzь.

— Ne, — suə, — te vizçiş ulьn, a me vizətьsta.

Toko kajis kerəsok vьlə, sь ozьn çeşetina mьmda kolas, sulalənъ totarinnez verzəmmezən — kuimdas kьnьm. Sija kazalis niјə da pondis vər gəñitнъ, a totarinnes siјə siz-zə kazalisə, vətçənъ sь şərə, aşnьs gəñitikanьs ləşətənъ pisallez. Lezis Zьlin vəvsə bьd vьniş, gorətlə Kostьlinlə:

— Kьskь pisa! — a açьs aslas vəvlə suə: „Matuska, petkət, en kьsaş koknat — zəmdan, seda sek me. Lokta-kə pisa! dьnəz, og şetçə sek“.

Kostьlin sь tujə, med vizçişnъ, toko kazalis totarinnesə, — lezçişis bьd vьnəп krepoş dьnə. Nagajkaəп sьrјə vəvsə, to ət vokşaң, to məd vokşaң. Toko bus-pьr tьdalə, kьz vəv vəznas əvtə.

Zьlin azzə — dєlo uməl, pisa! munis, a ətik saskaəп nem on ker. Lezis siјə vəvsə vər saldattez dьnə — dumajtis munьn. Azzə, sьliş tujə poperegalənъ kvaçəп. Sь uvtьn vəv bur, a nь uvtьn esə burzьkəş, da i tujlə popereg, mьmda vьn em, gəñitənъ. Pondis siјə viznъ vəvsə, mədis vər vergətçьnъ, da ez vermь viznъ, veşkьta nь dьnə gəñitə. Azzə — sь dьnə şivətçə gərd tosoka totarin şivəj vələn.

„No, — dumajtə Zьlin, — təda me tijaпəs, çorttezəs, lovjəп-kə voştasə, puksətəsə jamaə, pondasə pletçezəп sьrјьnъ, — og şetçь lovjəп“...

Zьlin kəş abu ьzьt açьs, a vojok vəli. Boştis saska, lezis vəvsə veşkьta gərd totarin dьnə, dumajtə: „Livo vəvnam taļa, livo saskaəп kerala“.

Vəv kuza mєsta oz kol sь dьnəz, kьz Zьlinlə lьjisə vərşənaş pisa!iş i şizisə vəvlə, sunitçis vəv bьd vьnəп muas, — i pəris Zьlinlə kok vьlas.

Loktis ətik totarin vəv dьnas, pondis şedlə çəvtнъ, siјə şo peşə, — totarin kьskis kiңzal, vьekis sьlə goļəə, suţnavнъ golais pondis petнъ vir, treknitçis, i lov petis.

Çəvtisə totarinnez şedlosə. Pukşis pervo gərd tosa totarin açьs vəv vьlas, a məddes pukşətisə Zьlinəs sь dьnə şedlo vьlə: a medвь ez uş, kərtalisə sija remeңən totarin kusak berdə i kьskisə kerəssezə.

Munisə nija dьr kerəsiş kerəs vьlə. Vuзisə broditəmən va, petisə tuj vьlə, pondisə munьь loğət.

Mədis Zьlin tujsə vizətnь, kьtçə sija kьskəнь, — da şin-nes laқsəmaş virəп, a bergətçьнь oz tuj.

Pondis pemdьнь, vuзisə esə sorok, pondisə kajнь izja kerəs vьlə, lois єьп duk, uvtəнь ponnez. Loktisə aulə¹. Çeççəvtisə totarinnez vəvvez vьliş, əkşisə totarinnezlən çelad, kьəəvtisə Zьlinəs, şeraləнь, radujtçəнь, pondisə izzezən sija supkavнь.

Totarin vasətis çeladşə. Çeççətis Zьlinəs vəv vьliş, kьt-salis strosnəjəs, loktis ətik jərnəsa mort. Jərnəs letşəm, mo-ros kus. Viştalis mьjkə sьlə totarin. Vajis strosnəj kolodkaez: kьk çurbak kərtovəj koļçoezlə kьsaləm, ətik koļçoьп oştə da zamok.

Pertçalisə Zьlinliş kieз, kьsalisə kolodkaez i nuətisə sarajə; taekisə sija tsetçin i pədnalisə ьvəs. Zьlin uşis nazom vьlə. Kujlьstis, pəslis pemytas kьtəп nəvьtzьk da vodis.

II.

Ojьvt ez uz Zьlin. Ojjes zenьtəş vəlīsə. Azzə oştəokət—jugdьнь pondis.

Tьdalə sьlə oştəokət tuj—kerəs uvtə lezçə. Veşkьtlas to-tarskəj sakla², kьk ru sь dььнь. Şəd pon kujlə porog vььп, kəza pijanneznas vetlətə, vəzokkeznəньs vərətьsləнь. Azzə — kerəs uvtşəп kajə tom totarka, rəma jərnəsən, kusakaşəm, sapoggezən da vesjana, jursə, zipunən vevttəm, a pəlponnez vьlas ьzьt zeştənnəj kurgan vəən. Munə, şpina vərə, kəsta-şьslə, açьs ki pələttas ətik jərnəsoka vritəm totarin pijanəs nuətə. Pьris totarka saklaə (kerkuə), petis tənşə gərd tosoka totarin solkovəj vєsmetə³, remeң vььп şerevrjənnəj kiңzal,

¹ Aul — totarskəj derevņa.

² Sakla — totarskəj kerku.

³ Besmet — vevdərış pəşkəm, mьjkə mijan zipunkod.

çarkieza, çalpodæn. Jur vylas vьln şad varanovaj zapka vëras përatëm. Petis, uuzlaşə, açьs gërd tossə malalə. Sulalьstis, viştalis mьjkə strosnəjlə i munis kьtçəkə.

A Zьlin əddæn-qi-vь juə, gorsьs suç koşmis; dumajtə — kəf-vь loktisə provedajtnь. Kьlə, oştəнь sarajsə. Loktis gërd totarin, a sьkət mädik uçətьbk, şədnьik, şinnes şədəş, şviţtaləнь toko, i sьrəm, uçitik gërd tos, gaza çuzəmbana, pьr şeralə. Paştəşəm sija esə burzьka: vesmeţ solkovəj, ləz kajmaən gəgərtəm. Kinqal kusak vьln ьzьt, şerevrjannəj, çarkiez gərdəş, safjanovəjəş; siz-zə şerevroən vevtţəmaş. A vəsniţik çarkiez vevdərat mädik kьz çarkiez. Sapkaьs vylas çoçkom, varan kuçikiş.

Gërd totarin pьris, baitis mьjkə, kьz-vь vidçə, suvtis: nьrьssis gьrdzæznas pritoloka vьlə, kinqal vërətьslə, kьz kəin kьməs uvtşanas vizətə Zьlin vьlə. A şədnьik,—çoz, vojok, kьz pruzina vьln vetlə,—loktis veşkьta Zьlin dьnə, pukşis kekerkaən — şeralьslə, sovк-sovк vaçkis peļponə, mьjkə pondis peŗta-peŗta asmoznas baitnь, şinneznas kvarkьealə, kьvnas sovкətə, şo baitə: „Koros urus! Koros urus“!

Nem ez vezərt Zьlin, i suə: „Junь va, junь vajə!“

Şad şeralə. „Koros urus!“—Şo as moznas lepeçitə.

Zьlin kieznas i əmnas mьtçalə, medvь juan sьlə vajisə.

Şad vezərtis, şerəmtçis, vizətis ьvəsə, kьtsəvtis: „Dina!“

Kotərtis loktis nьvoçka — vəsniţik, uməlik, daskuim vo kьnьmşə, i şədnьsləñ vaçkişə. Tьdalə, nьv sьlən. Şinnez siz-zə şədəş, şviţtaləнь i çuzəm vylas vasək. Paştaləm kuz, rəma jərnəs, paşkьt sosa, jьtəg. Sossez vьln, moros vьln i polaez vьln şerətəm gərdən. Kəkkez vьln vesjan i vasmakkez, vasmakkez vьln mädik vasmakkez, podvoraəş. Goļa vьln roç poltiņnikkeziş priştəz əsalə. Çьsjantəm, çikiş şad, çikişas lentočka, a lentočka vylas əsləm vłaxaez da şerevrjannəj ruv.

Əəktis mьjkə sija kernь aјьs. Kotərtis i vər loktis, vajis zeştənej kurganok. Şetis va, açьs pukşis kekerkaən, vьdəs kəstisiz siz, neļki peļponnez pižəs uvtas pьrisə. Pukalə, şinnez suvtətis da vizətə Zьlin vьlə, kьz sija juə,—kьz zvir vьlə.

Şetis sьlә Zьlin kurgansә wәg. Kьz sija çeçәvntis, kьz wәw kәzә, ñelki ajs şerәmtçis. Ъstis sija esә kьtçә-kә. Bostis sija kurgan, kotәrtis, wajis sәmtәm ñan, gәgrәsa rәw vьln i wәra pukşis, kәstişis, şin vьliş oz lez — vizәtә.

Munisә totara, wәra pәdnalisә Ъwәs.

Ñedьr mьjiş Zьlin dьnә loktә strosnәj da waitә:

— Lok, kәzain, lok!

Siz-zә oz tәd roçәn. Vezәrtis Zьlin: eәktә kьtçәkә munнь.

Pondis munнь Zьlin kolodkaezәn, çotә, ta|ççьnь oz poz, siz i petkәtә koksә wokә. Petis Zьlin strosnәj wәgьn. Azzә totaraliş drevnә, das kerku i viçku wasnaokәn. Әtik kerku dьnьn sulalәnь kuim wәw, şedloaәş. Zonkaokkez vizәnь ro-vodәttas. Petis eta kerkuiş şәd totarin, әvtә kinas, medwь sь dьnә loktis Zьlin. Açьs şeralә, şo waitә asmoznas, sьwәgьn pьris Ъwәsә. Pьris Zьlin kerkuә, gornıça wur, ştenaez şojәn volkьta lakәmaş. Veşkьt peļәsas pukovәj perinaez şeraәş-teçәmaş, әtmәdәras әsalәnь dona kovjorrez; kovjorrez vьln pisallez, pistolettez, saskaez,— wьdәs şerevroьn. Әtik ştenәn ucitik gorok, әtsuvda zozьskәt. Zoz muovәj, sәstәm, kьz guna dolon, i veşkьt peļәs wьdsәn wәvdәm gьnnezәn, gьnnez vьln kovjorrez, a kovjorrez vьln pukovәj poduskaez. Kovjorrez vьln әtik wasmakaәş pukalәnь totarinnez: şәd, gәrd da kuim gәş. Şpina saјә wьdәnlә pukovәj poduskaez puktәmaş, a nь ozьn gәrgәsa rәwok vьln vlinnez prosaiş i mәs vi wәkәrokьn sьlәtәm; totarskәj sur kurganokьn. Şojәnь kieznәnьs, kieznьs wьdәs vьln.

Çeçәvntis şәdьs, eәktis Zьlinәs pukşьnь wokә, ñe kovjor vьlә, a kus zoz vьlә, açьs wәra kajis kovjor vьlә, gәştitәtә gәşşesә vlinnezәn da surәn. Pukşәtis strosnәjьs Zьlinә mestaә, açьs çәvtis vevdәriş wasmakkez, suvtәtis ordçәn Ъwәs dьnә, kьtәn i mәdik wasmakkez sulalәnь, da pukşis gьn vьlә, matәzьk kәzainnez dьnә, vizәtә, kьz nija şojәnь: duļsә çьskә.

Şojisә totarinnez vlinnez, loktis totarka seteәm-zә jәrnәsa, kьeәmәn pьvka, vessana, јur koşinkaәn kәrtalәm. Nәwәtis vi, vlinnez, wajis wur loxanka da kurgan, veknitik pьrokәn.

Pondisә totaraez mişşьnь kiez, sьwәgьn teçisә kiez, suvti-

sə pizəssez vylə, pəlystisə ətmədərə i ləddisə mojitvaez. Baitystisə asmoznanьs, eta vəryn totarinnezlən ətik gəş ver-
gətcis Zьlinlən, pəndis roçən vaitnь.

— Tenə, — suə, — voštis Kazi-Mugamed, — açьs mьççalə
gərd totarin vylə, — i şetis tenə Abdul-Muratlə, — mьççalə şəd
vylə. — Abdul-Murat əni tenat kəzain. — Zьlin sь oz şet.

Pəndis vaitnь Abdul-Murat, açьs mьççalə Zьlin vylə, şe-
ralə i suə: „Saldat urus, koros urus“.

Vuzətiş suə:

— „Sija tenə əəktə gortat gizət giznь, medьь te ponda
şəm indisə, kьz indasə şəm, sija tenə lezas“.

Zьlin dumajtis i suə:

— A una-ja sija mədə kərnь şəmsə?

Baitystisə totara ətaməd kolasьn; vuzətiş i suə:

— Kuim şurs moçeta.

— Ne, — suə Zьlin, — me eta mьmdasə mьntnь og çajtçь.

Çeççəvtis Abdul, pəndis kieznas əvtnь, mьjkə vaitə
Zьlinlə, sija dumajtə: vьdəs-pə vezərtas. Vuzətiş vuzətiş:

— Una-ja-zə te şetan?

Zьlin dumajtystis da suə:

— 500 saţ.

— Kəzainьslə jeeə 500 saţьs. Kuim şurs saţ, jeeəzьk oz
poz. A on-kə giz — pukşətasə jamaə, pəndasə sulavnь pletən.

„Ok, — dumajtə Zьlin, — nьkət povnь, uməlyzьk loas“. Çeç-
çəvtis kokkez vьlas i suə:

— A te sьlə viştav, menə-kə sija mədə povzətnь, sek
ətik kopejka og şet, da i giznь og pəndь.

Viştalis vuzətiş, vəra pəndisə vaitnь vьdənnьs ətləьn.

Dьr şornitisə, çeççəvtis şəd, şivətcis Zьlin dьnə.

— Urus, — suə, — dzьgit, dzьgit urus!

Dzigit nь-moz loə, „molodeç“. A açьs şeralə: viştalis
mьjkə vuzətişlə, a vuzətiş suə:

— Şurs saţ vaj.

Zьlin suvtətiş asьs:

— Unazьk 500 saţsa og şet. A vijat, — nem od azьylə.

Şornitystisə totarinnez, ьstisə kьtçə-kə strosnəjsə, a asьnьs

to Зьлінлэ, то ьвэс ьвлас визэтэнь. Loktis strosnəj, a sь ьвэьн
loktə kьээмкə mort, кьз, кэмтəг i uməj paškəma, kokkez
ьвлас siz-zə kolodkaez.

Siz i oјəstis Зьлін,—тədis Kostьлінəs. I sijə kutəmaš.
Puksətisə nijə ordčən; pondisə nija vištašнь ətamədnьslə, a
totarinnez sь oz šetə, vizətəнь. Vištalis Зьлін, кьз sьлən delo-
vəli; Kostьлін vištalis, sto ьəv sьлən suvtis i pisaьs šetis
ošecka, a etə Abduls ьvətis sijə da kutis.

Çeçčəvtis Abdul, mьççalə Kostьлін ьвлə, mьjkə ьaitə. Vu-
zətiš ьvuzətis: əni-rə nija kьknannьs ətik kəzainlən, kəda ozyk
šəm šetas, sijə i gortə ozyk lezasə.

— To,—suə Зьлінлэ,—te šo ləgalan, a jort tenat ramь-
nik; sija gizis gortas gizət, vit šurs podi iндasə. Vot sijə
verdнь pondasə ьura i əviditнь oz pondə.

Зьлін suə:

— Jortlə, кьз kolə; sija, podi, bogat, a me abu bogat.
Me,—suə,—кьз vištali, siz i loas. Vermat ьijnь,—poьza tija-
lə setiš oz lo. A unazyk vitšoša og giz.

Sь ez šetə. Drug, кьз çeçčəvtis Abdul, кьskis jassiçok,
кьskis pero, uçiik gumaga tor, çernilo, šujьstis Зьлінлэ,
vačkьstis peьpon kuza, mьtçalə: „giz“. Soglašitçis vitšo sač
ьвлə.

— Sulalьs esə,—suə Зьлін ьvuzətišlə,—vištav te sьлə, med
sija mijanəs verdis ьurazyk, paštətis, kəmətis, кьз kolə, med
vizis ətləьн, mijanlə gazazyk loas, i med kolodkaez çəvtis.
Açьs vizətə kəzain ьвлə da šeralə. Šeralə i kəzain. Kьvzis
da suə:

— Paškəm medburə šeta: i çerkeska¹, i sapoggez,—кьз
gətrašнь. Verdнь ponda, кьз knazzezəs, a mədəнь-kə ovнь
ətləьн,—aš oləнь sarajьн. Kolodka çəvtнь oz tuj—pьssasə.
Toko oј kezə ponda çəvtнь.—Çeçčəvtis, pavkətystis peьpo-
nas.—Tvoja koros, moja koros!

Gizis Зьлін gizət, a ьevdəras gizis siz, med ez lok. Açьs
dumajtə: „Me pьssa“.

¹ Çerkeska — Kavkazьн olišşezlən ьevdər-iš paškəm.

Nuētisē Zьlinēs Kostьlinkēt sarajā, vajisē nьlē setčē kuku-
kuruza izas, kurganēn va, naņ, kьk vaz čerkeska da vьrēm
saldackēj sapoggez. Tьdalē vijēm saldattezliš kьskalēmaš. Oj
kezē čəvtisē nьliš kolodkaez da pədnalisē sarajā.

III.

Zьlin jortьskēt siz olisē vьdsa tēliš. Kəzain pьr šeralē:
„Tvoja Ivan koros, moja Abdul koros“.—A verdis uməla—
toko i šetlis səmtəm naņ prosovēj piziš, lepjoskaez, pəzaləm,
a to esē sovšem pəzavtəm kəvdas.

Kostьlin esē ətrьr gizis gortas, pьr vizčisīs šəm ьstəm
da gastəmtčis. Vьdsa lunnezēn sija pukalē sarajьn i lьddē
lunnez, kər loktas gizət, ņeto uzē. Zьlin tēdis, sto sьlən
gizət oz lok, a mēdikē ez giz.

— Kьš,— dumajtē,— mamələ sьmda šəm vajnь, me pon-
da мьнтьнь. I to sija unazьk olis sijən, мьmda me ьstavli.
Əktьнь-kē sьlē vitšo saļ šəm, kolē vьdsən orətčьнь“.

A ačьs pьr vizətьslē, kьz-vь sьlē pьzььнь. Vetlētē dєrev-
na kuza i suņnalьslē, a to pukalē da mьjkē ətikē-mēdikē
kerē. Kər glinaiš akanņez kerē, kər saņteziš korovka gərdzē.
Zьlin vьdkod uzē mašter vėli.

Keris ətrьr sija akan: nьrən, kiezēn, kokkezēn, totarskēj
jərnəsən, i suvtētis sijē karta jur vьlē.

Lezčəнь totarkaез vala. Kəzainlən nьv, Dina, kazalis akan-
sə, kьtsalis totarkaəs. Suvtisē kurganneznəнь, vizətəнь, še-
raləнь. Zьlin voštis akanšə da šetē nьlē. Nija šeraləнь, a
vošнь oz lьštē. Koļis sija akan, munis sarajā da vizətē, mьj loas.

Loktis Dina, šmekajtčьstis, kvažitis akan i kotərtis.

Məd lunas asьvnas Zьlin azzē, Dina petis porog vьlē
akanən.

Akan gərd trepičokkezēn kaņtəm da duņtətē, kьz kəgao-
kəs, a ačьs asmoznas šьlē. Petis staruka, pondis sijē vidнь,
mьrddis akan, zugdis sijē i ьstis kьtčə-kē Dinaəs uzē.

Keris Zьlin mēdik akan, vьrзьkē,— šetis Dinalē. Vajis
Dina ətrьr kurganok, suvtētis, pukšis i vizətē Zьlin vьlē,
ačьs šeralē, mьtčalē kurgan vьlē.

„Мъј сја радѹјтѣ?“ думажтѣ Зьлін. Боѣтис курган, пондис јунь. Думажтѣ ва, а сетѣн јѣв вѣлѣма. Јуис сја јѣвсѣ, „бур“, суѣ. Бурѣ пондис радѹјтѣнь Дина!

— Бур, Иван, бур! — ѣѣѣвѣтис, совкѣтѣ долонѣзнас, ѣѣкѣвѣтис курган да котѣртис.

Ета вѣгьн сја пондис вьд лунѣ сьлѣ јѣв вѣјавнь гуѣѣн. А то керѣнь тотариннез кѣза јѣлиѣ рѣшовѣј ѣрјоскаѣз и коѣтѣнь сјѣ керьм визѣн вьльн,— дак сја Зьлінлѣ енѣ ѣрјоскаѣсѣ гуѣѣн вѣјавлис. А то ѣтрьр кѣзѣиньс вѣран наѣкьлис,— дак сја Зьлінлѣ јѣј торок сосѣс вѣјис. Ѣаркас и котѣртѣс.

Вѣлисѣ Абдуллѣн роѣ ѣсѣѣз, зугалѣмаѣ. Корис сја Зьлінѣс, мьѣѣалѣ, кьвнѣс кропкѣтѣ. Зьлін суѣ:

— Вѣј, лѣѣѣтѣ.

Боѣтис, разис пуртѣн, лѣѣѣтис, вѣр ѣтис. Мунѣнь ѣсѣѣз.

Рад лоис кѣзѣин, вѣјис [сьлѣ асѣис вѣз вѣсмет, вьдѣс от-рѣрјо кьз, кознѣлис. Нем кернь, боѣтис,— бур лоѣс ојнас сѣв-рѣшльнѣ.

Ета кадѣѣн мунис Зьлін јьлиѣ слѣва, сто сја маѣѣтер. Пондисѣ сь дьнѣ ѣлиѣ ѣѣрѣвѣѣѣзѣ ѣлкнѣ: кин пѣсѣлѣ замок ѣлѣ пистоѣет лѣѣѣтнѣ вѣјѣс, кин ѣсѣѣз. Вѣјис сьлѣ кѣзѣин снаѣ: ку-саѣка, бурѣвѣѣк, подпѣлоѣѣк.

Пондис Зьлін ѣѣвнѣ [ньмоз вѣѣѣртнѣ. Мукѣд тотариннез сь дьнѣ велѣлисѣ,— кѣр колѣ кьѣсалѣнь: Иван, Иван! а мукѣдѣс ѣо кьз зьвѣр вьлѣ визѣтѣнь.

Гѣрд тотарин ез радѣјт Зьлінѣс. Кьз казѣлас, кьмѣртѣѣс и мѣдѣрѣ визѣтѣ, ѣето вѣдѣ. Вѣли ньлѣн ѣсѣ старик. Олис сја ѣѣ аулѣс, а вољвлис керѣс увтѣѣѣн. Аззѣвлис Зьлін сјѣ токо сек, кѣр сја вољвлис вѣѣкѣѣ ѣенлѣ кѣјтнѣнь. Мунѣ аслѣс ѣалмаьн¹, коствѣн рькѣтѣѣсьлѣ, кьз кѣин ѣмекѣјтѣѣ. Кьз казѣлас Зьлинѣс, сѣз пондѣс мурзньн и бергѣтѣѣс мѣдѣрѣ.

Пондис Зьлін јуѣвнѣ кѣзѣинлиѣ: кьѣѣм етѣ старик. Кѣзѣин и суѣ:

Ета ѣзѣт морт! Сја пѣрѣвѣј дьзьгит² вѣли, сја унѣ роѣѣс

¹ Ѣалма — сѣз суѣѣ ѣарка.

² Дьзьгит — вѣрзѣм вѣв вьльн бурѣ вѣлтѣѣс.

vijis, bogatėj vėli. Sėlėn vėlisė kuim iņ i kėkjambs zon. Bėdėnėns olisė ətik dėrevėnėn. Loktisė roçcez, rozoritisė dėrevėna i šizim zon vijisė. Ɛtik zon kolçcis i munis roçcez dėnė. Starik açbs munis roçcez dėnė. Olis nė dėnėn kuim tėliš, azis setçinis asis zonsė, açbs vijis sija da pėssis. Eta vėryn sija dugdis vojujtėn, munis Mekkaė — jenlė kejmėnė. Sijėn sėlėn — çalma. Kin Mekkaėn vėli, sija sušė xadzi da çalma paštalė. Oz radėjt sija tijañ kodšė. Sija eaktė tenė vijėn; da menym oz tuj tenė vijėn: me te ponda šėm vesti; da me tenė, Ivan, radėjta, me-vė ne toko tenė, vijėn, i lezavėnėn eg pondė, kėvė kėv eg šet. — Šeralė, açbs vaitė roçėn: — Tvoja Ivan koros, moja Abdul koros“!

IV.

Siz olis Zėlin tėliš. Lunnas aul kuza vetlėtė, neto mėj kerė, a kėz oj loktas, sė oz lo aulėn, sek sija aslas sarajėn garjė. Šėkėt vėli garjėnė, izzeza, da sija podpilokėn izzesė zėrtis i garjis štena uvtė ošta, mort tėrėmėn. „Toko-vė kolė menym burzka mestasė tėdnė, kėda ladorė munėn. Da ðekin totara kolasis oz vištav“.

Vot sija vėrjis kad, kėz kėzain munis. Munis sija pavzun vėryn aul sajė kerės vėlė — mėdis sėšan mesta vizėtėn. A kėr kėzain munis, eaktis zonkaokės Zėlin šėryn vetlėtėn, šinvėliš ne ətėnė. Kotėrtė zonkaok Zėlin šėryn da gorėtłė:

— En mun! ajė ez eaktė. Ɛni-zė oširsė kora.

Pondis sija Zėlin əvnė.

— Me, — suė — ėlė og mun, toko von sija kerės vėlė kaja: menym turun kolė azėnė, — tijañliš oširsė vėškėtėn. Munam mekėt, me kolodkaėn, og pėssė. A me tenyt asėn nėv kera da jošsez.

Vermis Nuėtėn zonkaokės, munisė. Vizėtėn kerės vėlė — matėn-ņi, a kolodkaezėn munėn šėkėt: munis, munis, ədva kajis. Pondis Zėlin kaštėvnė, kėr sija krepošėn gortas olis, kėtçė sondi petavlis i lezçėvnis. Azė, kėz-vė estėn gėpas mijan krepoš. Setçin ena kerəssez kolasė munėn kolė.

Pondis sondi lezçėnė, çoçkom lėmja kerəssez pėrtçisė

aləjjezə. Şad kerəssezyn pemdis: logiş par pondis kajnъ, i sija doļinaъs, kьtən kolə sulavnъ mijan krepoşlə, kьz vijən əzjə, sondi lezşan dorьn,—petə mьjkə doļinaъn, kьz єyn trubaeziş. Siz sylə dumajtçə, eta-pə roççezlən krepoş.

Şor-qi lois. Kьlə — mulla gorətis. Tavun vajətəny — məssez vaksəny. Zonkaok şo korə „munam“, a Zьlinlə i munny dьs petə.

Loktisə nija gortə. „No,—dumajtə Zьlin,—əni mesta təda, kolə pьssьny“. Ojjez vəlisə pemytəş, təliş abu. Kьz narosno rьt kezəs totarinnez vər loktisə. Vəli: loktəny nija — vajətəny poda i loktəny gazən. A talun əkinaş oz vajətə, a vajətişə vələn aşşinьs vijəm totarinəs, gərd totarinliş vonsə.

Loktisə ləgəş, ləşətçisə vьdənnьs zevny.

Nolet lunə azzə Zьlin, pavzun vəryn kьtçəkə ləşətçəny. Vajətişə vəvvez, i munisə das mort mьmda, i gərdьs munis, toko Abdul gortə kolçis. Təliş toko çuzis, ojjez pemytəş vəlisə.

„No,—dumajtə Zьlin, əni pьssьny kolə“ i suə Kostьlinlə. A Kostьlin polə.

— Da kьz-zə pьssьny?—mijə i tujsə ogə təda.

— Me təda tujsə.

— Da ojnas og i vermə lokny.

— A og vermə, vərəs uzam. Me to ləpjoskaez zapti. Mьj te pondan pukavnъ? Bur, ьstasə-kə şəm, a to oz vermə şьmdasə əktyly. A totaraez əni ləgəş, mьla nьliş roççeş vijisə. Baitəny,—mijanəs vijny mədəny.

Dumajtis, dumajtis Kostьlin.

— No, munam!

V.

Pьris Zьlin oştaə, garjis pьdьnzьka da paşkьtzьka, medvь tərıs Kostьlin, i pukaləny nija — vizçişəny, kər oz lo nekьeəm sum aulьn.

Toko ez pondə sumitny oşirьs aulьn, Zьlin pьris ştəna vьtə, kьşşis mədəras. Guşəm suə Kostьlinlə: „pьr“. Pьris Kostьlin da kьsaşis koknas izə, levis sum. A kəzainlən vəli

ponok, karaulitcis, əddən vəli ləg, suisə sija Ulaşin. Z̄l̄in sija verdis-ñi ozlañ. K̄ylis Ulaşin,— uvtə, çecçalə, a s̄ vər-
şañ i mədik ponnez. Z̄l̄in çuť suťnəv̄t̄stis, supkis nañ ku-
sək. Ulaşin tədis, vəznas əvtə i dugdis uvt̄n̄.

K̄ylis kəzain, pondis kerkuşaņas k̄tsavn̄ ponsə: „gajt!
gajt! Ulaşin“!

A Z̄l̄in peļes sajət Ulaşinliş ḡzjal̄slə. S̄ oz şet pon,
z̄rtçə s̄ kokkez verdə, vəznas əvtə.

Pukalisə nija peļəs sajn̄. S̄ ez lo; toko k̄ylə vaļa ruztə
gidj̄n̄, da ul̄n izzet v̄l̄ət vās voļətə. Ремьт: kozuvvez̄s:
v̄l̄na vetl̄əñ̄ nov̄oñ̄, kerəs vešťn̄ učit̄ik t̄lişok gərdəťs-
tis, v̄l̄ə şurokkeznas kajə. Gəppez̄n̄ l̄sva eñ, k̄z jəv-
cockommə.

Levtiśis Z̄l̄in, suə jort̄slə.

— „No, von, munam!“

Vərzətçisə: nevna munisə, k̄yl̄əñ̄ — gorətlə mulla k̄r̄sa:
v̄l̄n̄:

— „Alla!.. Besmilla! İraxman!“ Sija loə—munam oťir
meçetə¹. Puk̄siśə v̄əra, zevşisəmən ştena uvtə. D̄yr pukalisə,
vizçis̄isə, kər munas oťir. Bəra s̄ ez lo.

— No, munam! — Bəra pondisə mun̄n̄. Munisə ograda-
p̄r va d̄nə, vuzisə va, munəñ̄ gəpət. Suk tuman, a jur-
vevdərn̄ kozuvvez̄ t̄daləñ̄. Z̄l̄in kozuvvez̄ şerti vizşə, kəda-
lañ̄ mun̄n̄. Tuman svezəj, mun̄n̄ kokñit, toko sapoggez̄
uməleş—vokə t̄ləmaş. Z̄l̄in çəvtis assis sapoggesə, çar-
kalis, pondis kəmtəg mun̄n̄. Çecçal̄slə izok v̄vşañ̄ izok.
v̄l̄ə, da kozuvvez̄ v̄l̄ə vizət̄slə. Kost̄l̄in pondis koļç̄s̄n̄.

— Zagəñik, suə, mun: sapogges̄ v̄d̄əs kokkezəs z̄rtisə.
Da te çəvt, kokñitz̄k loas.

Munə Kost̄l̄in kəmtəg,— esə uməl̄z̄k: vundalis v̄d̄əs:
kokkezsə izzetas, i şo koļç̄çə. Z̄l̄in s̄ylə suə:

— Kokkez dojdān — veşkalasə, a vətasə — vijasə,— uməl̄z̄k,
Kost̄l̄in n̄em oz su munə, açs̄ ruzt̄slə.

D̄yr nija munisə gəpət. K̄yl̄əñ̄ — veşktlas ponnez uv-
t̄n̄. Suvtis Z̄l̄in, vizət̄stis, kieznas malaşə, kajə kerəs v̄l̄ə.

¹ Meçet — viçku.

— Әк,—суә,— зугсим мијә — веşkытлә визам. Setән мәdik aul, me sijә керәс вѣлишәң аззыли; вәрлаң колә, да сулҗа ладорә — керәс вѣлә, вәр лоас setән.

А Костылин суә:

— Визчишьс кәт певна, шет соцчишь, — менам вѣдәс коккез kus vir.

— Ә, von, веşkаласә, te kokнитъка çeççav. То etаз.

I kotәrtis Зылин вәр, сулҗа вѣлә вәрә. Костылин шо колççә да ојзә. Зылин sijә әлә-әлә, а ачыс шо munә.

Kajisә керәс вѣлә. Siz i em — вәр. Pыrisә вәрә, — çasjaezә әstatki paşkәmsә koşalisә. Azzisә вәриш тujok. Munәнь.

Munisә nija ñoļ versta мында. Tuman вәрән sukъзка пуkşis, ñem oz тѣdav озьн, i kozuvvez ñевура-ñи тѣdalәнь.

Drug кыләнь нь озьн вәв kok съез. Кылә potkovveznas izzez verdә vartә. Vodis Зылин кымиң, pondis mu kuза кыvзынь.

— Siz i em, — tatçә, mijan дьнә вәлә loктә.

Kotәrtisә nija тuj вѣлиш, пуkşisә ponuļlez uvtә i vizчишәнь.

Зылин кысшә тuj дьнә, vizәтә: verzәmәn totarin munә, мәs vasәтә, ачыс пьr uvtas мыкә вovгә. Munis totarin. Зылин vertis вәр Костылин дьнә.

— No, jen нуәtis, — çeççь, munam.

Pondis Костылин çeççьнь да uşis.

— Og vermь, — вѣлиш-ed og vermь, мыла менам ави.

Muзык şәкът, pьmalәm, da кыз кәvјalis sijә вәрән кәзът tumanән да kokkez куļşәmaş, — sija sәmmis. Pondis sijә Зылин левтәнь, кыз gorәtas Костылин:

— Oј zubyт!

Зылин siz i куlavlis.

— Мыј gorәtlan? Totarinьs ed matьn, — кыlas. А ачыс dumajtә „sija i вѣ| rарmәm; мыј меньm съкәт kernь? Çаркынь jortәs oz poз“.

— No, — суә, — çeççь, пуkşь şpina вѣlam, пәвәта, муннькә on vermь.

Пуkşәtis as вѣlas Костылинәs, kutis kieznas kokkezәтtas, petis тuj вѣлә, пәвәтә.

— Toko,—suə,— en nъгъs te kieznat menčim golaəs. Peļponnez verdam vizšъ.

Šəkyt Zьlinə, kokkez siz-zə virəšəš i mьzis. Mьskьrtčas, ləšətas, levtьstas, med vьlnъzьka sь vьln pukalis Kostьlin, nəvətə sija tuj vьlət.

Tьdalə kьlis totarin, kьz Kostьlin gorətis. Kьlə Zьlin, kinkə loktə vəršənaš, kьtsalə kinəskə as moznas. Uškətcis Zьlin vərə. Totarin kvatītis pisaļ, lьjis — ez inmь.

— No,—suə Zьlin,— əsis əni jurnьm! Sija əni-zə əktas totarinnezəs i vətčasə mijan šərə. Ogə-kə munə kuim versta mьmda,— jurnьm əsas. A ačъs dumajtə Kostьlin jьlis: „I čort menə eəktis etə kolodasə vošnъ šərə. Ətnam-vь me vazьn-ņi muni“.

Kostьlin suə:— Mun ətnat, mьj te me kuza pondan jurtə əstьnъ.

— Ne, og mun, oz tuj jortəs čapкьnъ.

Pukšətis vərə peļponnez vьlə, nəvətə. Munis sija siz versta mьmda. Pьr vər i kusin oz tьdav. A tuman paškavьn-ņi pondis, kьz-vь kьmərokkez pondisə kajnъ, ozə-ņi tьdalə kozuvvez. Mьzis Zьlin.

Loktis sija, vokьn sorok, izən tečəm. Suvtis, čeččətis Kostьlinəs.

— Vaj,—soččiša, jua. Leļjoskaez šojam. Oz-ņi kol ьln.

Toko vodis sija junъ. Kьlə — vəršənanьs topajtə vən. Vərə uškətcisə veškьtlaņ, vərə, logə da vodisə.

Kьlənъ totarinnezliš golossez: suvtisə totarinnez sija mestə, kьtən nija tuj vьliš kezisə. Baitisə, sьvərnъn pondisə ponnez uskajtnъ. Kьlənъ —kazətə mьjkə vərnъ, veškьta nъ dьnə kinlənкə jəz pon loktis, suvtis i uvtнъ pondis.

Pьrənъ totarinnez, siz-zə tədtəməš, kutisə nijə, kərtalisə, pukšətisə vəvvez vьlə i kьskənъ.

Munisə kuim versta mьmda.—panьt loktə Abdul, kəzainьs, kьk totarinkət. Baitisə mьjkə totarinnezkət, pukšətisə aslanьs vəvvez vьlə, nuətisə vər aulə.

Abdul oz-ņi šərav, sь oz šet nьkət.

Jugdan dorьn vajətisə aulə, pukšətisə ətərə.

Əkşisə totarinnez kruzokə, i starikʸs kerəs uvtiʃ loktis. Pondisə vaitnʸ. Kʸlə Zʸlin: nʸ jʸliʃ vaitənʸ, mʸj nʸkət kernʸ. Ətikkez suəpʸ: kolə-rə niʃə ɤləzʸk kerəssezə indʸnʸ, a starik suə: „Kolə vijnʸ“. Āvdul sporitə, suə: „me nʸ ponda ʃəm seti, me nʸ ponda vʸkup voʃta“. A starik suə: „nem niʃa oz mʸntə, toko veda kerəpʸ. Grek roçcezsə verdnʸ. Vijnʸ — i vʸdəs“.

Jansətçisə. Kəzain ʃivətçis Zʸlin dʸnə, pondis sʸlə vaitnʸ: — Ozə-kə ində,—suə,—меным тiјан ponda vʸkup, me kʸk ɤedel vərti tijanəs vijiətəz sujja. A pondan-kə vərə pʸʃʃnʸ,—me tenə, kʸz ponəs vija. Giz gizət, vʸeəmika giz.

Vajisə nʸlə gizət, gizisə niʃa piʃmoez. Kʸsalisə nʸlə kolodkaez, nuətisə meçet saʃə. Setçin vəli vit arʃn pʸdʸna jama. Lezisə niʃə etija jamaə.

VI.

Olan nʸlə lois əddən uməl. Kolodkaez ezə çəvtlə i ez lezavlə voʃnəʃ ʃvetə. Kostʸlin vura pondis sogavnʸ, pʸktis i lʸjʸnʸ vʸdləə pondis: ʃo ruztə da oz uz. I Zʸlinlə uməl lois, azzə ɤelo uməl, a oz təd, kʸz pʸʃʃnʸ.

Pondʸlis sija garjiʃnʸ, da musə ɤekʸtçə vostʸnʸ; kazalis kəzain, mədis vijnʸ.

Pukalə ətrʸr sija jamaʸn kekerkaən, dumajtə voʃnəʃ olan jʸliʃ. Gaztəm sʸlə. Drug veʃkʸta sʸ piʃəssez vʸlə ləpjoska uʃis, mədik, çeresnəz¹ kiʃʃəpʸ. Vizətə vʸlə, a setçin ɤina. Vizətis sʸ vʸlə, ʃerəmtçis i kotərtis. Zʸlin/i dumajtə: „Oz-ja otsav ɤinaʸ“?

Ləʃətis jamaʸn mestaok, garjis da pondis ʃoʃəvəʃ akannez kernʸ. Keris morttez, vəvvez, ponnez, dumajtə: „kʸz loktas ɤina, supka sʸlə“.

Toko məd lunas avu ɤina. A kʸlə Zʸlin torajtəpʸ vəvvez, munisə kinnezkə, i əkşisə totarinnez meçet dʸnə, sporitəpʸ, gorətləpʸ i roçcezsə kaʃtʸləpʸ. I kʸlis golos starikliʃ. Vʸeəmika ez vezərt sija, no ɤevnaən vezərtə, sto roçceʃ

¹ Çeresnə — ru, kəda vʸlʸn vʸdmə jagəd.

matā loktisā, i polān̄ totarinnez, k̄z-v̄ aulā ez p̄rā, i oz tādā, m̄j p̄lennājezkāt kern̄. Baitisā i munisā. Drug k̄lā—k̄vātā m̄jkā v̄l̄n. Azzā, Dina pukšām kekerkaēn, pizāssez jur̄šsa v̄l̄n̄z̄k̄š loāmaš, esātčām, prištezzez āsalān̄, āvt-čān̄ jama vešt̄n. Šinokkez siz i švit̄tālān̄, k̄z kozuvokkez, k̄skis sosis̄ k̄k riš l̄rjoska, supkis s̄lā.

Ž̄l̄in vostis i suā: M̄j-nā vāz̄n-ņi en vāv? A me ten̄t čačaez kerī. Na, to!—Pondis s̄lā supkavn̄ ātikān.

A sija jurnas bergāt̄lā, oz vizāt,—Oz kov,—suā. S̄ ez šet, pukābstis i suā:—Ivan! tenā vijn̄ mādān̄.—Ačs as-l̄s kinas goļa v̄las m̄ččalā.

— K̄in vijn̄ mādā?

— Ajā, sijā starikkez̄s ēāktān̄. A men̄m tenā zaļ.

Ž̄l̄in i suā:

— A koļi ten̄t menā zaļ, dak te men̄m kuz ved vaj. Sija jurnas bergāt̄lā,—suā—„oz tuj“. Ž̄l̄in tečis morosas kiez, kejmās ̄lā:

— Dina, vaj k̄zkā! D̄inuska, vaj!

— Oz tuj,—suā,—kazalasā, v̄dānn̄s gort̄n,—ačs munis.

Vot pukalā Ž̄l̄in r̄tnas i dumajtā: „m̄j loas“? Šo v̄lā vizāt̄slā. Kozuvvez t̄dalān̄, a tāliš esā ez petav. Mulla gorētis, s̄ ez lo. Pondis Ž̄l̄in sunašn̄-ņi, dumajtā: „oz l̄š p̄vkaš“.

Drug s̄ jur v̄lā šoj kiššā; vizāt̄bstis v̄lā—kuz ses jama p̄dāsā tukātčā, lezč̄n̄ pondis jamaā. Rad lois Ž̄l̄in, kutis kinas, lezis, ses vur. Sija esā oz̄k etā sessā k̄zain k̄šsa v̄liš azz̄lis.

Vizātis v̄lā,—kozuvvez v̄l̄nāš ņovoņi švit̄tālān̄; i jama vešt̄n, k̄z kaņoklān, D̄inalān šinnez rem̄tinas švit̄tālān̄. M̄sk̄rtčis sija jurnas jama dorā i gušāņik suā: „Ivan, Ivan!“, a ačs kieznas āvtā—„ānza-pā—gušāņik“.

— M̄j?—suā Ž̄l̄in.

— Munisā v̄dānn̄s, toko k̄ka gort̄n.

Ž̄l̄in i suā:

— No, Kost̄l̄in, munam, peslišam medvārjais: me tenā pukšata.

Kostjlin oz i kьvzь.

— Ne, — suə, — меным уз, тьдалə, estis ne petnь loas. Kьtсə me muna, kər i bergətсьnь nełki og vermь.

— No, dak prossaj, — en kaštьv uməłə. — Okasis Kostьlinkət.

Kutсisis ses verdə, eəktis Dinasə viznь, kajis. Ətrьriš, mədrьriš mezmališ, — kolodka mesajtis. Vizis sijə Kostьlin, petis jamaiš, a Dina vьd vьnən sijə kьskə kiokkeznas jər-nəsəttas, aсьs ɣeralə.

Boštis Zьlin sessə da suə:

— Nəvət vər, Dina, a to kvaŋitсasə — vartlasə tenə...

Nəvətis sija ses, a Zьlin kerəs uvtə munə. Lezсə logə, boštis jьla iz, pondis zamok kolodkaiš zugdьnь. A zamok jon, — neкьz on zugdь. Kьlə: kinkə koknita сeссələmən kə-tərtə kerəs vьlišan. Dumajtə „vəra, тьdalə Dina“. Loktis Dina, boštis iz da suə:

— Vaj me.

Pukšis pižəssez vьlas, pondis zugdьnь. Da kiokkes vəsni-təš. kьz saŋokkez — neкьeəm vьn abu. Šupkis iz, pondis gorzьnь. Zьlin vəra kutсisis zamok verdə, a Dina sь dьnə pukšis, pełponət sijə vizə. Vizətystis Zьlin, azzə, — sulga vьln kerəs sajnь novo gərdətə, təliš petə. „No, dumajtə, təliš pet-təz kolə logsə viznь, vərəz loknь“. Levtišis, supkis iz. Kəŋ kolodkaezən, — da kolə munnь.

— Prossaj, — suə, — Dinuska. Vek tenə og vunət. — Kutсisis sь verdə Dina; malalə sijə kieznas, kossə — kьtсə-vь lepjoskaez sьlə ɣujьsnь. Boštis sija lepjoskaez.

Spašivo, suə, mьvкьda. Kin tenьt metəg akannez kernь pondas? Malьstis sijə kinas.

Kьz pondas gorzьnь Dina, vevttišis kieznas, kotərtis kerəs vьlə, kьz kəzaok сeссələ. Remьtas toko kьlə, kьz priš-tezьs zołətə.

Pernapasašis Zьlin, kutis kinas zamoksə kolodkašis, medvь ez zołət, munə tuj vьləs, — koksə kьskə, a aсьs ɣo təlišsə vizətyslə, kьtən təliš petə. Tuj sija tədis. Vešкьta munnь kьkjamьs versta mьmda. Toko-vь vərəz munnь, kьtсəz tə-

liş ez pet. Vuzis sija vaok,— çoçkommis-ñi rəma kerəs sajn.

Munə logət, munə, ačs vizətəslə: oz tɔdav esə təlišs. Jugdə-ñi, i ət log vokas jugtzyk i jugtzyk loə. Vuzər kəssə kerəs uvtə, şo sɔ dɔnə şivətçə.

Munə Zɔlin, şo vuzər vɔlas vizşə. Sija termaşə, a təliš esə çozazyka petə; veşkyt ladorn pu jvvez-ñi tɔdavny pon-disə. Pondis lokny vər dɔnə, kerəssez sajsaŋ petis təliš— jugyt, çoçkom, kɔz lunən. Puez vɔlyn korokkez tɔdaləny. Şv avu, jugyt kerəssez vɔlyn, kɔz vɔtçe kuləm vɔdəs. Toko sorok kɔlə ulny vɔlgə.

Loktis vər dɔnəz,— nekin ez pantaş. Bərjis Zɔlin vərny remtzyk məstaok, pondis soççisny.

Soççis, şojis ləpjoska. Azzis iz, kutçis vərə kolodkais zamok zugdny. Vɔdəs kiez dojdīs, a zugdny ez vermy. Çeççis, tuj kuza munə.

Pondis təliš vledətny, uşis lɔsva, matyn jugyt, a Zɔlin vərsə şo ez çulav. „No, dumajtə, esə kuimdas oşkəv mymda muna, keza vərə da pukşa“. Munis kuimdas oşkəv, azzə: vər çulalə. Petis vər dorə glad jugyt, kɔz ki dolon vɔlyn sɔ ozyn ştep da krepoş, a sulgalan, matynik, kerəs uvtyn, viez tɔdaləny, soççəny, kusəny, ɔny mu yevdərət kəvjaşə, vi dɔny morttez.

Vizətə— azzə: kazakkezəs, saldattezəs, pisallez şvitələny.

Rad lois Zɔlin, əktis medvərja vɔnsə, kerəs uvtə pondis ləzçny.

Gəgərtisə sijə saldattez, juaşəny: kin sija, kɔəm mort, kɔşaŋ? A Zɔlin ačs aşşə oz təd, gorzə da suə:

— Venez! Venez!..

Kotərtisə saldattez, loktisə Zɔlin dɔnə, kin sɔlə naŋ şetə, kin kasa, kin vina, kin sɔnelən vevttə, kin kolodka zugdə.

Tədisə sijə aficerrez, nuətisə krepoşə. Radəş loisə saldattez, jorttez əksisə Zɔlin dɔnə. Zɔlin viştalis, kɔəm sɔlən çelo vəli, da suə:

— Vot me i gortə vetli, gətraşi! Avu, vača, avu, tɔdalə, menam sudɔs.

I koļçcis uzavņь Kavkazə. A Kostьlinəs toko təlis varti
nevīsə vit šurs saļ ponda. Ədva lovjən vajətisə.

Jualannez.

1. Mьj mi vermamə tədnь eta raskaz šarti, kьz oləнь kerəssezьn
oliššez (kьeəməš kerkuez, mьj šojəņь-juəņь, kьz paštašəņь, kьeəm
poverjoez, mьj uzaləņь)?

2. Kьz Zьlin vīzis ašsə pļeņь? Kьz vīzis Kostьlin?

3. Mьj vištašis Tolstojs Dina jьliš?

4. Mьjlə carskəj pravitelstvoьs mьršis kernь as uvtas vьdəņņьsə
kerəssezьn oliššesə? Kīnlə kolis eta as uvtə kerəmbьs?

D. Bedņj.

„Kristosьs lovzis“.

Zor vašusko Ipatlən

šəm toгьs kotoma-tyr.

Divujtсьņь əddənsə setən nem:

por kejməməņ čukərtis šəm.

No pondis kər vunətnь ošir jensə,

kər kutçis bogatšoliš čintnь kьz kəsel,

por povzis, əstis onsə:

„vьdəs-pə mьrđdəsə, oz kolə čegəm zel“!

I šetis aslьs kьv: šəmoksə taekьņь pьdəzьk.

Ремьтзьк oјə porьs čozьk

šəm zevə. Azzis šəmlə lar.

— Vovtar.

I šəm kəselļas porņьm gīzis kьvvez:

„kristoslən estən jaj, kazьvlə“.

No ponomar kazaləm

zor porьsliš mьršəmsə

da rektəma vьdəs kəselšis šəmsə.

A por gizətə sodtəm:

„jen jajьs abu estən, edə povzə!

Kristosьs lovzəm“!

Lukav-taj ponomarьs, plut, me siz-zə sua.

vəvətəm plutəs plut, kin nylən vinovat?
Medək ez pır peklaşə pop İpat,
şələmbs sılən natte kluçən puə.

Jualannez.

1. Кыз пономарыс кызэм вэвэтнэ popsə?
2. Мыј sija gizəm, sodtəm, porьs gizəmə, kər voštəm kəselšis şəmsə?
3. Қысэм вьвод ета ващайš керə avtorьs?

V. M. Garsin.

Şignal.

I.

Ivanov Şemjon sluzьtis kərt tuj vьлн storozən. Sь budka dьnşan ətik staңciaəz vəli daskьk versta, a mədikəz—das versta. Versta noј ьлна sь dьnşan məjmu oštisə ьzьt peçkan fabrika. Şəd-vizis sьлən vər sajšan kuz trubaьs, a matьnzьk seşsa, matiş budkaezşa, ez vəv neкьсэм olan kerku.

Đelo vəli gozumən. Uz abu şəkt, İm çarkьnь ez kovşь. Da i pojezddez sija tuj kuza soça vetlənь. Şemjon gəgərtas aşşis verstasə sutkinas kьkiş; kьtən gajkaez peslas, zelətas, gaļa rovnaјtas, va trubaez vizətas, seşsa munə gortas aşşis kəzajstvo ləşətnь. Kəzajstvoьn toko ətik sija padmətlis: mьj vь dumajtas kernь, vьdəs kolə juaşnь tuj keriş maşterliš, a sija ьzьtzьk naçalniklə gizas. Kər etakerəməs, vertas—kadьs çulalas. Şemjon nełki təzdişnь pondis iңkaьskət.

Təliš kьk mьmda çulalis kadьs. Şemjon pondis tədsaşnь mədik storozezkət. Ətik starik vəli pəriş-ni, kədə pır ləşət-cişə veznь, sija budkaşis-ni vermis uməla petavlnь. Sь tuje iңkaьs gəgərtlvlis. Mədik budocnik, kədə matьnzьk olis stan-cia dьnas—mort vəli tomьnik da viңərik. Pervuiş Şemjon-kət sija pantaşis tuj vьлн, budkaez ovxod dьrni. Şemjon voštis sapkasə da kopьrniçьstis:

— Zdorovo, — suə, — suşed.

Suṣedṣ vizətṣstis sṣ vṣlṣ vokṣaṇ.

— Zdorovo, — suṣ.

Aṣṣ bergətṣstis da munis. Sṣvṣrṣp iṇkaezṣṣ ṣtamṣd-
kət pantaṣisṣ, Ṣemjonlṣn iṇkaṣṣ zdorovajtṣis suṣedkaṣskət.
Mṣdṣt siz-zṣ unasṣ ez pondṣ vaitṣṣ, — munis! Ṙtrṣr Ṣemjon
sija kazalis:

— Mṣjnṣ, — suṣ, — tenat, iṣmon, zṣṇikṣt abu ṣddṣnsṣ
vaitiṣ — iṇkaṣt ṣṣlṣstis, sṣvṣrṣp gorṣtṣis:

— Mṣj jṣliṣ sṣlṣ tekṣt vaitṣṣ? Bṣd mortṣslṣn-ed aslas...

Sṣvṣrṣṣaṇ eṣṣ kadṣṣ ṣulalis tṣliṣ mṣmda, tṣdṣṣisṣ. Ṙtla-
ṣṣasṣ Ṣemjon da Vaṣil tuj vṣlṣṣ, pukṣasṣ tuj vokas, eṣnjṣṣ
kuritṣṣ truvkaezṣṣ da viṣṣṣṣṣ ṣtamṣdnṣslṣ aslanṣṣ olan
jṣliṣ. Vaṣil unazṣksṣ ṣṣlis, a Ṣemjon viṣṣṣṣis aslas dṣrevṣṣa
jṣliṣ, da sṣ jṣliṣ, kṣz vetlṣma pṣxodṣ.

— Ne jṣea me aslam vekṣṣ gorjosṣ primitli, a kuz-ja
menam vekṣṣ, — abu kuz, mṣj i vaitṣṣ. Vot ed kṣz, Vaṣilej
te Ṣṣṣpanoviṣ.

A Ṣṣṣpan Vaṣil kaṣskṣtṣstis reṣṣṣ verdṣ truvkasṣ, suvtis
da vaitṣ:

— Oṣirṣṣ mijanliṣ tekṣt vekṣṣ ṣojṣṣ. Abu ṣoṣkom ṣvet
vṣlas seteṣm lṣgzṣk da vir juiṣzṣkṣṣ, kṣz mortṣṣ. Kṣin kṣi-
nṣs oz ṣoj, a mort mortṣs lovjṣṣ ṣojṣ.

— No, vaṣa, te en i vait; kṣin kṣinṣ ṣojṣ, te eṣṣ en vait.

— Baṣṣias-taj to lṣṣalis da viṣṣali. Kṣz ṣe kṣz, a mortṣṣa
lṣkzṣk ṣekin abu. Kṣz-vṣ ṣe lṣkṣṣ da ṣe asṣṣjalṣmṣṣ jṣ-
zṣslṣṣ — sek vṣ ovṣṣ pṣzis. Bṣdṣṣ tenṣ porovitṣṣ kutṣṣ ṣṣvṣ-
tinṣt, kvaṣitṣṣ kusṣk da lṣkviravṣṣ.

Dumajtṣ Ṣemjon.

— Og tṣd, — suṣ, — voniṣṣ, podi i siz-da.

— A koṣi siz, — suis Vaṣil, — sek mijanlṣ tekṣt ṣem i vaitṣṣ.

Sija bergətṣstis da pṣṣṣajṣṣtṣṣṣṣ i munis. Ṣemjon siz-zṣ
ṣṣṣṣis.

— Suṣed, — gorṣtlṣ, — mṣj ponda te vidṣṣṣ?

Suṣedṣ ez i bergətṣṣ, munis ṣo ozlaṇ. Dṣr sṣ vṣlṣ vizṣ-
tis Ṣemjon, kṣṣṣṣ ez sajaṣ Vaṣil. Loktis sija gortas da pon-
dis vaitṣṣ iṇkaṣslṣ:

— No, Ərinuska, i süşed-zə mijan, avu-ŋi sija mort.

No ətaməd vələ nija ezə ləgaşə. Pantaşisə sьvəryn ətrьr, vəra pondisə vaitnь i vəra sь jьliş-zə.

— Ek-k, vonusko, кыз-вь ңe jəzьs... sek-вь mijə tekət eg pukalə ena budkaezьn, — vaitə Vaşil.

— A mьj budkaьs... ovnь-taj i setən pozə...

— Pozə ovnь, pozə ovnь... Ekk tel! Una olin da jeeə çukər-tin, una vizətin da jeeə azьlin. Bednəj mortьslə, suam, budkaьn ңeto kьtən mədiklaьn oləmьs, — no kьəəm-ŋi eta oləm! Şojəmən tenə şojəny ena mort kulışşes. Bьdəs mьlatə piç-kəny, a kər pərişman—zmьkiəs kьz çapkasə porşşezlə. Bьztə-ja tenьt şetəny zalovaŋnosə?

— Jeeəv-zə Vaşilej Ştepanoviç. Daskьk saţ (руv).

— A menam daskuim saţ vitdas ur. Mьja eta siz? Prav-ļeŋņo pravilo şərti vьdənnьmlə kolə ətmoz: dasvit saţ təliş ponda, da seşsa ešə pes, karaşin. Kin-nə etə mijanlə tekət ləşətis siz—daskьksə, aļi daskuim saţsə da vitdas ursə? Kьlan, juala me tençit?... A te vaitan, pozə ovny! Te toko vezərt, vaşniьs munə ңe saţ da vitdas ur jьliş, ңeto kuim saţ jьliş. Kəţ-вь i vьdəs mьntisə dasvit saţsə. Çulaləm təlişə me vəli stanciaьn, me azьli, kьz munis direktor. To kьtən çeşьs. Munə ətnas torja vagonьn. Petis platforma vələ, sulalə... Mьjnə, og koļççь me eççə dьr kezə, muna, kьtçə şin-ņez vizətəny.

— Kьtçə-nə te mədan munьn, Ştepanoviç. Burşanas-ed bursə ozə kossьvlə. Setən to tenat i kerkuьt, i sonьtьs, i muokьt ңevna em. Inkaьt tenat əddən vura uzaliş...

— Muok... Vizətin-вь te menam muok vələ. Ətik saţok-ed sь vьlyьn avu. Sađitli tulьsnas kapusta, da i to, loktis tuj ləşətiş maşterьs da suə: „mьj eta seeəmьs? Mьja viştəştəg? Garjьny, med sьlən i dukьs ez vəv.“ Kod sek vəli. Mədik kadə-вь sь ez şet, a sek levtişiş... Vezьt-pə kuim saţ strap!..

Vaşil çəlystis, sьvəryn parkьstis trubkasə da vəra zagənik pondis vaitnь:

— Ešə-вь ңevna—kļopəti-вь me sijə kulavtəzsis.

— No i ɾɿm-zə suʂed tenat ʂələmɿt, veʂkɿta me tenɿt viʂtala.

— Абу ɾɿm, a me tenɿt po pravde viʂtala. Da sija, gərd ʂuzətmɿs eʂə novjətas meʂaŋ. Me dɿstancionnəj naʂaɿnikɿslə noɾaʂnɿ ponda. Vizətam.

I vɿl-ed-noɾaʂis.

II.

Munis ətɾɿr kɿzkə dɿstancionnəj naʂaɿnik, vizətis tujsə. Svɿəɾʂaŋ lun vərti eta tuj kuza dolzonəʂ vəlissə munɿn kɿ-
eəmkə varinnez Peɿetɿburgiʂ, niʂa kerisə revizia, sijnə nɿ lok-
tɿtəz kolis vɿdəs vizətnɿ, med gəgər vəli poɾjadok. Vəvdisə
posniɿtik gala, rovnaɿtisə, vizətisə spalaez, vartisə kostɿllez,
zelətisə gajkaez, kraʂitisə stovbez, perejezddez vɿlə eəktisə
kiʂnɿ vez pesək. Suʂedka-storozika vasətis siz-zə i aʂʂis sta-
riksə turunsə vesətnɿ. ʂemjon uzalis vɿdsə nedeɿ, vɿdəs lə-
ʂətis, voʂis as vɿvʂis zipunsə, a mednəj vɿlaxasə zɿrtis jug-
javtəzɿs izəp. Uzalis i Vaʂil. Drezina vɿlɿn loktis dɿstanci-
onnəj naʂaɿnik. Noɿ ravoʂəj oɾopət vɿrgətətnɿ, uzgəpɿ
seʂtənaez, ɿeɿezkaəb ətik ʂasnas munə kɿkdas versta, toko
koɿosoez unɿaləpɿ. Loktis drezina ʂemjon vudka dɿnəz, ʂe-
ʂəvtis ʂemjon, viʂtalis saldat moz.

Vɿdəs sɿlən vəli ləʂətəm vura.

— Vazɿn-ŋi te tətən? — juələ naʂaɿnik.

— Maj təliʂʂaŋ, mədik lunʂaŋ vaso vlagoroddo.

— Ladno. Spaʂivo. A ʂo kvaɿdas ŋoɿəz noɿetɿn kin?

Tuj ləʂətis maʂɿer, kəda ətɿləpɿ sɿkət munis drezina vɿ-
lɿn suis:

— ʂpiridonov Vaʂil.

— ʂpiridonov, ʂpiridonov... A-a, eta saməj sija, kəda məjmu
vəli zameʂaŋŋo vɿlɿn?

— Sija saməj i em.

— No, ladnə, vizətam ʂpiridonov Vaʂiləs, mun ozlaŋ!
Nɿɾɿʂisə ravoʂəjjez oɾoppez vɿlə, drezina pondis munɿn.

Vizətə ʂemjon sɿ vɿlə da dumajtə: „no, loas əni sɿlən
suʂedɿskət oɾsətmɿs“.

Ças кык вәрти Şemjon munis гәгәртнә аҗҗис уҗастоксә. Аззә polотно вьлэт кінкә мунә, јур вьлас муніҗьслән мьјкә җоҗком тьдалә. Pondis Şemjon зорәнзька визәтнә — мунә Ваҗилъс. Кіас сьлән вед, релпоннез сажьн ңебзът узәлок, екакьс кәртәләм җьсјанокән.

— Суҗед, кьтҗә-нә те мунан? — горәтис Şemjon.

Şivәtҗis Ваҗил matәзьк; җузәтмьс сь вьлиҗ воҗәз әзәма, җоҗкоммәт, кьз җоҗком җој, җиннез вәвмәмаҗ. Pondis вәйтнә — аслас голосьс орлаҗә.

— Карә, — суә, — Moskvaә... pravleңнәә.

— Pravleңнәә... то кьз! Siz-кә, порашнә мунан? Ғаркь-зә, Ваҗилеј Ştepanoviҗ, dugдь...

— Og natte, vonә, ңекәр og vunәt, җor vunәtньтә. Az-зан, sija меньт җузәтам ваҗкис, vir җерәссис. Кьтҗәз ме lovја, ңекәр етә og vunәt, siz ме етә og koј!

Kutis sija Şemjon kiәttis.

— Dugдь, Ştepanoviҗ, вьл tenьт vaita; бурзьксә ңем on ker.

— Мьј sija бурзькьс! Аҗьт тәда, мьј бурзьксә og ker. Асльт бурзьксә og ker, no pravda ponda kolә sulavnь, vonәј.

— Da te vištav, мьјҗаң етә вьдәс pondәtҗis?

— Мьјҗаң, суан?... Vizәtis вьдәс, сьвәгьп җеҗҗис drezina вьлиҗ, vizәtis budkaә. Me siz i tәdi, мьҗа ләга pondas јуаҗнә, sijaп i ләҗәти вьдәс вьеәтिका. Munьнә ңи кәр pondis, ме сьлә вәваҗи порашнә. Sija pondis gorәтньнә. „Setәn, — суә, — pravitelstvenнәј kamiҗҗia, loktә revizia, a te ogorodeҗ јьлиҗ poraҗнә! Setәn, — суә, — guҗa sovetnikkez, a te kapustaәn рьҗан“. Me eg vermь kerpitнә, gorәtҗи кьв, eg i gorәtҗь әд-дәнсә ләгәп, no сьлә әвидно lois. Кьз kļorкис sija меньт... a ме sulala, вьтте кьз siz i kolә. Munisә nija, ме вәлиҗ sadaҗи, miҗkali то вьдәс җузәтәс da pondi munьнә.

— A кьз-нә tenat budkaьт?

— Inkaә koļҗҗis. Sija keras вьдәс, da no nija vakrames вьдәпнәсә i tuјnanьс!

Suvtis Ваҗил, ләҗәtҗis.

— Prossaj Ivanoviҗ. Og tәg, azza og кьтәнкә otsәtsә.

— Podən raz munan?

— Stanciaşan korşa tovarnəj vələ; aşın loa Moskvaşn, Suşeddez prossajtcisə. Munis Vaşıl da dər-ed ez lok vər. Uzalis s̄ tujə inkaş, oj i lun on-çir ez kerl̄, zəniksə viz-çiştən v̄dəs maitçis. Kuimət lunas munis revizia: paravoz, bagaznəj vagon, da k̄k pervəj klasa vagon, a Vaşıl şo abu. Nolet lunas Şemjon azylis s̄liş [kəzajkasə. P̄ktəma s̄lən gorzəmşanas çuzəm̄s, şinnez gərdətəmaş.

— Loktis-ŋi zənik̄t, — jualis Şemjon.

Makŋit̄stis inkaş kinas, s̄ ez şet da munis.

III.

Velalis Şemjon kərkə, çelađən esə, turigumış da kusseziş pəlannez kern̄. Kussis kerəm vedokliş z̄ygalaən p̄rət̄as, sotas şələmässə, k̄tçə kolə p̄rət̄las oştəez, kəneças piksanok keras, v̄dəs seeəm vura ləşət̄as, m̄j toko kolə, sija i ors. Kər dosuḡs v̄li, sek sija una kerlv̄lis enə pəlannesə da t̄dsə tovarnəj konduktorkət in̄dv̄lis karə—bazarə. Ətik piksan ponda karas s̄lə şetlv̄lisə k̄k kopejkaən. Kuiməz lunə revizia v̄rşanas Şemjon inkasə kolis gortas, med sija pantalis r̄tən kvaţ çassa pojezdsə, a açs voştis purt da munis v̄rə, pavkaez vundav̄n̄. Loktis sija aslas uçastok pomə—eta mest̄ən tuj̄s kruta çuk̄[çəma. Lezçis nas̄p v̄liş da munis v̄rət kerəs uv̄tə. Versta z̄n ɣ̄lna v̄li ɣ̄z̄t n̄r i s̄ gəgər s̄ pəlannez ponda v̄dmisə v̄r kustarnikkez. Munə v̄r kuza. Sondis lazinyt-ŋi v̄li, s̄ ŋe t̄v abu, toko k̄lə kajjezlən piŋirivajtəm da vaļozŋiklən kokkez uv̄t̄n kazətəm. Şemjon esə munis ŋevna, çoz̄a m̄ççis̄as polotno, i çuditçə s̄lə, m̄jkə k̄z esə k̄lə: v̄tç̄e k̄tənkə oça k̄rt kuza ŋingət̄ən̄, s̄talən̄. Şemjon pondis mun̄n̄ p̄r̄t̄z̄ka. Tujjez ləşət̄əms̄ əni n̄ uçastok̄n̄ oz mun. „M̄j eta seeəm̄s?“.—Dumajtə Şemjon. Petis sija v̄r dorə—s̄ oz̄n ɣ̄lna levtişə k̄rt tujlən nas̄p̄s. V̄l̄n̄, tuj v̄laskekerkaən pukalə mort, m̄jkə kerə. Pondis Şemjon zagəŋik kajn̄ da guşəŋika s̄ d̄nə mun̄n̄, açs dumajtis, kinkə raz-pə loktis guşav̄n̄ gajkaez. Vizətə—mort̄s levtişis, kiezas s̄lən lom.

Къьстис ломән релсасә да вьнән-ед пиңәвтис вокә! Ремдис Шемјонлән шин озас, горәтчә вь, горәтчә да әмьс оз ошш. Аззә сija озас Вашилсә, котәртә, термашә кайнъ сь дьнә, а мәдът ломнас да клуңнас насър мәдәр ладорас еакьлән лезçис улә.

— Вашилеј Штепановиç, ај роднәј, дудиок те менам, берт вәр, бергәтчь? Вай ломсә, сувтәтам релсасә, һекин оз тәд.

Ез берт Вашил, мунис вәрә.

Сулалә Шемјон пиңәвтәм релса дьньн. Ушисә кишис палкаок-кез. Пожезд мунә һе товарнәј, а пасазьрскәј. Немән сija он сувтәт; кус киезән костьлез он варт. Котәртнъ колә, къз һе къз котәртнъ будкаәз, вайнъ кьәәмкә припас.

Котәртә Шемјон аслаз будка дьнә, әдва çуьктә. Котәртә—vot-vot ушас. Петис вәриш — будка дьнәз колççис һе unазьк шо sazeңса, кьлә—fabрикаьн tutәstis гудок. Кваџ çас. А кваџ çас да кьк минутьн мунә пожезд. Сиз и аззә Шемјон, шин озаз сьлән вьдәс: letьstas паровоз сулға колосоән релса ромас, дрәгнитас, пәлиңçас да pondas letнъ спалаезсә, казәтнъ нијә zugдьнъ, а setән çукил да насър да уләз ушнъ dasәtik sazeң, а setçin, kuимәз классьн, jәзьс тьр, posңit çeлад... Вьдәнньс нија әни пукаләнъ, һем оз думайтә. Будка дьнәз котәртнъ да вәр бертнъ һекьз он vermь...

Будка дьнәз Шемјон ez и pondь котәртнъ, бергәтçис вәр да pondis котәртнъ оззаша биразьк. Котәртә һелки садтәг. Oz тәд ачьс, мьј loас озлаң. Loktis бергәтәм релса дьнәз, kujләнъ setән сьлән grudaьн bedokkez. Мьскьртçис, kvaџitis әтик bedok, ачьс оз vezәrt, мьјлә и вошtis, sešsa вәра pondis kotәртнъ озлаң. Çuditçә сьлә: вьтте пожездьс lokтә-ни. Кьлә, къз ьлишән tutәstis шvistok, релсаez әтmoz, zagәника pondisә drәgaitнъ. Котәртнъ озлаң sešsa оз тьрмь вьньс. Сувтис сija пиңәвтәм релса дьншаң шо гәгәр sazeң ьлна: setән сьлиш вьтте къз kinkә jursә jugдәtis. Boшtis сija sapkasә, кьккис сьиш çoçkom çьsjanok, golenisso sajsis кьккис purt.

Tәekis asьs purtnas сулға ki гьрза vevдәрас... Çepәšsis vir, pondis kotәртнъ рым ва ньрән, vadis сija сььн assis çьsjanoksә, lәšәtis сija, paškәtis, kәrtalis bedok verdә da levtis сija гәрд flagән.

Sulalə, makajtə aslas flagən, a pojezd tɔdalə-ŋi. Oz azzɔ sija masɔnɔs, loktas matə, a ʃəkɔt pojezdsə soŋna sazeŋ ɔl-
naɔn on suvtət!

A virɔs ʃo kotərlə i kotərtə: zmitə ʃemjon ranasə vok
berdas, mədə zelətnɔ sija, no virɔs ʃo kotərtə, tɔdalə, pɔdɔna
ranɔtis kisə. Pondis bergavnɔ jurɔs, ʃin ozas ʃəd guttez leba-
lənɔ, a sɔvərsəŋ zikəz pemdis. Pellezɔn mɔjkə toko ʃilətə. Oz
azzɔ sija pojezdsə i oz kɔv zɔksə. Juras kaŋŋisə ətik duma:
og seʃsa vermɔ sulavnɔ, natte uʃa, uʃkətə flagsə, munas sek
pojezdsɔ me vɔlət...“

ʃədətis vɔdəs sɔ ʃin ozɔn, tɔrtəmʃalis ʃələmɔs... sija uʃkə-
tis flagsə.

No ez uʃ mu vɔlə virən rəmʃətəm znamjaɔs, kutis sija
kinlənkə ki da vɔlɔna levtis panɔt loktan pojezdə. Masɔnɔs
kazalis sija da suvtətis pojezdsə.

ʃeççalisə vagonneziʃ jəz, çukərtçisə ətləə. Azzənɔ: kujlə
virəʃ, sadtəm mort, a sɔ vokɔn sulalə mədik mort, kəda vizə
ved vɔlɔn virəʃ trepiç.

Zar keris Vaʃil vɔdənnɔsə sɔ gəgər sulaliʃsezsə, da əsə-
tis jurə.

— Kərtalə menə, — suis sija, — reɔsasə piŋəvti me.

Jualannez.

1. Mɔj keris Vaʃil? Kɔz suʃə sɔlən etə uzɔs?
2. Mɔj keris ʃemjon? Kɔz pozə sunɔ ʃemjonɔsliʃ uzə?
3. Mɔjiʃ keris etəəm deləsə Vaʃil, mɔj sija etəətojbstis? Kɔz sek
olisə storozzez? Kɔz nɔkət baitlisə da nɔ vɔlə vizətisə naçalɔnikkez?
4. Kɔz ʃemjon vizətis etə vɔlə? I kɔz vizətis Vaʃil?
5. Kin jɔliʃ dumajtə Vaʃil, kər sija baitə enə kɔvvesə: „kəin kəi-
nəs çəkər oz ʃoj, a mortɔs mortə lovjen nɔlɔstə“.
6. Veʃkətə-ja vərjis Vaʃil pesʃan tujjesə?

Uprazneŋəoz.

1. Nimitə raskazliʃ vɔd torsə. Viʃtalə raskazə aslanɔt plan ʃərti.
2. Gizə aʃnɔt raskaz to kɔəəm plan ʃərti: Kərt tuj vɔlɔn sluzɔtə
streləsnik. Sɔlən zənɔs pionər. Zonkaokɔs tədə vɔdəs kərt tujvɔvsə
praviləozsə. Zonkaok munə tuj polotno kuza da kazalə zugaləmin.
Aslas gərd galstukən sija suvtətə pojezdsə.

Aslanɔt raskazlə ʃetə kɔəəmkə ŋim.

Arkip ded da Loŋka.

I.

Parom¹ vizçişikə kьknannьs nija vodisə bereg doriş kьras saǵə i dьr vizətisə vizьv da gudьr Kubaŋ² vavvez vьlə. Loŋka pondis sunaşnь, a Arkip ded, kədaliş morossə pьrьstis sogət, onməşşnь ez vermbь. Nьlən mьzəm da kərçitçəm figuraez, kьz kьk komoçok uməla jansalisə şəd mu van vьlas, əbьs — ььtьzьk, mədьs uçətьzьk, mьzəməş, sondişan sotçəm da bussaləm çüzəmmez vəlisə zik ətkodəş burəj trepiççezkət.

Arkip dedlən kuz da koskaa figura nuzətçis popereg vəsnitçik pesək poloska kuza, kəda vez lentaən nuzaləm bereg kuza, ju da kьras kolasət, — vitikən ded vokьn kujlə Loŋka. Loŋka vəli učitçik, uməlik da esə vьrəm paşkəma, vəli zik çegəm uv ded dьnşan koşmən vaz puşan, kəda ju vavvezən vajətəm i çapkəm eta pesək vьlə.

Gьrdza vьliş levtis jursə ded da pondis vizətnь sondi jugərən kiştəm da soç vada mədər bereg vьlə, kьtən kussez sajšan tьdalis paromlən şəd vok. Setçin gaztəm i nekin ez vəv. Şter pьekə va dьnşan munə şera vizən tuj, sija vəli veşktşa-veşkьt, kəs, mьjšan mortşə kutlis gaztəm.

Stariklən gərd da pemьt sogalan şinnez, pьktəm gərd şin-kьmmezən, dugdьvtəg kvarkьsalisə, a şerətəm çukьrreza çüzəmbьs əddən ььt təzdişəmşan oz i vərətçь. Sija dugdьvtəg, vizşəmən, əm dьniş oz i lezь kisə, nuçokьs vьlə vizətləmən kaslajtə. Kəs kaseļ pədtis starikəs, sьlə pьr kolis çeççьnь mu vьliş kaslajtikas da kişnь şinvəez, kədnijə piçkis kaseļs.

Сь kaseļsa da pesək verdə vavvezən surçitəmşə şterьn ez vəv nekrəəm sь. Kьknan beregas paşkьta kujlə sondiən sotəm burəj şter i toko setçin, ьlьn gorizont vevdərn, kəde uməla əzəpə pəriş şinnez, vasəka vavvezmoz juklaşiş sogdilən zarni morjo, kəda vьlə veşkьta uşə şin guşalana jugьt novo.

Озза кад şərti sьlə med uməl vəli talun. Sija kьz vь

¹ Parom — plot, kəda vьlьn ju kuza vizətəniş oçirəs da podasə.

² Kubaŋ — em seəəm ju Şevernəj Kavkazьn.

tədis, sto çoza kulas, no eta vɛlə vizətis şələm pəşşətəg, nemiş ez təzdiş, kər ne kər, a kuvnɛ kolas, sɛlə kuvnɛ okota vəli ɛln, gortas, toko ne tatən. Medəddən sija təzdişis nuçokɛs ponda. Kɛtçə vostişas Lɔnka?..

Suvtətis nuçok vɛlə şinvaşaləm şinnez da pondis zagənik sɛliş jursə torka kod kinas malavnɛ.

Məds vərətçɛnɛ pondis da levtis sɛ vɛlə golubəj, gɛriş da pɛdɛna pɛrəm şinnez, kədna sɛlən ne çələdməz dumajtisə, mɛjşən nija vəlisə esə gɛrişzɛkəş, sɛ uməlik da piş-tiən kokaləm, virtəm tɛrpeza da joşa nɛra, çuzəm vɛln.

— Loktə? — jualis Lɔnka, açs kɛməs dɛnə şinnez vɛlə puktis kisə da vizətis va vɛlə, kəda vɛln virdəstəmən orsisə sonđi jugərez.

— Oz esə lok, sulalə. Mɛj sɛlə estən? Nəkin sija oz kor, vot i sulalə... — zagənika pondis vainɛ Arxip, açs dugdəvtəg şo malalə nuçokɛsliş jursə. — Uzɛstin te?

Lɔnka bergətçis jurnas da nuzətçis pesək vɛlə. Kɛknannɛs çəlisə.

— Kɛz-vɛ me kuzi ujavnɛ, sek vɛ kuraççɛnɛ pondi, — ju vɛlə vizətikə — viştalis Lɔnka. — Əddən-ni vizəv juɛs! Avu mijan etəəm juez. Kotərtə, vɛtçe kɛz şormɛnɛ polə...

Ləgənməz va dɛniş bergətçis Lɔnka.

— Vot mɛj, — viştalis dəd dumajtɛstəmən, — davaj kusak-keznɛməs pərtçalam da ətaməd verdə domalam, me tençit kokkeztə kərtala, te sek pɛr da kurajtçɛ...

— No-o! — nuzətis Lɔnka. — Mɛj te i vaitan! Ali te çajtan oz kɛskɛ tenə sija? Sek vəjamə kɛknannɛm!

— A ed vɛ! Kɛskas. Vizət kɛz volgə kotərtə. Tulɛsnas natte əddən i paşkalə — oj-joj-joj... A ɛkassez setən — beda! Pəmtəm ɛkassez!

Nəkbəəm okota Lɔnkalə ez vəv vaitnɛ i sija dədliş kɛv-vesə koiş vokə. Boştis kias koşmət şoj kokoł da, vɛlnəj çuzəmən, çunneznas pazətis sija busəz.

Dəd, şinnezən kvarkɛsaləmən, vizətis sɛ vɛlə da mɛjkə jɛliş dumajtis.

— Pođi vot i me çoza kula... kɛtçə munan te sek metəg?

ТРОЈКА.

Картинаъ V. Перовъ художника.

Єaka etə kьvьlvlis dєdшаn Lоnka, nєlki dьs petis sьlє kuləm jьliш baitнь рьr, sija sьtєg bergєtсis mєdєrє, nєekєvtis turunok, шujьstis sija єmas da pondis zagєnika akљavnь. No dєdlєn eta vєli medzuvьtin.

— Mьj-nє te sь on шet? Kьz-inє, mьsa metєg ovньtє pondan?— nuчokлєn мьskьrtсikє da viлиш kasљajtikє zagєnika јualis sija.

— Baitli-ni... dєd vьlє pinєlєn vizєtlikє dumajttєg da nedovoљnєja gorєtсis Lоnka.

— Mьj baitin? Nєkьz te on vermь vezєrtнь assit olєmtє, vezєrttєm esє te. Kьньmєz vьlat єni te? Dasєtik vo toko esє. A te єddєn ed esє kizer, uzьn on lєшav. Kьtсє te munan? Dumajtan otsalasє bur јєzьs? Tenat-вь vot кьz шєm vєli, sija-вь sek otsalis tenьt— eta siz. A miloшinkasє i мєньm stariklє nєєddєn bur єktнь. Bьdєnлиш te kor, bьdєnlє poklon шet. Tenє-zє vidasє, vartlasє da vasєtasє. Te raz dumajtan nissєjsє mortє puktєnь? Nєkin! Das vo-ni кьz mir kuza vetlєta— tєda. Tьшєсє ruв tujє nєn kusєksє puktєnь. Шetas da i dumajtє: vot єni-zє sьlє oшtasє rajиш ъvєssez. Te dumajtan unazьk шetasє? Medвь toko burєtнь assиnьs soveш: vot мьљa kaga, a nє zajejtєmшєn. Шujьstas tenьt kusєk, no i asльssьlє шojньtє nєkьєєm stьd avu. Pєtєm mortьs— zvir. Єьgєs nєkєr sija oz zajejt. Pєt mortьs da єьgьs— єtamєdlє vraggez. Vєkiш-vek єtamєdlє nija шin vьльn loasє кьz joggez. Eташєn i oz tuj ньlє єtamєdnьsє zajejtnь da vezєrtнь...

Bєra dєd шєlєm verdє kutсiшisє lєg da gəztєm. Єddєn sьlєn etашєn pєrьta сєсчєlisє gєrd rєma шinьssez da шinloppєz рьєкьн pєriш pemdєm шинnez, i drєgajtisє tьrppez, a шєd сuzєm vьliш сukьrєz tєdсьнь pondisє єddєnzьk.

Ez јubit Lоnka, kєr sija vєvli sєєєm i nevnamьjiшkє кьz polьslis.

— Vot me tenсit i јuala, мьj te mirkєt pondan kernь? Mirьs— zvir, a te— kєsьnik kaga. Sek-zє nьљstas tenє sija. A мєньm oz kov siz... Dиtatko, јubita ed me tenє.

Dєd pukшis i, јursє drєzzitan piзєssez kolasє mєrtєmєn, pondis gorzьнь.

Va zьkən pleskajtčis bereg dor kuza da perьta kotərtis ozlaņ, kьz vь mədis va nьrnas pədtьnь starikliš sьrkjaləm. Kьmərreztəm novo jugьta sьņņalis da ləņa kьvzis gudьra vavvezliš zьksə.

— Dəd, tьrmas, en gorzь, — mədərə vizətikə gorətčis Ləņka. Bergətis çuzəmsə dədьslaņ da ləg golosən sodtis:— vьdəs jьliš vaitimə-ņi-ed. Jurə oz əs. Traktirə-ļi mьj-ļi medaša...

— Vartlasə...— ruztəmən, šinvaez - pьr suis dəd.

— Oz vartlə pođi. A vot kьz oz vartlə! — nьrsə levtəmən gorətčis Ləņka, — sek mьj? Vьdənlə-ed og šetčь!

II.

Parom vьlьn vizəm vəgьn dəd da nuçok petisə osokar-rez¹ da topollez dьnə. Nija jьvvez sajsaņ tьdalisə koromin-naez, zavorrez, gəgər — veškьtlaņas i sulgalaņas — novosə pьkisə seeəm-zə grudaez. Ləz korrez nьlən šera busən vəli paštətəmaš, a veškьt da kьz dьnnezьn kaçьs portlašəma zaršaņas.

Kьk jər kolasət, veškьta ñissəjjez ozьn, kьššis vekņitik uličaok, satlašan pokodkaen nija munisə eta uličaokət, kьti vetlisə una podəna jəz.

— No, kьz mijə munam, Ləņka — ətlaьn, aļi janьn? — jualis dəd da otvet vizčistəg sodtis: — šetalənь tenьt əddən jeeə, ətlaьn vuzьk vь-ed vəli. Te kornьtə on kuz..

— A kьtčə unabьs kolas? Šorovno-ed on šojvьdəs... — as gəgərsə vizətikə Ləņka ləgən šetis otvet.

— Kьtčə? Bləstəm tel.. Inmas seteəm mort da i voštas? Vot tenьt i kьtčə?... Šəm šetas. A šəm — vьzьt dєlo, kər kьzi me kula, te nekьtčə nəvoš sijən on əs.

Radujtčəmən šeralikə dəd malalьstis nuçoksə jurəttas. Tədan-ja te, mьmda me vetlətikas əkti? A?

— A mьmda? — ləņa jualis Ləņka.

Dasətik saļ dasvit ur!.. Azьlin?

¹ Osokar pu, kəda vaçkišə vad vьlə.

No dedlən eta kыls da eta mьmda şəmys Lоnkaəs ez i vərzətə.

Әk te, kagoçka! — ded ьs-lovzişis. — Siz-kə, janьn-ja mьjja munam?

— Janьn...

— No... vuđi... viçku dьnas lok.

— Lokta.

Ded bergətçis sulgalaniş uliçokə, a Lоnka ozlaң munis. Ne unazьk das oşkəvşa keris i kыlis zerkətçan kьvvez: „bur morttez da verdişsez!...“ Eta kьvvez vaçkişisə sьlaңə, vьtçe kьz zugəm strunaez kuza nuətisə ki doloңən, medkьz strunaezşan vəsnişik strunaezəz.

Lоnka pellez dьnəz loktisə ded goloslən nora, drəzitan sьez, kədna paşkalisə stanica vevdəryn əddən sonьt da sunalan vozduxьn. Gəgər vəli seeəm ləң, kьz vьtçe oјən. Lоnka şivətçis zavor dьnə da pukşis vuzərə, kəda sogmə eta zavor vevdərət mьççişəm da əsətçəm vişnə uvvezşan. Kьtənkə zingis mos...

Peļponnez vьliş gьstətis kotomka, puktis sь vьlə Lоnka jursə, çuzəm veštət lişsez-pьr vizətəv-keris novəə i çozə onməşşis...

III.

Sija sajmis tədtəm sьezşan, kədnija dəvjalisə şivətçan rьtşan svezəjšaləm vozduxьn. Neəddən ьln sь dьnsəң kinkə gorzis. Gorzis çeləđ moz, çirəstəmən da znikatəg. Gerjaşəm sьez orisə vəsnişik gəztəm notaən i vərə viliş-vil vьnən pьkajtisə, paşkalisə da matəzьk loktisə sь dьnə. Sija levtis jursə da vizətis burjan-pьr, tuj vьlə.

Sь kuza munis şizim voşa vura paštətəm, gərdətəm da şinvəezşan pьktəm çuzəma nyloçka kədija pьr çuzəmsə çьskьvliş çoçkom jubka podulən. Sija munis zagəņika, kus kokkezən tuj kuza guzgəmən, da suk bus levtəmən, i kьtçə-mьjlə munə — açьs, tьdalə, oz təd. Sьlən vəlisə şinnez gьrişəş da şədəş, əni — əviditəməş, gəztəməş da vaaəş. Posnişik, vəsnişik da rozovəj pełokkez vəbaləmənmoz vejsəşisə çitkьla

jurši sajsaņ, čitkyllez sьlən paškələmaš da lezčišəmaš kьməs vьlas, čuzəm da peļponnez vьlas.

Ļoņkalə sija mьččasīs əddən smesnəjən, kəť sьlən i šinvaez petəmaš, — smesnəjən da vešolən... I, siz-zə vəvališ, tьdalə!

Kər sija lois sьkət ətveštьn, Ļoņka kokkez vьlə suvttən jualis: — mьla-nə gorzan? —

Drəgnītis sija da suvtis, dugdis gorzьnь, no zagəņika šo esə sьrkjalis. Sьvərsaņ, kər sija šekundaməd vərn vizətis sь vьlə, sьlən vilīš drəgnītšə tьrppez, čukьrtčis čuzəmsь, vərzis roros i vilīš gorən gorzəmən pondis munьnь ozlaņ.

Ļoņka kьlis, kьz sьlən gьrkas mьjkə ьzmitčis i drug sьvərsaņ-zə iņdətčis.

— A te en gorzь. ьзт-ņi-ed—stьd kьeəm! — Kər esə ez vəv sьkət ətveštьn, sija pondis vaitьn, a sьvərn, kər sijə vətis, vizətis sь čuzəm vьlə da jualis: — No, mьj te əzzin gorzьnь?

— Da-a... ņuzətis sija. — Tenьt kьz vь...—da drug uškətčis tuj vьlə busas, čuzəmsə vəvtčis kiezən da vura-ed pondis uņņavnь.

— No! — Ļoņka makņitis kinas, — iņkazug!.. Žik kьzi iņkazug. Ək te!

Ļoņkalə siz-zə lois gəztəm da okota gorzьnь, kər sija vizətis, kьz sь vəsņiņik, rozovəj čuņokkez pьr, šərsən-vərsən ruzisə šinvaez. Ļoņka mьskьrtčьstis sь vevdərə, zagəņika levtis kisə da čuť pavkətčьstis sь jurši verdə, no sek-zə povzьstis aslas šmeliš da letьstis kisə perьta vər. Nьločka šo esə gorzis da ez vait ņem.

— Kьlan!.. — tədəmən, sto kolə otsavnь sьlə, dьr mьjis suis Ļoņka. — Mьla te siz? Vartlisə-ja mьjja tenə?... Čulal-as-ed!.. Alī mьjkə mədik? Te vištav! A, — nьločka?

Čuzəm verdьn kiez vizəmən, nьločka kačņitis jurnas da gorzəm-pьr peļponneznas vərətikə sьlə vištalis:

— Čьsjanəs... əsti!... Taťuə bazariš vajis... golubəj, čvetokkeza, me čьsjanalī—da əsti... — i vərə pondis əddənzьka gorzьnь da gorətlьnь: o-o-o!

Loŋka azzə, sto nemən oz vermь otsavnь sьlə, . poləmən vessis sь dьniš da dumajtəmən, gaztəma vizətis pemdan novəə. Sьləvəli šəkьt da zaļ nyločkaьs.

— En-zə gorzь!... podi i azzišas!... — gušənik vištalis sija, no kər kazalis, sto sьliš nyločka oz kьvzь burətəmsə, sek esə əddənzьk vessis sь dьniš da pondis dumajtnь: əddən naŋtə-pə sьlə ajьssaŋ dənzas eta əstašəm ponda. Sek Loŋkalə šin czas pondis mьčcašnь, sto ajьs sьlən šəd, ьzьt kazak, vartlə sijə, a povzəmsəŋ da zubьtšaŋ nyločka ŋuzlašə sь kokkez dьlnь.

Loŋka çeççis da munis vokə, no kər munis ŋe ьləzьk vit oškəvša, vərə bergətçis, suvtis stьn dьnə nyločka veštə, da dumajtis azzьnь mьjkə burə da leštitanəə, medvь sijə burətnь...

— Nyločka, vessin vь te tuj vьvšis! Dugdь-ŋi gorzьnь! Mun gortat, vьdəs vištav, kьz vəli. Əsti-pə...

Loŋka etə pondis vaitnь zagəŋika, zalejtana golosən, vura radujtçis, kər kazalis, kьz nyločka levtišə mu vьliš.

— Vot i bur!.. — sьŋŋaləmən [da perьta suis Loŋka. — Lok-zə tatçə. Tədan, muna me tekət-zə i vьdəs vištala. En pov, suvta te ponda.

Loŋka vizətis as gəgərsə da gordəja bergətystis pelpon-neznas.

— Oz kov... — suis gušənik sija sьrkjalikə da plaŋto vьliš zagəŋika bus trešitikə.

— A to — munam? — gorən javitis Loŋka i veztis pel vьlas assis vьrəm sapkasə.

Sija əni paškətəm kokkezən sulalis nyločka ozьn, mьjšaŋ sь vьlnь rьzi-vьzšaləm paškəm torrez povtəg jorьtçisə. Loŋka çorьta stukətis vedən mu kuza da əddən vizətis sь vьlə, a aslas ьzьt da təzdišan šinnez gordəja jugjalisə šmeləj çuvstvoən.

Nyločka çuzəm vьliš šinvəez çьskikə piŋələn vizətis Loŋka vьlə, ьs lovzišis da suis:

— En, mun, oz kov... Mamə ŋissəjjesə oz radejt.

Kьkiš vizətis nyločka vərəs da munis Loŋka dьnšaŋ ozlan.

Loŋkalə gaztəm lois. Sija, kazəvtəg zagvьv vezis assis

ozza mьvkьdsə i vəra viļiṣ mьskьrtcis, ramṣalis, vəra ṣpina saǰə kьsalis assis ƙotomka, kəda ozzyk əsalis_ki vььп i gorə-tis ньлоцкалə vəṣaṇas, kəṣ sija saǰaṣis цукь| saǰə:

— Prossaj!

Ньлоцка зар керis muntəṇnas Ƙоцка лadorə i saǰaṣis.

IV.

Ṣivətciṣ rьt, ru pьekьп sulalis kьeəmkə ṣəkyt duk, kəda ṣərti pozis viṣtavнь: loas ььt zer. Ṣondi vəli lazьmьt-ṇi, topo| jьvvez viṣerṣalisə gərd rəməп. No vььп sevrələm uvvez rьtṣa vizərrəzṣaṇ loisə esə ььtzьkəṣ da sukzьkəṣ... Nəvo нь vevdəriṣ siz-zə pemdis, lois barkatnəj i vьtṭe kьz lezciṣə uləzьk mulaṇ.

Ƙоцкалə lois esə gəztənzьk, ṇelki povнь mьjṣaṇkə pon-dis. Sьlə okota lois munнь dəd dьnə, vizətis as gəgərsə i peryta munis ozlaṇ uliṣaok kuza. Miloṣṭinkaез kornь sьlə ez vəv okota. Sija munə i kьlə, kьz sьlən morosas əddəп i əddəп peryta ṣeṣṣalə ṣələmьs. Sьlə mьlakə dьs lois munнь i dumajtнь... A ньлоцка sь pameṭiṣ ṇe kьz ez vermь əsnь i kutisə dumaез: mьj sьkət əni? Sija kьz vogatəj kerkuis, sek pondasə vartьнь, vogatṭoьs vьdəs lokəṣ, a kьzi vednəj ṣemjais, sek mozot oz pondə... Bednəj oliṣ kerkuezas ṣeṗadṣə radejtəнь burzьka, mьla ньṣaṇ viṣciṣəнь uz. Ətik vəṣṣaṇ mədik dumaез sьlən vьdṇoza bergalisə juras, i vьd minutəə təzdəmlən muṣitan ṣustvoьs, kьz vizəṣ, kəda ətləп sьkət dumajtis, lois ṣo ṣəkytzьk i sija kutis ṣo burazьk.

Sьlə paṇьt loktis zьk, vajətisə poda tavun.

Vot i dəd loktə.

Dəd vəṣьп kiьп vedok vizəməп da kьməs vьlə pьdьna sapkasə lezəməп, lasmaṣəməп oṣkalə staniciṇik.

— Zdorovo, bur mort!

Kazak matə ṣivətciṣ нь dьnə da paṇьt zagəṇika vizis otvet:

— I tijanlə zdorovo!

Sьvəṣьп paṣkьta paṣkətis kokkez, suvtətis ṇissəjjez vьlə gьriṣ ṣaska ṣinnez da sь ṣettəg pondis aṣṣə gьzjavнь.

Ƙоцка sь vьlə vizətis divujtṣəməп, a dəd kvarkьsalis

pəriş şinnezan, kazak şo çəlis i medvəryn zyn kəvsə-kəskis da pondis [sijən kutavn̄ assis us ponsə. Sija kutis ussə əmas, akkalis sijə da vilış kəvnas əmas indis i medvəryn orətis çələmsə, kəda lois m̄zəmvi-ŋi, da d̄sa pondis vaitn̄:

— No — munamə svornəjə!

— M̄jlə? — povz̄ystis d̄ed.

Łonkalən m̄jkə vərzis ḡrkas.

— Kolə... Eəktisə. No!

Açs̄ bergət̄cis n̄lə şpinaən i pondis mun̄n̄-ŋi, no kər vizətis v̄eras da kazalis, sto nekəda ozə vərzət̄cə mesta v̄liş — vilış ləgən gorətis:

— M̄j-nə esə!

Vəliş sek d̄ed da Łonka per̄ta pondisə mun̄n̄ s̄ şəryn.

Łonka mugşəmən vizətis d̄ed v̄lə. Azzə, k̄z s̄lən v̄ərn̄ t̄rpez i jur̄s, k̄z sija as ḡəgərsə poləmən vizətlə, per̄ta saritə pi r̄esə. Kazalis Łonka, sto d̄ed v̄ərana m̄jkə v̄əvalis — k̄zi sek, Tamaņas. Kər t̄dv̄ylas s̄lə uşis Tamańskəj delōs, s̄lən pondis pet̄n̄ poləm. D̄ed set̄cin kartais guşalis çoçkom paşkəm i sijən kutisə sijə.

Şeralisə, vidisə, n̄lki vartlisə sijə, a medvəryn ojn̄as stanciais̄ vasətisə. Nija d̄edkət uzisə k̄tənkə, va d̄or̄n̄ pesək v̄l̄n̄, sariz ojb̄t̄ uv̄gis ləgən... Vavvez vartəmşan̄ zurtis pesək... A d̄ed ojb̄t̄ ruztis da jenlə jur̄bitis, guşasışən suis aşsə i proşen̄o koris...

— Łonka...

Bokas çuv̄j̄stəmşan̄ Łonka bergət̄cis da vizətis d̄ed v̄lə. S̄lən çuzəmb̄s̄ ŋuzaləma, loəma kəs̄z̄k, şeraz̄k i v̄d̄əs drəzitis.

Kazak oşkəv vitən munis ozlan, trubkaən kuritis da şetalis porşkok jur̄rez kuza pavkaən.

— Na, voş... çap̄k̄ .. turunnež̄ kolasə da primeçajt̄, k̄t̄cə çap̄kan... Medv̄ s̄v̄əryn voşn̄... n̄ədd̄ən̄ k̄ləmən suis d̄ed i tor̄ta v̄zmit̄cis munikas nuçok v̄erdə da şuj̄stis s̄lə kias komokə kaţtəm̄ trepiç.

Łonka jansət̄cis, drəgn̄itis n̄lki v̄v̄t̄rət̄tas munis kəz̄t̄ i matəz̄k şivət̄cis zavor d̄nə, k̄tən̄ eəka v̄d̄m̄əma v̄d̄koç

turun. Kazak şpina vьlə vьnşətcəmən vizətikə, sija kisə ңuzə-
tis mədladorə da esə vizətis sь vьlə i çəpkis trepiçsə turun
pьekə.

Trepiç uştənnas paşkalis i Ləŋka şinnez ozət melkñitis
goľubəj rəma çəşjan — çvetokkəza. I kьz vьtte sek-zə vevt-
təm učitik gorziş nьloçka vuzərən. Ləŋka ozьn sija suvtis
kьz lovja, asnas kazakəs vevttəmən, i dedsə vevttəmən, i
vьdəs sijə, mьj sь gəgər em. Sьlən gerjaşan sьez viliş bura
kьlisə Ləŋka pellezьn, vaçkişis, vьtte sь ozьn mi vьlə zu-
lən kişşəň jugьt şinvaez...

Secəm şəkьta şələm peşəmən sija dəd vərьn loktis svor-
nəjəz, kьlis zagəna uvgəm, kədiyə vezərtň ez vermь da ez
i məd, toko kьz tuman pьr azzis, kьz dəd kotomkaiş kiştisə
kusəkkez pьzan vьlə i ena kusəkkez sьtəg da ңevьtika uş-
lisə — stukətisə pьzan pəv kuza... Sьvərьn sь vьlə mьskьrt-
çisə gьriş sapkaeza una jurrez. Jurrez da sapkaez vəlisə
remьtəş da ləgəş i tuman-pьr duttaşikə, grəžitisə mьjənkə
poləmən... Sьvərьn dəd karçitəmən vormoçitikə, drug pondis
kьk tom dətina kiez kolasьn bergavň, kьz gəgłan.

— Vestəmiş, pravoslavnəjjez!.. abu vinovat, jəňs-ed
azə!.. — norən ңarəstis dəd.

Ləŋka gorzəmən lezçişis zoz vьlə.

I sь dьnə loktisə, levtisə, pukşətisə lavič vьlə i kossisə
vьd les-vossə, kəda vevttis sьliş učitik vьvtьrsə.

— Bəvətçə Danilovnaş, çortlən iŋka! — Kьz vьtte sətis
Ləŋka pellez kuza, siz kinkə gьmьstis ləg golosən.

— A mozot nija kьtçə zebisə? — gorətis panьt esə go-
rənzьk.

Ləŋka kьlis: ena sьez, kьz vьtte vartəň sь jur kuza i
sьlən pondis petň poləm sь vurna, ңelki əstis sađ i drug
kьzi pьrñitis jamaə.

V.

Kər sadaşis sija, jurьs sьlən kujlis dəd pižəssez vьlьn, a
çuzəm ozas mьskьrtçəmən dēdlən çuzəməş, kəda ozzaşa şərti
esə əddənzьk çukraşəma, a dəd şinneziş, kədna poləmən

kvarkbalsisə; Lõnka kyməs vblə vočalisə posničik, gudbɾa sinvaez da giłətisə çuzəm vblət ši vi vblə kotərtikə.

— No mɿj, sadašin-ŋi, kagaok te menam?! Munam-zə estiš. Munam, lezisə jordəmmez!

Lõnka levtišis i kɿlis, sto sɿ jurə mɿjkə kɿzi kištəmaš šəkɿtə, i sija vot-vot ušas peļponnez vɿvšis. Lõnka jursə kutis kiežən i zagəŋika, rustəmən pondis ətmədərə kaçajčɿnɿ.

— Jurɿt višə? Kaga te menam!.. Maitisə nija mijanəs tekət... zvirrez! To-ed, əstəmaš kinzal da esə əstəma nɿločka çɿsjan i nija mijan vblə uškətçəmaš!..

Dedlən zurtan golos, mɿlakə Lõnkaəsšizətis i sija kɿlə, kɿz sɿ pɿekɿn əzjə kɿeəmkə viçirok, kəda eəktə ɿləzɿk vessɿnɿ ded dɿnšan. Vessis i vizətis gəgər...

Nija pukalisə staŋicašan petanin dɿnɿn, paškɿt oso- kar uvvez vuzər uvtn. Lezçišis oj, petis təliš i sɿlən šerevristəj rəmɿs aslas jugərən kutis volkɿta paškalam štepsə da sijə keris veknitɿzɿkən, kɿeəmən sija vəli lunnas, veknit- zɿkən da esə gəztəmzɿkən, pustəzɿkən. Blišən, štepsən, kəda ətlaašəm ŋovokət, kajisə kɿmərrez da sɿ vevdərət zagəŋika kɿvtisə, təlišsə sebraləmən i mu vblə çapkalisə suk vuzərrez. Vuzərrez toɿta ołsašisə mu vblə, zagəŋika dumajtəmən kɿs- sisə sɿ kuza.

— Munam, kaga!.. kolə munɿnɿ, — suis ded.

— Pukalam esə!.. — gušəŋik vištalis Lõnka.

Sija rađejtis štepsə. Lunsə, sɿ kuza munikə, sija rađejtliš vizətnɿ ozlan ŋetçin, kɿtən ŋovolən sajašaninɿs pɿkšə sɿ paškɿt moros vblə. Sija as pondəšis dumajtis: setçin-pə eməš ɿzɿt da vɿeəm karrez, kɿtən olə azɿvntəm bur jəz, kədnɿliš oz kov ŋaŋsə kornɿ — ašnɿs šetasə, kortəg... Kər šteɿɿs otən- zɿka paškalis sɿ šinnez ozɿn, sek sɿ ozə kɿz-vɿ vər bertis staŋica, tədsa jəžən da strojennəžən, kədnijə sija azɿvliš ozɿk. Eta vəvətəmšan sijə kutis əvida da gəztəm.

Əni sija dumajtəmən vizətis ozlan — ozlan, kɿšan zagəŋika petisə kɿmərrez. Sɿlə nija mɿççəšisə ŋe ətik šurstrubaiš pe- tan eɿnən, saməj sija karis, kədiə azɿvɿnɿ sɿlə okota vəli vazɿn-ŋi... I etə dumasə Lõnkališ dugdətis dedlən kəs kasełs.

Loŋka zorəna vizətis, ŝinvaŝaŋ vaməm ded çuzəmə, kəda aŝnəja nylalis ruŝə.

Təliŝən jugdətəmŝaŋ da tədtəm vuzərrezən vevtəmŝaŋ, kədnija uŝisə dedbŝ vylə, vbrəm ŝapkaŝaŋ, ŝinkymmezŝaŋ da toŝaŋ, eta çuzəmbŝ veŝtaŝana əmən da paŝkəta oŝtəm ŝinnezən, kədnija jugjalisə virdəŝtəmən, — vəli əddən polan petana, ŝələm dojdana, i Loŋkaəŋ pondisə kvəny kbeəmkə vil çustvoez, kədnija ылэык еактисə vessəny sija ded dənŝaŋ...

— No, pukəŝtam, pukəŝtam!.. vovgis dedbŝ da vezərttəg ŝeraləmənmoz saritis piəŋ.

Loŋka bergətçis da vilisə pondis vizətnə ylə ozlaŋ.

— Loŋkal.. vizət-zə!.. — drug zagəna bkəstis ded, i pədtan kaŝeŝaŋ kərçitçəmən nəzətis nuçoklə məjkə kuza da jugjalənə ŝerevroəŋ. ŝerevro-ed!.. ŝo zəŋ sulalə!..

Dedləŋ tərprez i kiez drəzittisə zubtŝaŋ da zadnoŝaŋ, a çuzəmbŝ vbdəŋ piŋlaŝis.

Loŋka drəgəŋitis da tojəŝtis səlisə kisə.

— Зев перыцька!... Ok, dedko, zev!.. kejmisəməŋ, guŝənik sija suis ətmədərə zarjaləmən.

— No məj te, məvkədtəm! Polan, zuçimok!.. Vizəti me əşynə, a sija əsalə... Me sija çap da pola uvtə, səvəryn zevi ponullez koləsə. Staŋicaŝaŋ munikə me vətçe uŝkəti ŝapkaəs, məŝkərtçi i voŝti sija... Nija nəm vezərttəmmez... I çəŝjansə voŝti, to sija kətən!

Sija drəzitan kiezən kvaçitis əŝis vbrəm trepiçcez koləŝis çəŝjan i legətis sijaŋ Loŋka çuzəm ozəŋ.

Loŋka ŝin ozisəŝis tuman i lois seəəm karçina: sija da dedbŝ, pəçta, məmda verməny, munəny staŋiçnəj uliça kuza i orddisə panət sedisəzliŝ zar kerəmnəşə, Loŋkalə vaçkisə: vbdənnəş, kinlə okota, sija i vermas niyə kəknənnəşə vartlənə, ŝəlavnə ny vylə, vidçəny... Vbdəs, məj toko em— zavorrez, kerkuez, puez, zik kəzi vərəny təvŝaŋ kbeəmkə tuman pəkəny... i uvgəny kinlənkə ləg da çorət golossez...

Eta ŝəkət tujəŝ i staŋicaŝaŋ petan tujəŝ əv vylə oz tədav zəŝkəta suvtətəm kerkuezŝaŋ, kədnija to ŝivətçəny ny dənə, — kəz və mədəny niyə liçkəny, to vessəny ny dənŝaŋ da ŝera-

ләнъ нь çузәммезә асланъс әһннезиş şәd рјатноезән... Drug әтик әһпнокшаң гораң локтис съ дһнәз: „Voriskoez! Voriskoez! Vorisko, vor pijanok!...“ Ҙоңка гуşәнmoz çаркә аһsis vizәtәmsә мәдәрә i аззә әһн вһлиş kakraz sijә ньлоçкасә, кәдијә әнтәј аззһлис горазәмән да мәдис есә otsavnһ... Sija kutis Ҙоңкалиş vizәtәmsә i мьççis сьлә кьвсә, а аслаз ләз şinokkez леçьта да ләга југјалисә i кьз јемән вьекалисә Ҙоңкаәс.

Eta kartina lovzis zonka pameťн da çоza әsis — toko koľis ләга şeralәм, кәдијә sija çаркис dед çузәмә.

Kaslaјtәmşаң dugdһlәмән dед şо мьјкә vaitis, kiezән әvtis, јurән treşitis da çьskһlis ңьләм, кәда гьриş зуллезән ретавлис съ çузәм çукьррезә.

Şәкьт, orlaşәм da rukledәş кьмәр saјәvtis тәлиşә i Ҙоңкалә умәла pondis тьdavнһ dедлән çузәмьс... Sija ordçән dumanas сув-тәtis gorziş ньлоçкаәс, аs оzas koris сьлиş овразсә i dumanas кьз-вь мерәјtis niјә кькнапньсә. Вьнтәм, зуртан гора да јетәм paşkәma dед — ordçән gorziş, no zdorovәј, şvezәј da vasәk ньлоçkakәt, кәдә sija әviditis, — Ҙоңкалә ваç-киşis ңе kolanaән, ләгән да умәлән, кьз skazkiһн kossәј. Кьз етә тужә? Мьј ponda sija әviditis sijә? Sija аву-зә rod-нәј сьлә... A dедьс зurtis:

— Кьз вь гувлөј соңна әктьпһ!.. Ме-вь sek kuli ләна...

— No!.. — Ҙоңкаһн drug мьјкә рькһitis. — Çәв-ңи tel Kulin-вь, kulin-вь... A on тај kuv... Гуşаşаң!.. — çirәstis Ҙоңка drug drәzitәмән çeççәvtis kokkez вьлә. — Pәriş vor te!.. U-u! — i вьmitis uçitik, кәс kulaçoksә да јegәtis sijән dед ңьг озьп i вәра şәкьта lezçişis му вьлә да pinnez ңьг pondis vaitнь: — Kagaliş гуşалин... Ak, кьеәм бур!.. Pәriş, а setçә-зә... Eta ponda мәдәр şvetas теһьт оз proştitә!..

Drug drәgnitis şep, i, şinneз гуşалана голувәј рәмән кьеәвтәмшаң, paşkalis... Сьлән ремьт сеbrasьс drәgnitis да ңедьр kezә әsis... Şvangis gora гьм i гәрдләмән ьскәvtis şep vevdәрәt, zegәtis sijә i ңовосә, кьти рерьта әни lezçisә suksәләm ремьт кьмәрrez, кәдна вәтәmaş аs рьеканьс тәлиşә.

Lois ремьт. Ыһн кьтәнкә, çьләмән, no ләга virdьstis çарнәв i şekundamәd вәрти viļiş zagәñika, murzәмән гьмьс-

tis... сьвэгьп вѣра lois лѣн, кѣдлѣ, вақкішіс, оз lo конѣс.

— Дедко!.. полѣм љвја, виѣ гора гьмьѣтѣм виццѣштѣн, гушѣник suis Лѣнка.—Мунѣм станѣцаѣ.

Ново виѣш зегнитѣс да вѣра рькнитис голувѣј ви југѣрѣн. ѣаркис му вьлѣ вьна металиѣескѣј гьм. Кьз љвѣтѣ не ѣтик шурс кѣрт љссез кишисѣ му вьлѣ, ѣтамѣд вердѣ сѣталѣмѣн...

— Дедко!..—ѣрѣстис Лѣнка.

Сьлѣн ѣрѣстѣмьс, гьмѣлѣм сьезѣн вевтѣтѣмшѣн, гѣрѣлис, кьз уѣтѣик, потѣм колѣкол куза сѣтѣм.

— Мьј те... полѣн... вѣрѣтѣѣтѣг, зѣркѣтѣмѣн pondis вѣитнѣ дѣд.

Pondisѣ кишиснѣ гьрѣш зѣр ѣорпѣз, кѣдналѣн ушѣн сьѣз вѣлисѣ сѣѣѣтѣс, кьз вь мѣдисѣ мьјкѣ јьѣш виѣштѣвнѣ озлѣн... Ылн нѣја вьдмисѣ-нѣ ѣтикоѣ рѣшкѣт сьѣ, кѣдѣја вақкішіс кѣс муѣ љзѣт росѣн ѣиртѣм сьлѣн, ѣ setѣн дѣд дьнлн да нуѣок дьнлн, му вьлѣ ушѣкѣ, вьд ѣорьс гѣрѣлис зѣнѣта да орлѣшѣмѣн и setѣн-зѣ кьвлѣлис гѣвктѣг. Гѣра гьмѣмѣз шѣвѣтѣсѣ шѣ матѣ-зьк, ѣ ново ѣгрѣлис ѣстѣозьк.

— Ме станѣцаѣ ог мун! Аш мѣнѣ, рѣрѣш рѣнѣс, vorѣс... зѣрьс рѣдтѣ estѣн... и виѣј гьмѣлан зькьс!..—рѣдѣмѣн вѣитис дѣд.—Ог мун!.. ѣтнат мун!.. то сѣја станѣцаѣс... Мѣнлм оз ков, мѣдвѣ те рѣкалин estѣн... Мун!.. Мун!.. Мун!..

Дѣд љкис ѣрѣзѣмѣн да умѣја.

— Дедко!.. Прошѣт!—сѣ дьнѣ vessѣмѣн кѣјмишис Лѣнка.

— Ог мун и ог прошѣт!.. Шѣзим гѣд шѣрна ме тенѣ вѣдѣтѣ!.. Вьдѣс те pondѣ... и оли... те pondѣ... Мѣнлм рѣз колѣ мьјкѣ?... Кѣла-нѣ-ѣд ме... Кѣла, ѣ те суѣн—vor... Кѣн pondѣ vor? Те pondѣ... вьдѣс етѣ те pondѣ... на вош... вош... вош... Tenѣт олѣм pondѣ ѣкти... но и гушѣш!..

Дѣдлѣн гѣлѣс вьдмис сѣѣѣм ѣрѣстѣмѣз, ѣлѣки Лѣнка морѣ-сьн pondis кьвнѣ рѣвѣѣм.

Гѣра гьмѣмѣз зегѣтисѣ ѣовѣсѣ и шѣпсѣ, ѣни нѣја мурѣзѣ сѣѣѣм зькѣн да рѣгьта, кьз-вь вьдѣннѣс лѣшѣтѣсѣ виѣштѣвнѣ мулѣ мьјкѣ сѣѣѣтѣ, сѣ pondѣ колѣнѣѣ, и вьдѣннѣс нѣја, шѣр-шѣн-вѣршѣн, ѣтамѣднѣсѣ озѣликѣ, дѣгдѣвтѣг гѣрѣзисѣ. ѣарѣв-вѣзѣн кошѣлан ѣовѣ зегѣлис, зегѣлис и шѣп, кѣда то ѣгрѣлис,

to pьris kэзыт, шэкыт да зешкыт пемьтинэ, кэда сижэ аскодэп
ьзмитис. Киснь pondis zer i сьлэн торpez virdalэм дьрни jugjalisэ
кыз stal i шэрас зевьлисэ stanicalis шозьника migajтан виез.

Polэмшан, кэзытшан да газтэмшалэм винитан сувствошан,
кэдна цузисэ дед ьксэмшан, Лоңка lois kulэмви. Sija сув-
тэлис аs озас паškыт оштэм шинез i polis nijэн kvarkнитнь нелки
сек, кэр ва зуллез kotэртисэ ванэм jur вьвсис i шурисэ нь
пьекэ. Ачыс кьвзвьлис дедлиш golos, кэда вэjэма вьна шьезэ.

Лоңка кьлис, sto дед pukalэ вэрзэтчэтэг i Лоңкалэ вацки-
сис, sto сьлэ колэ эснь, муннь кьтчэкэ i колнь дедсэ этнассэ.
Лоңка, аs pondаšis kazавтэг, невнаэн vessis дед дьнэ i
кэр pavкэтчис гьрдзаэн, дрэгнитис да vizчисис мьjkэ умэлэ...

Ново potкэтэм вэргн, чарнэлъс jugдэлис nijэ кькнаннысэ,
кэдна pukalisэ ordчэн этамэдкэт, цукьртчэстэмэн, учитикэш
да кэдна вьлэ пу korrez вьлиш орлытэг leзчисэ ва торpez...

Дед эвтис kinas руьн, кэт sija мьзис i пэдис-ни, no шо
мьjkэ modis.

Лоңка зар керис сь цузэмэ да povзэмшан горэлис... vir-
дьстэм лэз jugэршан дед вэли kulэмkod, a сьлэн бергалан
шинез вэлисэ вэвмэммиезэн.

Дедок!.. Munам!.. — дед пизэссеz kolасэ jursэ таекэмэн
горэлис Лоңка.

Дед мьшкьртчис сь вьлэ, кутис сижэ вэснитик да koskaa
kieзэн, jona ьзмитис аs verdas t sija ьзмитликэ drug эддэн-ed
ностэм golosэн pondis unшавнь, кыз kapканэ sedэм кэин.

Уңгалэмшан чут не вэвшалэмэз vajэтэм Лоңка неекэвт-
чис сь дьншан, чещэвтис kokkez вьлэ i кыз strela льjis kotэр-
tis озлан, паškыт оштэм шинезэн, ушалэмэн-чещэчэмэн munis
пьдэзьк пемьтэ, кэдија лэз рэма virdalэм чарнэвшан to эсь-
лис, to вилш kutlis povзэмшан вэвшалэм зонкаэс.

VI.

Ашьнас stanичнэj зонкаез петисэ дэревна сажэ i сек-зэ
бергэтчисэ вэр да лэвтисэ stanicaьн зьк: nija-пэ osokar uvтис
азьлисэ тэңна лиссэjэс, кэда вокьн valajтчэ kinzal i ачыс
кыз вь kujлэ vundalэм.

No kær loktisə vizətnə pərişzək kazakkez, siz-li eta, to sija abu vələma siz. Starik vəli eəə lovja. Kær şivətçisə sь dьnə, sija pondьlis levtişnь mu vьliş, no ez vermь. Sьlən əsis kьv i sija jualis vьdənnьmьliş şinvaşaləm şinnezən, açьs mьjkə nijən kossis jəz kolasiş, no ңem ez azzь i ez kьv ңekьeəm paпьta kьv.

Rьtjavidor sija kulis i sijə zebisə setçin, osokarrez uvтə kьş voştisə. Mogilnikə sijə zebnь ez tuj: mьla sija vəli ңe nьlən, vor i kulis kaitçьtəg. Sь vokişmoz ңaţiş, azzisə kiң-zal da çьsjan.

Lunməd vərti azzişis Ləŋka.

Neəddən ьlən stanicasan, ətik ştepnəj log dorьn, pondisə gəgravnь raka tavunnez i kær munisə setçin vizətnə, azzisə zonkaokəs, kəda kьlis kьmiң çuzəmən, paşkətəm kiezən, kizerik ңaтын, kəda kolccəma log pьdəşьn, zer vərşan.

Pervo suisə sijə zebnь mogilnikə, kьz kagaəs, no sьvə-ğьn şujьstisə ordçən dedçet, sija-zə osokar uvтə. Tьrtisə muən, a sьvəğьn suvtəlisə unçiş izovəj kres.

Jualamez.

1. Mьj ponda ləgaşis dedьskət Ləŋka?
2. Mьla dedьslən çьsjan guşaləməs əddən kəvjalis sөгən Ləŋka bьsliş şələmsə?
3. Mьj tojьstis dedsə guşaşnь? Kьeəm kьvveziş ded vaşniş mi etə azzam?
4. Mьj baitə ded vogatəjjez jьliş da govvez jьliş? Viştalə dedьs kьvvezən. A mьj nь jьliş baitə Ləŋka? Mьla Ləŋka bьs seeəm učitik zonkaokşan pondis kuznь vərjişnь sььn, kьz aşnьsə vizəpn govvez da vogatəjjez?
5. Kьz mьççalis aşsə Ləŋka, kær sija vaitis pьvkaokьskət? Lьd-çətə raskazşis seeəminnesə, kьtən baitçə 'sь jьliş, kьz Ləŋka bьs vu-rətə pьvkaşə, mьjən mədis otsavnь?
6. Mьla pьvkaokьs ətkazьtçis otsaləməşis? Kьz Ləŋka bьs vizətis eta ətkazьtəm vьlə?
7. Kьeəm əvidaez da uməj torrez sьlə kovşis azzьvьnь aslas koğəm kuza?
8. Gizə aslanьt kьvvezən kuimət torsə.

Ođir kolasa.

Ńimbs sylan vėli Mikov. Bzıt męgėra, veksė pićujkod, řad ćuzėma, naťeř potlařem jėrnėsa zonka. Jurři kuz da pasmėm, kыз ńur kėćka, kokkez—gormėććannez, kėdnaė vьd tulьsė raka kozńalė gėrd sapoggez.

Ćoza Mikov petis aj-mam bord uvtiř, řizim vořań vьd-mis jėz nań vьln. A-ed jėz nańbs ćėskьta oz řetřь, kurьt sija da sola, kėr kiřkalėm aslat rьm řinvaėn...

I ńekin ez su Mikolės aslas ńimėn. Kuz męgėra vėli zonkaьt, kыз sonďi sajn vьdmėm uvtėm pu. Sijėn ńimtisė Mikolės Kuz verzeńėn. ńekin ez tėd, mьla ľakėsis sь berdė eta ńimbs, kыз poė berdė pjatna. Una tom ođir vėlisė sь męgėraėř-zė, no eta ńim uvtė-taj kызkė ez řurė.

Kėr esė olis bogatına Vařil Vavrej ordėn, sek vėli kė-zainьs zaga vėrėtćėm ponda, męgėr da vugrařėm ponda ńimtėma Kuz verzeńėn. Kėť i oz lezė Verzeńės kėr vugrařьnь, no ćuť toko mezmas uziř, řo-ńi kotėrtas vadėr dorė. Una eta ponda sija i vartlvlisė.

Əddėn Verzeń raďejtis vugrařėmsė. Oz vermь zonkaьt jь kvьtėmsė viććiřьn. Ćuť toko jamas tulьsřa va—Kuz verzeń vetlėtė-ńi bereggez kuza. Kias əddėn-ed kuz vugьrsat, vokas pesorka da ńizьvdoz.

Pukřas kolodńik dorė, kьtėn vugazьk vizřė jokьs da kelći, ńe termařėmėn samalas, kьėmkė ćeri řmilėtan kvьvezėn, ńizьv seřřa esė řėvzas da vėťas vugьrsė. I pukalė siz řugujėn, kыз mьr, oz i vėrźėtćėř.

Ćuť toko vėrźėtas naplavsa, Kuz verzeń ńozьńik, kыз kań řivėtćė řьr dьnė, ńuzėtas kisė vugьrsat berdė. Sьvėrьn svьć levťystas jur vevdėrėzzis. Vizėtan—rьrkjalė, ćeććalė turun vьlas gėrd borda, vizza voka jokьs, ńeto gėrd řina kelći. Jeeə ovlė siz, med kokalėm vėrьn Mikov ez kьj ćerisė.

— A-a, sedin, gėrd bord, krukařin...—Pondas vaitьn kьjėm ćerikėt Mikov.—Eta-ed abu vaьn, ьlėsė on ujьs,

дръг-дръг, а шо setән... Me temoz-zә әтрър мәди рьсььнь Vavrejъs kipod uvtiş. Aslas olәм jъliş-ņi pondas dumajtnъ Kuz verzeң. Ėakъlән kattişәнь juras dumaez vәrә kolәм lun-nez jъliş.

Әтрър кьзкә gozumnas, kreşеңnәә... Gaza-ed vәli lunъs, sondia da miça. Soççişis muъs, kokņita loalis sonъt ruәn, кьз рьm ñaң. Vez рьzandәrәәn гьәşisә loәм ruzәggeз, влә niја кьşşisә рьr vәr dorәzzis, kәda lәz аськәn аськәlis i şuesә, i parresә, i posad sajsә.

Kuz verzeң pastusitis ruzәg jәras Vavrejliş vәvvez. Bu-rәş-ed vәlisә da jonәş vәvvezъs Vavrejlән: kuim vәv da i loңsak çaң. Әtik vәv vәli şera da ešә javluka-javluka, кьк арсьn da şizim versok suda, казьs zolorәn, pellez tuј da tuј, mestaъn oz әssъ.

Şәvtalis Mikov vәvvez, lezis niјә turuna logә. Açъs puk-şis log doras, sonди moros vъlә. Gaza da bur! Pәzә... sonъtşә sonъt... Ez i каzavъь Kuz verzeң, кьз sьlән kuңşisә şinneз, ñukъrtçьstis turunas da laңtis çәskъt onәn. Bura siја tәn mъzis, uzalisә şor гьtәз, siјәn-zә zonkaъs i laңtis.

Vәvvez logşәnәs inmәmaş ruzәgas da no-zә siјә vojнъ-taļnъ, no-zә podъnъ...

Viştalәм kinkә Vavrejlә: vәvvet-pә ruzәggeз vъln, şusә taļәnъ. Kotәrtis Vavrәj, kutalis vәvvesә. Seşşә azzis Kuz verzeңәs log dorşis uzaniş, kvatitis vokşis pļeţşә da pondis siјәn pәļtnъ uzişşә.

Çeççәvtis Kuz verzeң, onziļuvjas ez pervo vezәrt, kin siјә mъj ponda vartlә. Sьvәrъn мәdis-vь voţъsнъ vokә, da ñekъş-ņi — Vavrej sarьņitis siјә jurşiettiş, a veşkъt kinas sujjis Kuz verzeңliş lađbeјjesә, аçъs pinneз kolasettiş sьsja-lis baitis:

— To tenъt кьз loксәртнъ, Kuz verzeңlә, авьzlә... To tenъt, to tenъt!...

Şuis Vavrej ñetermaşәmәn, аçъs mьrşis pļeţ pomnas әvьçкьnъ lađbeј kuza, med şizis sotәmәn da med setçә-zә jajsъ ru-beçәn levtişis. Sьrjis zәleјttәg, vьd vъniş, sьrjis siz, ñelki

bonşatis pletsə Verzeŋ laqbejjez berdə. Sьbərgьn tapkis sьlə sivlonas, kutis vəvvesə da lezçis gortas.

Sunbanaşəmən berezdaşis Verzeŋ log sərəzzis da kolççis setçə gorzbtən. Şpina] i laqbejjez palitisə sotisə, zubьtsə vəli zubьt, vesjanьs pondis laqaşnь jaj verdas, tьdalə, mukəd sətəm ruveççeziniş piçkişis vir. Ədva-ədva Verzeŋ çeççis da laşmaşəmən, gorzbtən pondis kьşşnь posadlaŋas.

Siz-zə lunьs olis vьtsa olanən, siz-zə pişirivajtis vьln-vьln, Verzeŋьs jur vevdərgьn, uçiçik, çutokən tьdalan, ьbsa-rgьs, siz-zə pomtəm sarizəm gьyaşisə loəm ruzağgez, tьra serpez çukisə ətamədlis jurvərgəznьsə, gogьsaşisə lun təlok uvtьn sonьt ruən lolalan mu berdəz, siz-zə vьlişaŋ vakşis şeralis, kojis via jugərən, gərdmał sondi... I vьdəs, vьdəs olis aslas olanən, vьdəs radujtçis, gazətçis, aŋtoalis etə miça lunsə.

Toko ətnas Verzeŋ jordis i Vavrejsə, i vəvvesə, i musə i olansə...

Vьdəs vьtçe sь vьlə vizətis vukьsən, ez jansət sьkət sьliş şəkьtsə, zubьtsə, əvidasə...

...Siz Verzeŋ vьdmis strokkezьn, ez azьvь bur oj-lunsə. Veksə sija verdisə kukuskaezən da vьngaləmmezən.

A vugraşəmsə ez vunət. Vьd gozum şələmsə puktə vugraşəmə. Bьzt-ŋi kər vəli, kuz mьgəra zonka, no seeəm-zə çumana çuzəm da kəçka jurşia, kər oçirьs şmekiş kazmətlisə sьlə gətraşəm jьliş, Verzeŋ kaçьknitas jurnas da gorətças paпьt:

— Lok çelçak tijaŋlə, gətraşə kolə-kə, меньм ətnamələ bur ovnь...— Siz i olis ətnas. Dəşizim voşəŋ strokkezə rьgnь ez pondь, a uzalis siz: kinlə lun, kinlə kьk. Etaз-pə ozzьk bogatços pilitə şivi, onzьk-pə şur nь çorьt da zubьt kipod uvtə.

...Bьzt təvçikən gьmalis revołucia. Jona sija vorozdītis i olansə i oçirsə. No Verzeŋ dьnət munis pervo vьtçe kьz vəkət, ez kьzkə sija vermь medozza lunnezas levьnь aslas gьbez vьlə, ez vermь gьvjьsnь va bergaçən bergalan olanən. Siz-zə sija kolççis çeri kьişən, siz-zə uzalis bogatço ordьn, verdis kьnəmsə, kьtən vermis, sedtis ɳləmən kusək ɳaŋsə.

Сьвэгьн-ңи, revolucia гьриш гьез җулаләм вәгьн, кәр ро-
садьн узалис комсомолскәј јаҗейка, Verzeңлән җегьсис olan
тугьс да индәтҗис вилинәт. А pondәтҗис ета то мьјшаң.

Кьзкә әтрьг, әддән-ңи җор арша кадә, кәр јуесә везтис
вәснәтк, суҗ тьдалан јь, кәр җоҗком вавьввезән pondисә
левань льмоккез, кәдна вәјисә јуәр тәв пуқшәм јьлиш,—Ver-
zeң пьрис комсомолскәј јаҗейкаә. Пьрис сонтишнь.

Незьт пьзанок сәјьн пукалис јаҗейковәј җекретар Пилә
Marpus, да мьјкә гизис. Сьвэгьн зар керис Verzeң вьлә да
горәтҗис:

— Кьтҗә, Verzeң?

— Таҗҗә-тај то пьри, сонтишнь...—сьәсис паньт Verzeң.

— Мьј-нә те әни узалан, кьтән olan?

— Кьтән лун, кьтән ој...—җатрашәмән вәра сьәсис Verzeң.

— Lok миянә узавнь,—корис сижә Marpus,—јаҗейкааньм
да льддишан керкуаньм миянә колә storoz.

— Веҗ-нә узавнь, аҗи мьјкә җәтәт-зә?—сьңңаләмән јуа-
лис Verzeң.

— No мьја веҗ, pondam мьнтьнь... Lokтан?

— А мьја og, lokta. Кәзьт-тај то lois, узльнь меньм
некьтән-зә...—порашәмәнmoz сьәсис Verzeң, аҗьс matәзьк
loktis пьзан дьнас да пуқсис ordҗәнmoz Marpusкәт. Пуқсис
да паньт җәнаҗис казалис карҗина, кәда вьлә вәли risujтәм
паҗкьт-ed tosa mort. Verzeң vizәтис, vizәтис, сьвэгьн горән-ed
vak-vak җерәмтҗис да јуалис:

— Eta тиян kin-нә җсеәм паҗкьт tosaь? Зьв-тај горльс
tos...

— Eta Marks,—горәтҗис Marpus.

— Mars... Б-хь...—ьс lovзјсис Verzeң.

— En-na те сь јьлиш кьвли? Леңиньс-ed сь җәрти веләтҗәм,
озьк Леңиньсша сija оләм да сек-ңи веләтәм узалиш јәзсә,
кьз воҗнь ас киә правасә, kernь revoluciasә.

— Б-хь...—gogьс керис јурнас Verzeң,—Леңиньс јьлиш
ме кьвли-ңи, а Marsә og тәд, да есә i карҗина вьвҗис eg
аззьв.

— No vot, әни pondan тәднъ,— әmalis sija Morpus,—
No, dak kәр kutçisan uz verdas?

— Da me mogiṣ kәt talun.—Radzъk ṣәlәmәn, sьnпәlә-
mәn gorәtçis Verzeң.

Siz sija pondis storozavnъ, mәdik tujjezәn sedtъnъ nәң
kьnәmas i juras.

Nevnaән Verzeң pondis kьvzъnъ vur vaṣniez, әtlaән nе-
gramotnәjjezkәt velәtçъnъ gramotaә. Pьr setәn ki uvtъn kni-
gaez, gazettez. Kәр i nе vizәlnъ da pьras ki uvtә basәk
kartinaa kniga, nәto zurnal. Boṣtas Verzeң kiә, vizәtә, lu-
vujtçә, polәmәn, netermaṣәmәn nuzlalә lәddә: „гь-евъ-а|u-cia“...
„рь-о|i-т|к|ь|а-а“...Una esә oz tәd, mьj loә mukәd kьls, no
jualas da vәra ozlaң. Rьtnas, kәр munәnъ sobraңnoez, Ver-
zeң oz uz,—әtlaән-zә pukalә da kьvzә.

Siz zonkaәt velәtçis gramotaә, giṣsis komsomolә. Bьdsa
vo storozalis lәddiṣan kerkuьn i eta voьs una viļ borozdaez
gәris sь vemьn. Kazavnәn mortьt pondis vezṣъnъ—kьṣṣә
knigaez verdә, gazettez verdә.

Әtrьr kьzkә arṣa rьtә, seeәm-zә rьtә, [kьeәmә pervuiṣ
Verzeң pьris komsomolṣkәj jaçejkaә,—Marpus sьliṣ jualis:

— Verzeң, velәtçъnъ on mun?

— Velәtçъnъ, ьзьt-ңi me-da? Raṣ kьtçәkә boṣtasә seeәm
vьzlosә?

— Boṣtasә, drugә. Tәn jaçejkaanьm loktis gizәt, ṣetәnъ
әtik mesta SPṢ-ә.

— Kьtçә-ә?—divujtçәmәn nuzәtis Verzeң.

— SPṢ-ә, mьṣa —Sovecko-partijnәj skolaә... Velәtçъnъ
tenьt esә vura kolә. No mьj, munan?

— A ьstat-kә —muna,—radjalәmәn gorәtçis Verzeң.

Vot siz-i lakaṣis Verzeң jaçejka verdә, gramota verdә.
Munis velәtçъnъ Sovpartiskolaә. Kollisә sija jorttezьs kәzьt,
miça asьlә, kәр sondiьs gәrd donәn mezdәtçis vәr vevdәriṣ da
gәglanәn pondis tarәvtçъnъ lәz vekәrәn zar vizan nоvo pьdәsә.

Torjәtçis i Verzeң jorttez dьniṣ, torjәtçis siz-zә, kьz son-
diьs mu verdiṣ. Munis sodtъnъ mьvкьdsә, sungiṣnъ pьdәzъk
olanas.

Кък во ez азъв гортэ совпартсколѣс Кола, кък во куралис јурас знаѣнесэ. Къкиш ъздылисэ јуез, зоризаѣисэ виззез да паşkыт ѡввез, къкиш ѡзаѣамэн левзлысэ лунлаѣ круксамэн турiez, vadisэ musэ арша zerrez, каѣылисэ, себравлисэ musэ рьдын ѡммеz... Una kotэrtis va, una vezѣsis olanьн i совпартсколѣс Колу posадьн. Verзеѣ ѣимьс совпартсколаьн сь вердиш эsis, къз рипу kor пу вердиш арша кадэ.

Loktis Sovpartskola pomalэм вэьн Колу гортэ. Pervo-zэ рьрис komsomolскэј јаѣjkaэ, jorttes дьнэ. Loktis ѣе ѣуман ѣузэ-ма, ѣе расмэм јура,— loktis виl mort: demi-ѣезон паlтоа, ѣоѣком, сэстэм јэpnэса, ѣера гавстуѣока совпартсколѣс Кола.

Јаѣjkaьн munis komsomolскэј совраѣно. Рьгьstis Кола, вьдэпньс ѣinneзньсэ левтьstisэ. I ѣekinлэн, ѣе ѣэлэmas, ѣе јурас ez вэв къв Verзеѣ. Къзкэ ez sija эни mun eta mortлэ, кэда sulalis нь озьн, ez mezmь къв јьлиш vaz. ѣимьс. Marpus ушкэтѣис panьт da gorэtѣис:

— Кола, te loktin?...—Виѣираѣисэ aslas ѣера ѣinokkez, jona зmitisэ kiez Колулиш соньт, вьна kisэ.

— Lokti, tijankэt uzavнь lokti! — gorэtѣис panьт Кола.

Сьвјалисэ sija jorttezьс, pondisэ јуаѣнь velэtѣэм јьлиш: къз da мьј, ѣэкьта-ја ѣетѣэ gramotaьс, мьј vilсэ ньлэ vajis Кола.

— Эни esэ тэdvьльн, Marpus,— суэ Кола,— къз me tenѣit јуаѣi Karl Marksьс јьлиш... Тэдан, къз-taj pervuiш рьри komsomolскэј јаѣjkaas...

— No, no, тэда,— эmalis sija Marpus.

— Pervuiш sek me sija азъли karѣina вьлиш, toсьс toko sek мьја-кэ рьдына taekiшis рьрис јурам. A эни пукьsti i пьекэссэ, сьлиш velэtэmsэ. ѣэкьта esэ sija ѣетѣэ меньм, no-da вьдэс эtik zдукэн on курмьс, zagэѣикэн vermam. Boшнь kэѣ to medozza torsэ сь „Kapitalиш“... Ek-k, къз-ed gizэм, къз oштэ sija вьдэс kapitalишѣескэј кэзajstvosэ, вьдэс сьлиш proѣivoreѣiaezсэ... ѣэкьт, ваѣа, no vura јugdэтэ vemтэ... Суам, мьј me озььк тэди вь товарнэј feѣisizm јьлиш?

— Кьээм feѣisizm? — эmalis вэра sija Marpus.

— Ok, Marpus, en-na te sija къвьль? Velэtѣьснь tenьт kolэ, миѣа ньв, sek pondan тэднь...—сьпѣалэмэн gorэtѣис Кола.—

Una, vața, Marpus, Marksъs da Engelsъs keremaș proletaria-
tъs ponda. Toko Marksъs i vermam vajetnъ pomaz klassovaj
pesșam jliș țeoriasa, sija i viștalam, mъj klassovaj pes-
șamъs pomașa proletariat diktatura-pъr... A Leņinъs eta
velatamsa pondis pъrtnъ olana, nuetnъ praktika vъlnъ.. N-po,
vъdsa lekcia kuti lъddъnъ tijan ozъn, — șeramtțis Koļa.—Noko
viștașa, kъz-ņi uzalat, mъj viļъs?

Șor tъtaz kъșșis vașņi komsomoļskaj jașejkaъn eta lunā,
vizъv sorokan zoļgisā vъna da tom golossez komsomoļsa-
lān. Rozņitțytān-ņi Marpus goratțis:

— Koļu, āni velatțamnas kolā vātțъnъ te șarā mijan
kodamъslā.

Koļa veșkātъstis moros ozșis gavstuksa da panъt suis:

— Kolā, Marpus, kolā! I me ozlaņ tāda: te kuzan, te
verman pișkātъnъ aslът tujșa! Siz-ed?

— Siz, jortā, siz!..

...Āni Koļa uzalā Ŗekaemъn. Sija obsestvoved. Sija setçin
tādānъ Ńikolaj Petroviçan. Kāt Ńikolaj Petroviç i ez vunāt
vugrașamsa, eakъta sija gozumșa miça asъlā azъvļan bereg
doriș, no nemān-ņi āni oz poz sunъ Verzeņan.

Olanъs vezșa, vezșa i mort. Siz-zā i Ńikolaj Petroviç:
vezșis sълān ņe toko vevdarъs, no i pъekāșъs,—vaz Verze-
ņiș çuzis da zoramis viļ mъvkъda mort—Ńikolaj Petroviç.

Jualannez.

1. Kъeam vāli vъdman tujъs Verzeņlān?
2. Kārșaņ sija inmis viļ tuj vъlā, kin sълā estān otsalis?
3. Kъtçez vъdmis Koļu? Kъtān pondis uzavņъ?
4. Viștalā aslanъt kъvvezān Koļuliș vъdman tujșa.

Vașil Mikov.

Kāzșan kud.

Kāzșan kud te menam,
mъj te setān kujlan?
Ńinpu kaçiș keram,
en sorlaș te tujļn.

Kāvnat mençim goļa
dъrkođ te vundъstin,
kъnām, moros vura,
kъzi iz pъrъstin.

Da çulalis sija
şəkət, remət kadəs:
ətuvtçəmən mijə
nevim masənaez.

Mijə panim jona
kollektivsə dorim,
On kov seşşa əni
kəzşan kudəj menəm.

Mun, tarəvtçə vokə,
en mesajtçə tujlən,
medvə çozyk kokə
vermis ozlañ munny.

Vənnəm mijan una,
şələm viən sotçə,
kiez mijə ruzam,
iznanəm og kolççə!

Te guşənik kujlən,
siştə aştit voktə.
Komi vbevez vylə
traktor zykən loktə.

Komi muliş moros
kutças vura gərnən.
Savan tekət ordçən
suvtəm, mədə vərdnən.

Şəkət i gozjaşə.
munə, vokə kezə
tujlas ed laşmaşə
mi tijanəs vezim.

Panam kollektivvez —
vənnəs setən una!
Siz mi zonnez, pəvvez
Lənin tujlət munam.

Jualannez.

1. Kın jyliş estən kəvburas gizə avtorəş?
2. Kəz sija şlətə kəzşan kudsə? Kəz traktorsə? Kədylañ kəskə
dumaş avtorəşlən, kəəm tuj vylət sija korə munny?
3. Velətə etə kəvbursə naizuş.

M. Lixaçov.

Sedis.

Zyk levtisə talun velətçişsez ızıt peremenaə. Vədənnyş
uşkətçisə Kuzu vylə:

— Pər sija şorən loktə!..

— Barinmoz, tədalə, uzə asəvnas!..

— Şəd pəv vylə sijə gizny!..

Kuzu gəz-gəz keris jur vərsə da suvtis. Vədənnyş vizçi-
şisə, mşj sija gorətças, mşjən dorjas aştə.

— Асьн медоз локта!—горәтис вьдәнньслиш думæез
Кузу:—некин сещса менә оз озав! Кин покo менә озалас,
кин? Кин кутчас мекәт вермашны?—каjis Кузу парта вьлас
да оссаәмәнmoz-ни горәтчис медварја кьввеса.

— Ме текәт пonda вермашны! Ме локта теҗса озьк!—
горәтис паньт Макшу.

— Вермашам, вая kitә!—matә шивәтчис Макшу дьнә Куза
да мьччис паньт кисә. Макшу пизәтис сьлә ассис ки.

Макшу вәли медвур, медкьвзиш веләтчис. Skolaә loкнп
sija некәр ez шормьв. Әтик кьлән sunь—Макшу вьлә pozis
rovнайтчьнп веләтчисьезлә вьдәнньслә.

— Ozalas tenә, Куза, ozalas,—шәраләнп җәлад.—Мак-
шубь-ed не темоз узә, некәр sija tenьт не озавнп.

— А vot азьлат!—җорьта сибстис Кузу,—асьн вьдәнньтә
ponda pantавнп рьм жуәән. Азьлат, кьеәм оз me verma
җеҗчьнп.

Җәлад шәрәмән, ваҗнөезән розниҗчисә асланьс partæз зајә
Pondәтчис урок.

Не урокәз вәли Кузулә. Әтик дума уҗтик жуокas кәттиҗис
еакьлән: „Кьз вь асьн озьк loкнп skolaә, кьз вь озавнп
Макшуәс. Og pondь talun узнп, җеҗҗа ojsәршаң да kotәрта
skolaә“, dumajтә Кузу, rasәттиҗis toko oјnas гәзтәм мунпнп.
Bавә viҗташә: озьк-рә setән розвојниккез, вьтте, ovlәмаҗ
да viјләмаҗ oтирсә. Kolas вошнп-ed шәрам пәв-joшсә. Кин-кә
вәрзәтас, paлитa сьлә веҗкьта шинас... Og povзь пемиш. Muna
oјnas-зә.

Җулalis oјсәр. Petukkeз vазьн-ни кьтсаҗисә. Неьзьт тәлок
вәрзәтәстис кьлә пу јьввезсә [karta вәриш. „Kolә pondәтчьнп
ләшәтчьнп, а to лантан“, suis асьс Кузу.

Шурьта җеҗчис oлpaш вьлиш, кәмаҗис, паҗтаҗис. Boштис кнi-
гаезнас сумкасә да гушән петис керкуиш. Лав-лав увтәстис
Lapкоьс polәт увтшаң. Дрәгнитис Кузу да гушән горәтчис:

— Җәв Lapko!.. Мьј увтан... Ме-ed мuna... Мьј, vu-
nәтин-ни Кузутә?—Шивәтчис Lapko Кузу дьнә, кивьләлә вәз-
нас, унпәстас radувјас, леҗитчә сь дьнә, җеҗҗалә morosвьлас.

— Munam, Lapko, mekət. Gazazık loas,—gorətçis vərə Kuzu da guşənik petis jərsə. Lapko, çeççəvntis şəras.

— Gəgər s̄ə n̄e t̄əv. Ремьтəş arşə ojjez, n̄em oz t̄ədav, k̄əz gūn̄, k̄əṭ sinm̄ə taek̄. Новоб̄с к̄ьм̄əра, vev̄t̄işəma v̄ȳt̄e şəd ən̄ən, oz t̄ədav ətik kozulok.

Lapko kotərtə ozlan, k̄əz razvedçik. Kuzu posni oşkələn k̄əşşə s̄ə v̄əşəñ. Ləñşşə-ləñ... Abu i t̄əvtor. Рьd-oj. Toko as̄şis kok s̄əzsə k̄ələ Kuzu, da karandas̄əş golət̄əslə kolod-kañ sumkaas.

Loktis ras dorəz. Kilometra gəgər kolis mun̄n̄ v̄ərsə da kilometra z̄n̄ əvvez. Setən posad Kosogor, setən Kuzulən skola. Suv̄t̄əstis n̄ed̄r kezə. Bura petə poləmb̄s... Şələmb̄s tokətə i tokətə... Tuj̄s n̄əṭəş n̄amətən p̄rətçə puez kolasas... Şəd ştenəñ sulalə ozas suk v̄ər. „No, m̄ȳ rov̄n̄...“ Paşkal̄əstis juras duma: „M̄ȳççala me Makşulə, v̄ədən̄n̄s kazalasə, k̄əəñ oz vermə çeççəñ Kuzu“.

Oşkəvntis sup̄t̄əzka ozlan. P̄ris v̄ərə. V̄ərət mun̄n̄ esə rem̄t̄əz̄k. Voṭ n̄em oz t̄ədav. Tujok v̄lə i vizətə, med şin oziş sija n̄e əst̄n̄. Çuzzişas mi komokə, m̄ȳrə, sun-van, sun-van taralas, n̄izətças tuj v̄las... Çeççəvntas da—vərə ozlan. P̄malis, k̄əməsl̄əşis luzzə n̄ləmb̄s...

Drug Lapko kav̄ḡn̄ pondis uv̄n̄ k̄ətənkə tuj vokas. Letə i letə kinəskə, uñən şojə.

Suv̄t̄əstis Kuzu, stovşalis... Oz təd m̄ȳ kern̄... Lapkətçis pu vokə. Sup̄ta, sup̄ta, k̄əz molotok nakovañn̄ə vartə, jotkə şələmb̄s. Poñdisə k̄əv̄n̄ golossez:

— S̄ȳ!... S̄ȳ te, lokvirəş!...

— Sedətəs esə sija mijanəs.. L̄ȳ, Mitros, palit jordəm koskalə juras!...

— Vaj çoz̄k pisaşə!—Gorətçis vərə m̄əd golos̄s. Kuza golos̄s şərti sija t̄ədis: baitə posadiş pervostətejn̄əj bogatej, kulak—Ḡrov Mitros.

Koşəvntis l̄jəm s̄ə... Paşkətis, jukəvntis v̄ərsə. Ḡmaləməñ gov̄k̄s munis ɤlə-ɤlə... Lapko seşşə i lav ez ker. T̄ədalə, v̄eş̄k̄ta s̄lə juras m̄ərtçis v̄ədəs zarjad̄s.

Kuzu ojñitis da uşis pu vokas. Pondis drəz̄n̄ arşə

puokān. Piņņez čakātān, kыз tuš maštān, ņekыз oz vermь atlaavnь annezsā.

— Kin poko setčīn, a?...—gorātis vizlok golosān Mitros, kыlis Kuzuliš ojnītāmsā-da.

— Vija, kin paņt sedas, paļita morosas!...—Kazātņ pondisā uvvez... Šibātčā kылē Mitros Kuzulaņ, zolētā pisaļ zatvorьs...

Kыtiš i mьččišis zonkaыslān vьn, vьtte šekund kezā əsis bьdās polāmys. Čeččāvtis pu vokiš da udav kāčān uškātčis ozlaņ, veškьta, kыtčā kokьs pavkā, kыtčā oz... Taekišas puā, taralas ušas tuj vьlas... Čeččāvtas da ešā burazьka sodtā vьnsā, kotārtā ņāv jošān, pavjalā vєras sunkaыs knigaeznas.

„b-p-p!“ da „b-p-p!“... vєrsaņas ešā kылē kьkiš lьjisā.

— Kut!... Kut!...—čirāstis kылē ešā golos.

Ez sešša ņem kьv Kuzu. Ačьs ez i kazavьl, kыз petis rasiš, siz-zā suvtčьvtāg kotārtis ьbbez kuza.

Vāļis skola ьvās dьnas, kār pondisā kamgьņь stukātņ kinas i koknas ьvāsā, ez vermь vizьņь—petisā šinvāez, pondis sьrkjalāmān gorzьņь.

— Kin setčīn jorkātā?—Petis da onziļuvjas jualā storozьka Marpus.

— Oš čozьk, Marpa-a-a... Oj, oš čozь-ь-ьk...—sьbašis Kuzu gorzāmān.

Marpa očtis ьvāssā. Azzā, loktām Kalinčiš Kuzu. Gorzā ačьs, sarkatāg. Pondis juašņь, vurātņь. ņem oz pištь vištavņь zonkaыt. Kotārtis Marpa velātis dьnā.

Velātis Ivan Jogorovič kāmātg uškātčis storozovkaā, juašā:

— Kuzu, te kьšaņ? Kьšaņ te ojnas? Mьļa gorzan?

— Vєras, ečči-i-i-n... b-ь-ь-ь... Mitros menā pisaļān lьjis... Mьjkā setčīn kerānь-ь-ь... Lapkoās vijisā-ə-ə-ə...—gorzāmān vištalis Kuzu velātišlā.

— Čāv, Kuzu, čāv, en gorzь. Əni tenā tatiš ņekin oz vərzāt, čāv,—gorātčis velātiš. Ačьs supьta paštašis da kotārtis miļicioner dьnā. Pervo-zā Ivan Jogorovič kazalis: kulak Mitros mьjkā ez vursā dumajt kernь. Mьjlā vьtte munasā

vərə pisallezən? Mıla vıtte vijisə ron, mıla vıtte ıjısə
çeladlı?

Ləzətnı pondis jugdıny, kız vıgaləm savır çocıkomıny
asvılaıny, Kolxoznəj karta dınyı sıpyta kotrasəny, vaitəny
morttez. Vit verzəm vələn rışən petisə posadış ıvbez kuza
ındətçisə raslan, Kalııçı dırevıalan: ny kolasny ətik vəv
vılyı pukalis Kuzu.

Kər ırisə rasə, mılicioıer sılış jualis:

— No kytən, Kuzu, kəda mestyn tenə ıjısə?

— Ozlanzyk ınekə, unakođ esə rovno rasəttis kotərti-da.

— Von, von kytən! Vizət sarkəə ru vokas kujlə,—go-
rətçis Kuzu, kazalis assis sarkasə-da.

Mılicioıer çəçəvtis vəv vılış da vostis sarkasə. Vıdən-
ny çəççisə, kərtalisə vəvvez da Kuzu vərşən ırisə vərə.

Nıylə i [munisə tuj dorşən, kazalisə kərtzyr da gez.
Rovzəmaş, tıdalə, aşny vırazyk Kuzuşa da kok pıataeznyşə
mavtəmaş, ırssəmaş, da terməştəıınas koləmaş kərtzyrsə da
gezə.

— Vizət, Gırov Mıtroşıslən i em kərtzyrsı,—gorətçis
ətik kolxozıık.

— Sıylən i kılıs golosıys-da, kər vətçisə me şıərə,—sıaşis
sek Kuzu.

— Tatçə, tatçə, jorttez! —gorətis sı kosta mədik kolxozıık.

— Oj-joj-joj!.. To kytən ııaşs, to mımda şıjəmaş mıas!

Kotərtisə vıdəııny sı dınyə. Lapıt, paşkıt kəz uvtyı
çassaən da ııeən vevttəm jama, a jamaas tır şı məsəkkez.

— Sedis ətik vrag! Azzat, mıj kerəny kulakkez: gosu-
darstvolə şetəm tujə ııaşsə sıstəny mıyn,—ləgən sıaşis mı-
lıcioıer.

— Kıkən kolççə tatçə, a mıjə əni lezçam posadə, ııdam
telegəezən vəvvez da arestujtam Gırovəs,—sodtis sıja esə
muntəıııs.

Jualannez.

1. Ladno-ja keris Kuzuşs, kər ojnas pondis mıny skolaə?

2. No mıjən sıja vevttis assis vınasə? Kınəs otsalis kutny?

3. Ləddə seti, kətən gizşə s̄ munəm j̄liş pemyt ras kuza da kulakkezket pantaşəm j̄liş. Azşə, k̄eəm k̄vvezən s̄ v̄lə uşkət-çisə kulakkez.

4. Vermis-ja Kuzıyb, kət i ne veşket tujən, lokn̄ oz̄yk Maksıybşşə?

F. I. Tütçev.

Tulbşşə ḡmaləm.

Radejta maj̄n me ḡmaləm,
tulbşşə, medozza kər ḡm,
kər v̄t̄te orşə da ordalə,
ləz novo gurgə: ım da ım-m!..

Tom k̄m̄rok̄yb murzə jona,
vot zer koj̄stis, lebzə bus,
s̄vjəşə, zardə,—zerə omən,
k̄rasə sor̄yb—vuz da vuz...

I son̄di zar̄ni jugər kişə,
a v̄ras kaj̄yb ş̄lə — mas!..
I v̄rşə z̄yk, i sorlən kişşəm—
otsalə ḡmlə, sodtə gaz!

Jualannez.

1. M̄j radujtçanāyb tulbşşə ḡmaləm̄n, kəda j̄liş gizə Tütçev̄yb? Gizə k̄vbürşis nişə stroçkaesə, kədna vaitən̄ radjalan tulbşşə ḡmaləm j̄liş.

2. Ləddə Gorkij̄yb viştiş „Arkip ded da L̄onkais“ nişə mestaesə, k̄tən gizəm ḡmaləm j̄liş. K̄eəm ḡmaləm j̄liş gizə Gorkij̄yb? V̄zə ran̄ta k̄v raskaziş voştəm k̄vvezən.

3. M̄j neətkoçyb Tütçevlən da Gorkijlən, kər nişə gizən̄b ḡmaləm j̄liş?

Klarnet da turgan.

(Başna).

Va dorьn kərkə,
posad səjn, turun kər nəvьt,
gozum zar,—
Klarnet pantası vil
pastuk pəlankət — sark,
Turgan şin mərtis...
— Zdorovo! — pikəstis klarnet.
— Olan vьlan! Mьj ki on şet?!

Turgan gorətçis panьt:
— Te mьj tьdalə, kariş jort,
kьətmkə varin podi, pervəj sort?
— Ək, miştəm suzəmbanəj!...
Ləgəşismoz klarnet: „Vьəəmik
te vizət,
da şinnetə vesət,
vəliş sek dugdan
mьj oz kov juaşnь.
Klarnet me, orsnь da pəlaşnь.
I golosə kət tekət vьtte
ətкод, jort,
no te vazan-ed
da kəin golosa mort!

Къскашъ теът пиксаноклѣ
mekät kыш-ңи...

Въдѣс виштала, њем ог зев:
кыз пonda орснѣ, левта зов —
sek grappez jăktănъ i kңazzez
kokkez viштăz...

No... әни менçим орсәм
aslatăn rovңajt:

ed tenat orsămşaң i măsъs
oz găңajt,

a toko văzăn ävtă!“

— „Siz, siz,—suă turgan:—

og azzъ şinăn grapliş çuzămvan...

Te kыlan? Vot azzъv,

viштала veşkыt, çorыt kыv:

me niјă ăakta kărkă, ăakta

jăktъnъ aslam turgan ävtă!“

Jualannez.

1. Азълит-ја тижѣ кѣркѣ кларнет?
2. Мъјиш керәм пастук турган?
3. Мъј estăn vaită kыvuras кларнетъs?
4. Мъј сълѣ горѣтçis панът турган?
5. Къеәм въводдез роуѣ kernъ eta vaşņaiş?

A. Ş. Neverov.

Кыз мијан vojna văli.

(Zonkalăn viшт).

I.

Eta oјă me vodi zoză lavič dъnă, a menъm mъjkă oz uzşъ. Kujli-kujli, da mъjkă kok pondis vudnъ, seşşa gors њev-na koşmъnъ. Levti me jurăş, a kerkuas miјan, kыz гуып,— њем oz роуѣ azzъnъ. Кълѣ toko, kыз mamă krovăţ vъып lo-

¹ Klarнет — духовăј instrument.

lālā, štena sajn mās zbrtčā da peļāsyp vŷtte syp lapaoknas guddišā. Povzi me, sebrasnam zikāz jurās kaŷti da vāra mēdi lanŷnŷ, a eta kosta vičku vŷlŷn kolokolā vačkisā, da āsyp ŷvtas kinkā gurētis. Čeččāvtis mamā krovat vŷliš, a me kujla—kulēm ņe lovja, i ņelki kŷlā menam ez pondŷ bergavnŷ. Vižeta — vitēmāš, a ačym ņem og azzŷ. Mamā kerku kuza kotrašā, špičaez kossā, mēdā āztŷnŷ lampa, a špičaez, vŷtte narosno, kŷtčā i loēmaš.

— Sanko, Sanko! — gorātŷlā menŷm mamā. — Sajmŷ čoz-zyk, zonok, sogmis mŷjkā mijan...

Kŷla me, kŷz sija kotrašā, a levtišnŷ pola, i kokkeza menam pondisā drāzŷtŷnŷ, i gorsās vŷtte gezān zelētisā men-čim. Mēda-vŷ mēda vištavnŷ: mŷša me og uz, a golosā vŷtte loēm ņe aslam. No drug mijan kerkuŷn vŷdās pondis zegavnŷ, zoļātānŷ āsypnez, vŷtte kinkā nŷ kuza vačkis. Čeč-čāvti me kāmētāg da no-zā gorātŷnŷ:

— Mamaj! Mama!

Kuta-vŷ me sija kiātŷtis, no ņekŷz og vermŷ kutŷnŷ, sija-vŷ menā kutā kiātŷtim, no siz-zā, ņekŷz oz vermŷ kutŷnŷ, kerku-as āddān pemyt, sijaŷn i ogā azzā ātamādŷnŷmās, da i ašŷm mijā povzēmšānas ņem eg azzā. Lŷkaši me jurnam košak berdā, a mamā koknas vedra ŷškātāma. Zoz paštaas kiššis vašs. Ātārŷn pondisā ŷvtŷnŷ ponnez, štena sajas ņurzā māsŷs. Me og i tād, kŷz mamā azzis špičaez, āztis lampa, ačŷs drāzŷtā, me siz-zā sŷ dŷnŷn drāzŷtā. Menŷm vŷ mŷjkā kolā kernŷ, a me i ačym og tād, mŷj menŷm kernŷ. A mamā gorātŷlā menam jur vevdārŷn:

— Sanusko, dona zonok, vojna pondātčā! Kŷtčā mijā tekāt pŷssamā?

Sŷ kosta kŷz mijan vārŷn ȳrŷitas, ņelki, vaŷa, me ņevna pŷkšŷsti. Vižeta posāzšānas, veškŷta ŷvāsas mijan dŷnā ko-tārtā Paraš ŷotkaā, ačŷs toko ātik jārŷnāsokān da kias vižā vŷgrātčan. Mamā mŷjkā sŷlā mēdis vištavnŷ, a sija kŷz vŷg-rātčanŷ āvtŷstas da gorētās:

— Kusāt vitā! Kazakkez kerkuēzētŷtas vetlātānŷ...

Paraš ŷotka āvtčā vŷgrātčanŷ, a āsŷnas vŷtte kŷz čar-

nələn jugjəntis, setən me esə əddənzək povzi. Mamə p̄ris s̄n-
 dukə, əktə sadtəg çugunkaez, ojzə, oksə, a me, k̄zi•kuləm,
 sulala. Sija menə kiəttam zegətə, gorətlə, v̄t̄te p̄l̄təmlə:—
 Sanko!...—a me mestəşim og verm̄ v̄r̄zət̄č̄n̄. S̄ kosta
 v̄ra torkn̄tis m̄jkə v̄rap̄n̄m, ukn̄tis, da no-zə şarətn̄, v̄t̄-
 t̄e m̄s karaul̄it̄is p̄l̄t̄ən sov̄k̄tis. Pervo me eg vezərt, çajti—
 kinkə narosno v̄valə, a s̄v̄ərn̄ kazali—etaz-tu pisalleziş
 l̄jšəp̄n̄. Kvaṭitis mamə ajəliş paş, p̄l̄itis as v̄las, a kiezas
 çugunka kasaən vizə, şetə men̄m sija, a ač̄s̄ çuṭ oz gorz̄b̄.
 — Kut, kut, p̄ss̄p̄n̄ kolə...

II.

Boṣti me çugunkasə, mamə krovat̄ uvtiş kvaṭitis çarkiez,
 çəvran̄ n̄n̄ t̄rt̄t̄əm vedra i mijə k̄kn̄ann̄m kotərtimə ətərə.
 Bz̄mit̄çə sija jər verdə i menə eəktə m̄sk̄yrt̄č̄n̄. M̄sk̄yrt̄çə
 me laz̄m̄t̄z̄ka—çugunkaə kişim uşas, oz roz azz̄p̄n̄ n̄m.
 Çuzjişi k̄t̄çəkə, da tarali toko kəçka vevdərət i çugunkaə
 menam tarəvt̄cis vokə, ədva me sija i azzi. A mamə men̄m
 şo gorətlə:—Çoz̄yk! Çoz̄yk!

Kotərtam mijə s̄k̄ət, i mijanlə pan̄t siz-zə kotərtəp̄n̄.
 Kin verzəmən gəniṭə, kin t̄leğa v̄l̄n̄. Ətik mestəp̄n̄ tapkişis
 mijan v̄lə staruka L̄patova, kias s̄l̄ən v̄li jen, a starik
 Şidorov pukalə kekerkaən ul̄iça s̄ərn̄ da lok gorsən gorətlə:—
 Baṭuski!... Baṭuski!...

Vəvvez jirəp̄n̄ aš̄in̄s̄ əmləssez̄n̄s̄ə, gərdlən̄, kropətəp̄n̄
 pisallez i mijan posad vevdərət eta kadə v̄t̄te k̄z̄ p̄r̄ çar-
 lalə-virdalə.—Mam, —sua me,—k̄t̄çə mijanlə kotərt̄n̄?

A sija oz i maskas vizət kotərtə, oz i k̄v̄z̄b̄ mençim
 k̄v̄vezsə.

Petim mijə l̄iş ul̄içaə, a m̄dik ul̄içaşn̄ verzəmən, gəni-
 t̄əp̄n̄ v̄ş̄k̄ta mijan v̄lə. Me kuti da puk̄şi ətik karta v̄ə,
 med menə ez kazalə, a mamə ez t̄əd mençim puk̄şəmsə da
 şo kotərtis ozlaṅ. M̄di i me kotərt̄n̄ s̄ şərə, no eta kadə
 ul̄içaas pondisə l̄jš̄p̄n̄. Menam n̄l̄ki jursi k̄s̄əp̄ən l̄vis.
 Viza kasanas çugunkasə, ač̄m dumajta: vijasə ali ozə? Vizəta,
 mijan komun̄is Pavlov Ivan kotərtə—golos̄s̄ şerti me sija

tədi,— da veşkəta saldatəb dənə, kəda pukalə vən vılas. Pa-
litis Pavlov lıjis pısalıŝ, siz vələb kək kok jılə i suvtis da
səvəgən toko gərkişis uşis mu vılas, a saldatəb sē vokə. A
me setiŝ toko kotərən—kotərtəmən pır pıssi eta ulıcais.
Kotrasi jəz gunəzət, i seşša ačım eg təd, kətçə esə kotərtən.

Кыла, вəra ulıcaas lıjşəp, kinlənkə kerku əzjəma. Vizəta
burzəka, vıtçe ne mijan, a ačım og verit: pođi-i mijan?
Pukşi me setən guna vokəb, izas stopa dənə, da no-zə gor-
zəp. Мəпым ne kerkuəb za, çurs şəvzəp—aş kerkuəb
sotçə. Mamə təd vılam uşis: kutasə sije saldattez da vijasə
parosno, i kołçca me sek ajtəg-mamtəg. Ajə, mozot-vı
i əni lovja vəli, kəz-vı ez gızş komuñisas. A sija gızşis, mu-
nis karə i tuj vılas sije, muntənnis-zə vijisə kazakkez.

III.

Pukali, pukali me guna vılpn, izas stopa vokəp, gorzi,
gorzi, nəvna kokñitzək mənım lois. Pondisə kəntəp kok-
kez. Vunəti me kəmaşp gortən, kotərti kəmtəg, a sē kosta
kakraz pondətçis zəp, pəvo nəburik, a səvəgən şo burazək
i burazək. Garjişi me pıdəzək izasas, təd vılə uşis: em-ed
menam çıgunkaokəp kasa, pondi sije garjəp çunnam. Pəti,
seşša kətişi izas vevdəras, dumajta: „Mıjlə me şoji kasaş?“

Gəgər lənis, oz kəv nəm, eta mestaiş vıdənpəs vıtçe
munisə, nəto pellezə menam dugdisə kəvp. Kujla, a ačım
şo dumajta i dumajta. Vıdkod kartınaez pıgəp juram: ajə
uşis təd vılə, kəz sija vəli komuñisən, mamə, kəz sija kək
komuñisəs guə zəvlis, i mıççasis mənım, vıtçe me siz-zəi
komuñis i uşkətçasə-kə me vılə kazakkez, siz i təd—vijasə
i vaitən oz pondə. Kəstəsti me as uvtam sułga kokəs, kəv-
zəsti ət pəlam da ačım asılm sua:

„A kətən əni mamə? Mıj səkət loas?“

Kujli, kujli da kazavtəg lanti, uzi asıləz. Asəvnas kəski
izassis jurəs, vizəta, a gəgər tuman kəvjaşə, nəm oz poz
azəp. Pondi vizətnə burzəka, a eta vələm ne tuman, a
suk əp, i posadəb vıtçe ne mijan loəm—kerkues jəə.
Nəlpn me dənşan jiki vizan dılpn muzəkkez pukaləp, in-

kaez, çelad i setən-zə zьbkaez əsaləнь. İnkəez gorzəнь, a muzьkkez sь şettəg vizətəнь. Kazalis menə mijan ulıcaış starik Pronuskin da suə:

— Kьtən te, zonka, kotraşan? Ed kerkunьt tijan sotçis.

— Kьz sotçis?— juala me.

— Vot siz i sotçis— зьн posadsə ətik ojnas malьstis, kazakkez snarjaddezən sotisə.

— A mamə kьtən?

— Mamьt tenat setçin, sotçəminas. Kətərt çozьk setçin...

Lokti me sijainə, kьtən mijan kerkuьs sulalis, a setçin toko ətik sommez, golovnaez valajtçəнь da gor truva sulalə. Tuj vьlas vijəm vəv roldəm kьnəmən kujlə da kьmiң çüzəmpaьs kuim mort kujləнь. Bokəttam, kaттəm jurən, munis Nıkifor dađ da kьskisə podvoda vььn strəjdəm gərdarmejeçəs. Sotçəm vorota dьньn pukalis zekok vььn mamə da guşənik gorzis. Menam siz-zə mьççisısə şinvəez, no gorzьнь şo-zə me eg pondь. Suvti sonьt pəim vьlas da pondi sonьtьнь kokkezəs. Sapoggez menam ez vələ, nija sotçəmaş ətləьn kerkukət.

Jualannez.

1. Kьəəm vojna jьliş estən vaitçə? Kın uşkətçilis derevna vьlə?
2. Mьla sь vurna povzis Sankoьslən mamьs?
3. Kın viştəşisьs? Mьj tijə təditə Sankoьs jьliş, sь şemja jьliş, kerku jьliş da derevna jьliş?

V. Inber.

Vit oj da lun.

I sektəz, kьz vevttьнь şələm,
kəş sija jəzlən vek oz vun,
kolonnəj zalə puktəm vəli.

Siz kujlis sek, vit oj da lun.

I loktis oştir, dontьnə kuzə,
ozanьs znamjaez, kьz vər,

med zar kerəsnə səlīs çüzəm
da moros vəlīs orden gərd.

Vizyvntis jəz. A mu vevdərən
seeəm-ed kəzət vəli, ok-k!
Bətte kəz nıis sija şəras
mijanlış sonıtsə torok.

Vit oj ez uzə sek Moskvaən...
No sələn uz nekər oz kuv..
I bətte tərəma şınvaən
təliş — roçotnəj karaul.

D. Bednəj.

Kollaləm.

Nəvətəma da tırtəm zvir tujokkez,
purgaəb tən sorlaləma vədəs.
I uşəp, i uşəp ləmokkez,
zagənik tırtənp dumajtan kəz.
Jəz munis pər kerəşən ləgaokəz,
mort suvda levəmaş toləez top.
I uşisə, i uşisə ləmokkez,
tırtisə nija çoçkom Lənin grov.
Vunəta-ja gorzəmsə seki jəzliş
i vozd kollaləm, suvtan kər te tuj,
i una, una vıl ninkəmmez geza,
kədna talisə Lənin şərən tuj.

A. I. Uljanova.

İlliclən çelədqsa da velətçan voez.

I.

Mijan vozd Vladimır İllic Uljanov (Lənin) sogmis Volga
dərən, Şimbirsk karən, kədə əni suənp sə nımən — Uljanovsk
karən. Sogmis sija aprəl təlişə 10 (23) lunə, 1870 voə.

İlla Nikolajeviç — Vladimır İlliclən ajb — olis sek Şimbi-

rskəj gubernan narodnəj skolaez gəgər vizətan inspektorən. Petis sija prostəj zvanno oṭir kolasiš, tomən kolčcis aṭstəg, da toko ьььтзк vonьs otsaləmən, ədva-ədva, vermis velətcьнь. Šimbirskas sija mьršis ošнь unazьk skolaez vednota ponda, kreššana čelad ponda i eta ponda, mьršəmsə da vьnsə zalejtəg, ььdkod pogoddaə vetlьvlis gubernə kuza.

Marja Əleksandrovna — Vladimir Iljičlən mamьs — vəli doktorlən ььv, unazьk tomša kadsə sija olis dєrevnən, kьtən kreššana əddən sija radejtisə. Sija kuzlьvlis bura orsnь, bura tədis muzьka da kьvvez: francuzkəj, nemeckəj i anglijskəj. Muzьkaas (orsəmas) da kьvvezas sija velətis mukəd čeladsə. Sija ez radejtlь una oṭirsə da gazətcəmməz, unazьksə olis gortas, čeladьskət, kədna bura sija radejtisə.

Šemjaьs, kədaьn ььdmis Vladimir Iljič, vəli əddən družnəj. Sija vəli kuimət kagaən. Unazьksə čeladša kadnas sija orslьvlis Olga sojьskət, kəda 1^{1/2} voən vəli tomzьk sьšša. Kьknannьs nija vəlisə əddən udav čelad, radejtisə zьkən orsnь da kotrašнь. Burazьksə kotrašlis Volodaьs, sija-zə i kamandujtlis sojьs vььn. Mukəd pьršas vasətas sojsə divan uvtə da sьvəгьн vəliš kamandujtə: „pet perьtzьka divan uvtis“. Čačəzən sija orsvlis jєєa, unazьksə nijə zugdьvlis. Miјə, pərišzьkkes, mukəd pьršas padmətlim sija etaiš, sijen Voloda zevšišlis mijan dьniš.

Льддьнь sija velətcis mamьs dьnšən vit gəgər voša. Drug sьkət veləlis льддьнь i sojьs — Oлаьs. Kьknannьs nija bura pondisə radejtnь льддəmsə, okoṭitəmən льддisə čelad knigəz da zurnallez, kədna sek əddən una loktisə ajньmlə. Čoza nija siz-zə pondisə льддьнь raskazzez, kьtən baitcis roč istoria jьliš, velətisə naizuš kьvburrez. Pəttəz льддən vəгьн Voloda sojьskət kotərtlьvlis orsnь. Səšša sua-taj: burazьksə sija radejtlis zьka, kotrašan orsannez. Gozumnas nija kotəren petavlisə ogradaə ɳeto sadə, kajlьvlisə puez vьlə, mukəd pьršas orslьvlisə ətlən mijankət „zevšišəmən“. Voloda əddən radejtlis etə orsəmsə, sьvəгьн vəгə ozlanša voezas pondis radejtnь krocket¹. Təvnas ьslašlьvlis dađən katuska vьvšan, kədə mijan

¹ Krocket — puovəj zullezən orsantor.

kerlvlisə oğradaas, orslvliş jorttezyškət lym komokkezən, a kər qevna vьdmьstis, pondis ьslaşnь koqokkez vьln. Uşə təd vьlə, kьz ovəstvennəj katok vьln, kədə kerlvlisə Şim-birskьn, sija, kьz i ьztyzk vonьs Sasaьs, koqokkez vьln ьslaşlisə vьln kerəssez vьvşan, kədna vьvşan i dadnas poləm petis ьskəvtnь: seeəm nija vəli krutəş. Kəstişasə pervo vьln, krutzьkinas kekerkaokən, sьvəgьn zagənik veşkətčasə da əd-dən-ed dьg ьskəvtənь suvtsən. Me toko zavidujtəmən vizəta nь vьlə, a vəşanəny ьskəvtnь eg lьş. Me dumaiş Volodaьslə vəli ьslaşnь koknityzk Sasaьssa: vəli sija qevzyt mьgəra, to-rytik seeəm, jon. Koqokkez vьlas Voloda ьslaşis sьvəgьn-qi, sek, kər sija vəli gimnazistьn.

II.

Gimnaziən, medozza klasьn, sija pondis velətcьnь 9^{1/2} voşa. Velətcis sija okojitəmən, koknita. Pervoşan-zə pondis velətcьnь vura, da i ajnym sijə velətis, kьz ьztyzk vonьn-məs da sojnyməs, rađejtnь velətcəmsə, unazьk pukavnь kni-gaez dorьn, kernь vьdəs sijə, mьj şetasə skolaьn. Eşə uşə təd vьlə, sьlən velətişsez vaitlisə,— Volodaьslə-pə əddən vura otsalə sija, mьj zonkaokьt-pə vezərən kьvzə uroksə, kədə viştalənь klasьn. Sposobnoşsez sьlən vəlisə burəş, sijən sьlən sek-zə viştalikas vil urokьs vьdəs kolis juras. Gortas sьlə kolis toko lьddьnь ətryr i urok sьlən vəli velətəm. Si-jən mukəd pьrşas toko pondətcas gьtьs da mi, pərişzykkes, pondətcam stolovəjьn uzavnь, pukşam, vьdənnym ьzyt pьzan sajə, ətik lampozə,— a sija, Volodaьnьm, kərkə jestəm urokkesə velətnь-qi da levtişas vəvavnь, vovgə vaitə, qerə posnitykkesə da padmətə mijanliş iznyməs. A starsəj klasse-zyн sek urokkeszə şetavlisə una. „Voloda, dugdь“— „Mamaј, Volodaьs oz şet uzavnь“. No Volodalə dьsьs-qi petə pukavnь çələmən: sija vəvalə, vetlə koļosoən. Mukəd pьrşas mamnym voştas posnitykkeszə da munas zalə, kьtən nija şylisə çelad şylankьvvez, mamnym orsə, a nija rojalən orsəm uvtas şylənь. Voloda şьvnь rađejtlis; muzyka doras sija velavlis çozə. No i setən sija əddənsə ez əvşьlvь. Uçətyzk vonoknym Mişəьs,

kədə vəli sek 3—5 voşa, vəli əddən nar şələma i nekъz ez vermъ şvнъ şinvaeztəg „Kozlik“ şlanкvսə. Sijə velətisə, burətisə. No toko sija əktas vնսə da şinneznas kvarkъsavtəg pondas şvнъ şəktъzъkinnezsə, kъz sь kosta Volodaъs bergətças sьlan da çuzəmsə piqəvtəmən, şinnesə varətəmən, povzətəmən şylas: „Kutisə kozlikъsə şera kəinnez“. Mişa kъz toko vermə, siz i vidçə. No vəvalişъs oz əvşъ da esə povzətəmən-zъk, ne aslas golosən, pondas şvнъ: „Ko-olіsə vaa-vьslə kokkez da şurrez“,—sek oz-qi vermъ vizşъnъ Mişa da levti-şas gorzъnъ. Əni təd vьln, kъz me eta ponda vidçvli Volodaъskət, petlvli kuçikşim sь ponda, mьla sija qerə uçətzъk vonսə.

III.

Kər ajnъm vəvli gortъn, sek mijanlə otsavlis sija: kutas Volodasə da nuətas aslas kabinətə, setçin pondas juavnъ sьliş urokkesə. No Voloda, kъz kiə puktas, viştalas vьdəs. Sek ajnъm pondas sьliş juavnъ vazsə, vьd tetrad vьliş laşin kv-vez. No Voloda i nijə viştalas siz-zə padmaştəg. Səşşə-kə ajnъmlən qemən sija mьjənkə mədikən viznъ as dьnas,—suam kəf saxmattezən,—dak çələmъs stolovəjas dьrsə ez sulavь.

Saxmattezən orsəmsə Voloda, kъz i ьzъtzъk vonъs, velətis vьlnəja, rukovodstvoez şerti i sьvəgъn şorənzъk kadə orslv-lis əddən bura. Orsəmsə eta rəmşətis sьliş ne as volaiş ə-kьta oləmsə qerevqanъn, a sьvəgъn sьlkaъn da emigraciəъn. Gimnaziəъn velətçikə sija radejtlis saxmatteznas orsnъ vonъs-kət. Da ne toko saxmattezən. Sija radejtlis orsnъ vьdəs sijən, mьjən orsis Sasəъs, radejtlis kernъ vьdəs sijə, mьj kerlvlis Sasəъs. Sija bura radejtlis assis ьzъtzъk vonսə da keris vьdəs sь-moz. Mьj jьliş, suam, oz jualə Volodasə, kъz sija mədə orsnъ, munas-ja gulajtnъ, viən ali jələn sьlə puktənъ kasasə,—sija pervo sь oz şet, vizətə Sasəъs vьlə. A mədъs narosno oz viz panьta kvսə, lukavitəmən vizətə vonъs vьlə. I mi kьkпannъm sьnqalъslam sь vьln. No i naşmek vizəmsə ez kidъ etaiş Volodasə, sija suas: „kъz Sasəъs“.

Sasaъs vәli әddәn vьlnәj, dumajtiš zonkaok, bura, strәga tьrtlvlis assis ovjazannošezsә, sijәn Volodaәn vonьsmoz-zә kerәmьs sьlә әddәn kolis: Voloda әzsis as ozas pьr bur primerrez vonьslis: pьdьna dumajtәmsә, srok kezә urokkez velәtәmsә, bura uzalәmsә.

Da i ne toko uzas, — oṭirs dorәz Sasaъs siz-zә mijan ozьn sulalis primerьn. Mi sijә vьdәnnьm әddәn bura rađejtimә sь laskov, spravedlivәj da čorьt karakter ponda. Volodaъs čelad kadas vәli lәgašьstan karaktera (spьlčivәj), i Sasaъslәn primeгьs, sьlәn pьrša volkьt karakterьs da әšә vizнь kuzәmьs bura otsalis vьdәnnьmlә mijanlә, a siz-zә esә burazьk i Volodaъslә. Pervo sьlәn vonьsmoz-zә kerәmьs otsalis ozlaңša kadә vьrәtnь etә lęgašankod karakterсә. Svьәгьn-ңi, zoramәm voezә mi әddәn-ңi jeәa pondim kazavнь sьiš etә spьlčivoссә. Seeәmә-zә ačьskәt pešәmsә da as vьlas uzalәmsә әzgam mi sььn i sek, kәr sija zorәtә as pьekas bura uzalәmsә da una, kuzәmәn uzalәmsә.

IV.

Esә čeladša voezә me kazali, kьz Volodaъs vizәtә kritičeskәja vьdәs as gәgәras. Eta lovja, vәvalis, vьtte kьz koknita dumajtiš, zonkaokьs, kәda bura vermis kazavнь mukәdьs pьekis tьrmьtәm torresә, kәda mukәd pьršas rađejtlis i ңerьsnь, šeralьsnь, no burazьk-kә vizәtnь, dak sija kazavlis ңe toko enә tьrmьtәm torresә. Sija kazavlis i bur torresә i burazьksә sь ponda, med dumajtьsnь: siz-ja sija kerә, avu-ja mәdik mortьn mьjkә seteәmьs, kәdә-vь sija vermis vošнь.

Eta Volodaъslәn әddәn tәdčis. Menьm kolisә juram seәm torrez, kәdna jьliš sija baitlis siz: „Me dumajti, tьrmis-vь menam eta vьlә muzestvoә? Naṭte vь ez“.

Tom kadas sija ez rađejt ossašнь, levтьнь vььna pьrsә, — enә umәl torreszә sija ez vermь kerpitнь vәrjazьk voezә, nyš-zә sija әәktis beregitčьнь i tom oṭirsә, aslas vašньn kom-somol III-әt sjezd vььn. Kolә sunь: ajньm mijan siz-zә ez rađejt ossašәmsә. Kәṭ mi i bura vьdәnnьm velәtčim skolaьn, a esә vьeәmьzьka Volodaъs, no ajньm mijanәs ңekәr

ez oskь, toko radujtцis da mьrшis, med mi ozlaп velotцim esэ burьbka.

Целадша кадэ Voloda pondьlis кьjnь цери да вьdkoд ka-jokkez, no сьвэргьн, кэр pondis velotцьнь gimnaziasa starsэj klasseзьн, ez pondь radejтнь etэ usэ, некэр ez pondь цери-avnь да suvtэтнь naпkkez kajjesэ кьjэм ponda. Siz-зэ i Sa-saьskэт, кэр sija vovьlvlis gozum kezэ unивersитетis, Voloda ez radejтль ьslaшнь рьзьн, Sasakэт vetьlvlis tomььk vonьs Miтaьs, кэда radejтlis ьslaшэmsэ, vetlisэ nija Sasakэт Шvijaga ju kuza da kossisэ вьdkoд gagokkezsэ да vaьн mukэд oлиш-сезsэ. Sasa velэтis priodatэдэм naukaez, esэ sek, кэр sija velotцis gimnaziaьн, a unивersитetas siz-зэ pondis velotцьнь priodatэдэм fakuлтетьн. Gozumша кадэ sija keris issledovaп-пoez, лэсэтis maтepjal сочиненноez ponda, кьтэн gizis вьdkoд зьvotнэjjez jьlis.

Voloda ez radejt jeштestvenнэj naukaezsэ. Gimnaziaьн сьлэ шэлэмvi вэли латин кьv, klaшsikkezэs лэддэм, sessa istoria, geo-grafia, siz-зэ radejтlis gizнь сочиненноez i gizьlvlis nijэ эддэн bura.

V.

1886 voэ, кэр Vladimир Illицлэ тьris 16-эт vo, etэ Uljanov-vezlis suda шемjасэ кэvjalis ьзьт sog — janvar тэлишэ 12 lunэ skornэj шmertэн kulis ajньs — Илла Nikolajevиц. Элэксан Illиц сь kosta вэли Петербургьн. Voloda сь kosta шемjасэс вэли med-pэриш zonэн i sek sija, кэт вэли esэ эддэн tom, bura otsalis mamьslэ, цuktis una mьршэм, med otsavnь сьлэ ena ьзьт zavotaезьн.

1887 voэ, кэр Voloda вэли medbэrja gimnaziasa klasьн, mijanлиш шемjаньmэs кэvjalis мэдик ьзьт sog. Ill Элэксан ca-rэs vijэмэ лэсэтцэм ponda Петербургьн arestujтisэ Элэксан Illицэс. Vladimир Illицлэ kovшis etэ шэкьт juэrsэ кьvнь medozza mortлэ да кьзкэ не povзэтэмэн viштavnь etэ mamьslэ. To кьз etэ sogmis. Элэксан Illицсэ да menэ, кэда gизэ enэ stroц-kaezsэ, arestujтэм jьлиш Шибирскэ gizis mijan rodцa, gizis sija Kaskadamovalэ, eэktis кьзкэ zagэпик viштavnь mamньmlэ.

„Gizətsə polučitəm vərən, — vištaşə Kaskadamova, — me ɛsti gimnaziaə Volodaʙs dɛnə da şeti sɛlə ɪddɛnɛ gizətsə. Jona ətlaaşɛstisə sɛlən şinkɪmmez i dɛr sija dumajtəmən çəlis gizət vɛlas. Me ozɛn vəli ɛe ozza-ɛi gaza şələma da vəvaliʂ zonkaok, — ozam sulalis zoraməm mort. „Dəloʙs-ed əddən ɛzɛt, uməl vermas lonɛ Sasəslə“, — suis sija.

Bərɛnzɛk, kər mamnɛm munis Pətərburgə mɛjənkə ot-savnɛ mezdətnɛ pərɪʂzɛk çələddesə, sija — Volodaʙs, — Kaskadamovaʙs kɛvvez şərti, vaitləm ɛe ətrɛr: „Siz-kə, Sasɛs ez vernɛ kernɛ mədnoʂ, siz-kə, sɛlə kolis kernɛ siz“. Voloda etə sogşəmsə çulətis əddən çorɛta, siz-zə velətçis, no lois vɛɫnəjzɛk da jeeazɛk vaitlis, toko kər loktas uçətzɛk sojɛs da vonɛs dɛnə, sek mɛrşis niʂə gazətnɛ, ɫobis nɛkət da suɫit-tis vazmoz, vištavlis zagatkiez, saradaez. Bɛdəs etə vištaşlis sija-zə Kaskadamovaʙs, kədə vovɛvɛlis ətkasən oliʂ çələdɛs dɛnə.

Ələksan ɪllicən dəloʙs romaşis vɛliʂ əddən şəkɛta: sija pon-dəmaş ɪddɛnɛ juralişən etə dəloʙn da petkətisə prigovor: şmertnəj kazɛ. Kazɛnitisə sija maj təlişə 8 lunə 1887 voə.

Şimbirskəj gimnaziaış naçəɫstvolə vəli petkətəm vɛgovor sɛ ponda, mɛɫə niʂə lezəmaş eteəm prestupniksə medbur velətçişən da zarni medal koznələmən. Dumajtisə: oz-pə poz şetɛn zarni medaɫsə i vonɛslə — Vladimir ɪllicɛslə, no sija enə 8 vosə əddən bura velətçis gimnaziaɛn, sijaɛn medaɫsə sɛlə şetisə-zə, şetisə i uçətzɛk sojɛslə — Oɫəslə. Vladimir ɪllic polučitis etə medaɫsə da pɛris velətçɛnɛ Kazanskəj univərşit-etə juridiçeskəj fakulɫet vɛlə. Kazanskəj univərşitetɛn ətrɛr loisə studençeskəj „vesporjadokkez“. Vladimir ɪllic siz-zə və-ləm seeəm skodka vɛɫn, kədə ɛekinliş abu juaşəmaş çukərt-nɛ, etə ponda sija, ətləɛn mukədbşkət, vasətisə univərşitetiʂ da Kazan karşis, iɛdisə Kokuskin dɛrevnaə. Etən vasətəmnas sɛlən romaşisə velətçən voez. Medvɛɫn skolə ɛvəşs sɛlə pədnəşis. Bura koris sija açɛs, koris i mamnɛm, med Vladim-ir ɪllicsə voştisə univərşitetə, no ɛem ez sogmɛ — sɛlə etə korəmnɛn ətkazitisə. Burazɛksə ətkazitisə esə sɛ ponda, mɛɫə sija vəli Ələksan ɪllicɛslə vonən. Siz Vladimir ɪllicən velətçə-mɛs romaşis, sek sɛlə vəli 17 vo. No vəli sija seeəm soz-

nafeinəj, mɔj aɕs kuzis, mədikkeztəg, otsavtəg, pomavny assis obrazovaņnosə.

Epa voezə, kər sija olis pervo Kazanyn, a sɔvəryn Samaraɔn, Vladimir Illiɕ pomalis assis revolucioŋer obrazovaņno. Sija vura velətis Marksliɕ soɕinənnoesə i vɔdsən azzis assis tujɕə, eta tujɕs vəli ravoɕəj klaslən peɕɕan tuj.

Sija pondis velətnɔ roɕ olansə, med velətnɔ da pondɔnɔ tədɔnɔ, kɔz etə olansə iŋdɔnɔ, suvtətnɔ viɕ tuj vɔlə, Marks tuj vɔlə. I kər sija vɔdəs etə velətis vɔəma, sek ɕorɔta pondis munɔnɔ eta tuj vɔlət, zorətis komuŋiɕteskəj partiə, kɔtən aɕs vəli juraliɕən, pondis nuətnɔ ɕəras Rossiaɕ ravoɕəj klassə i vajətis sija povedəəz.

M. Lixaɕov.

Stroitɕan kad.

ɕɔlənɔ ɕerrez,
golɕəɔnɔ kerrez —
rukɕə rjad vɔlə rjad...
Loktis stroitɕan kad...
Ker tarəvtɕə
gɔm da gɔm!...
Sen izvɔjaska
pɔmɕa-pɔm.
Molotok
ɕoɕə kirpiɕ,
mərtɕə sɔə:
giɕ da giɕ...
ɕerɔs eura,
ləɕtɔ nɔr,
gogɔt vetlə
srɔr da sr-r-r!...
Jurəz kerlən
ɕevɔt niɕ.
Ker topətɔs:

zie da ziel...
Levə ker,
sətə ɕer...
Rezɕə ɕag!
Bokə zag!
Torkə gard,—
kamɕ, vart!
ɕogmə viɕ kerku —
zorizən potə,
kɔz zer vəryn griv
mu pɔekiɕ petə.
Oz təd soɕɕiɕəm
Provlən brigada,
suisə strokəz
petɔnɔ podrjadən.
— But teɕnɔ strokəz!
Pɔm ɕələmən ov! —
Uzə pondətən
gorətis Jak Prov.

Kiez əsətəmən
nekin oz viz.
Şarətə seven,
tangə kirpiç.
Prov kiyn molot
supyta kaıskə.
Das lunən tırtis
zadanno majskəj.
Sylən brigada
gardəm ki sojjez,

syłən udarnikkez —
uzyn gerojjez.
Nylə me giza
pym kəvvez enə,
nija-ed talun
şələmyn, vemam...
Jugərən kişşə aş,
şylankəv petə...
Prov sajn ызт
talun pveda!

Jualannez.

1. Kəz ponətçə giznə kəvbursə avtor?
2. Pozə-ja pervo-zə kazavnə, məj jliş sija mədə giznə?
3. Kəz gizə çer səsə, ker tarəvtçəmsə, niələmsə? Ləddə niyə mestəezsə ešə ətrər. Kokni-ja ləddişşə?
4. Kəz uzalə brigadir Prov aslas brigadaən?
5. Kəskə-ja ləddişşə eta kəvbursə ozlan, burazək uzavnə?
6. Kəəm kəvburrez ti ešə tədatə M. Lixaçov gizişiş?
7. Ləddə sliş-zə višt „Ikota“, kəvbur „Kər potə kor“.

M. Ijin.

Vełikəj plan jliş višt.

I. Vit voşa planlən razvedçikkez.

Kokni-ed vištavnə — stroitnə şoməd vil karrez, şursməd vil zavoddez. A məjiş niyə kernə? On-ed ker niyə vozdukiş. Tırmas-ja mijan postrojkaəs ponda kirpiç, cement, ştoklo. Tırmas-ja mijan masənaez ponda kərt?

Kerəm maşerjaləs mijan jeeəv, a sərjo — məmnda kolə.

Azzat-kə ti vagon əsənşan toko kusinnez, vərrez da nurrez, sek pozə sunə — nem tijə od azzə.

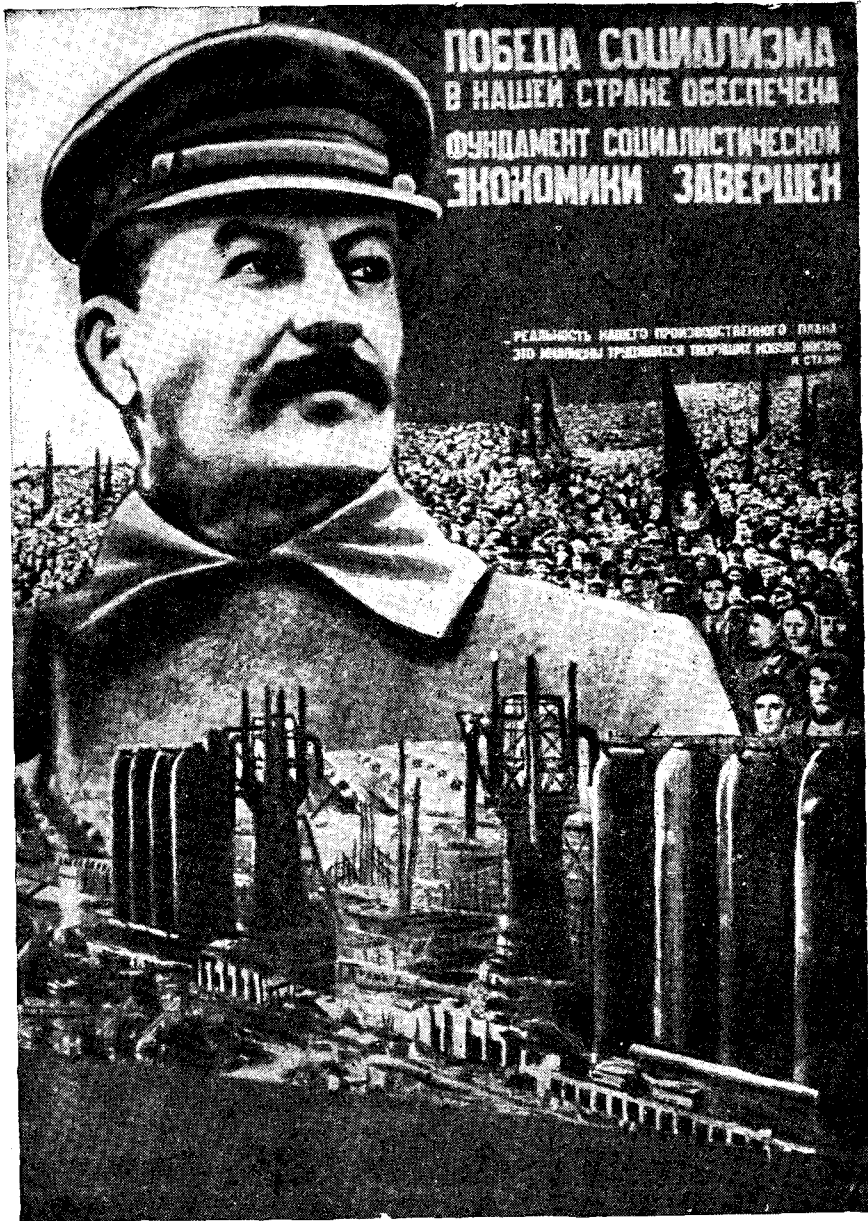
Kusinnez — şoj, pesək, iz. Vərrez — kerrez, balkaez, spallez.

Torfa nurrez — elektriçeskəj tok.

Şojiş da pesəkiş mi kerəm kirpiç, şojiş da izveşiş — cement, kərt rudaiş — kərt.

**ПОБЕДА СОЦИАЛИЗМА
В НАШЕЙ СТРАНЕ ОБЕСПЕЧЕНА
ФУНДАМЕНТ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ
ЭКОНОМИКИ ЗАВЕРШЕН**

— РЕАЛЬНОСТЬ НАВЫХО ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ПЛАНА
ЭТО МАЛЫМ ТРУДОВИКАМ ТВОРИТЬ ИДЕЮ ВПЕРЕД
И СТИСНО

Сыръюбс мѣѣан аззѣшас. Медозза мог мѣѣан — коссѣшэм. Еташан ѣ колѣ pondѣтсьнѣ. Војна вѣльн оз роѣ ушкѣтсьнѣ војѣ тѣдмашѣг. Сѣз-зѣ ѣ естѣн: колѣ перво индѣнѣ тѣдмашѣн.

Вѣд во ми индѣм експедицаез¹ вѣльн крајѣзѣ — ројарнѣј крѣг сѣјѣ, [Казакстан пуствѣнаезѣ, Алтай да Памир керѣсез вѣлѣ.

Ѣтик отрѣад кѣткѣ мунѣ Шивирѣт, ѣура тундраѣт. Муnѣнѣ картѣзтѣг, ашнѣс оз тѣдѣ, кѣтѣ инмасѣ. Вѣд оѣир ѣузѣм вѣлѣ вѣзтѣмѣш шѣд маскаез. Маскатѣг номѣс да москаѣс ѣшѣлѣјтѣ. Отрѣад муnѣ, а вѣрѣшѣнѣнѣс ошкѣв оз колѣсь, лѣвзѣ вѣдса кѣмѣрѣн ном експедица. Тундраѣс — кѣз војкѣт то-рѣлка, авѣ ѣтик вѣльнѣн, авѣ ѣтик пу.

Сѣ коста-зѣ вѣльн лунлаѣнѣн муnѣ тѣдмѣлѣшѣзлѣн мѣдик от-рѣад. Муnѣнѣ керѣсез куза вѣкѣѣѣтѣк тѣјок вѣлѣт, кѣз вѣзѣт керку карнѣз дѣрѣт.

Кок цѣтанѣс — шѣ кѣпѣм метра керѣс шѣнаѣн лѣзѣ улѣ. Рѣвзѣн-кѣ да мѣзман — коскаезтѣ оз аззѣ. Но коссѣшлѣ оз коѣ роѣнѣ ѣемѣш, ѣ морттез муnѣнѣ лѣркѣшѣмѣн ѣзовѣј шѣна вѣрдѣ коккезнѣнѣс коссѣнѣ тѣлѣѣанѣннезсѣ да сѣз шѣ ѣ кѣсшѣнѣ озлаѣ.

Das voѣn — 1919 voшѣн Naukaezлѣн акадѣмѣя индѣлѣс ку-ѣмшѣ шѣзѣмдас ѣтик експедица².

Ета мѣмдѣ индѣлѣс Naukaezлѣн акадѣмѣя токо ѣтнѣс. А мѣмдѣ експедица индѣвлѣсѣ мѣдик науѣнѣј инстѣтуттез!

Мѣмдѣ оѣир ѣзалѣнѣ вѣдкѣд ѣзѣн сѣѣѣн, кѣтѣн суѣм строѣтнѣ кѣрттѣјѣз, гарѣнѣн¹ каналлѣз, гарѣнѣн ѣзсом сѣхтѣз строѣтнѣ завѣддез.

Strana pašta ѣзалѣнѣ развѣдѣкѣкѣз.

II. Мѣј вѣшталѣнѣ развѣдѣкѣкѣз.

Мѣј-нѣ нѣја вѣшталѣнѣ? Вермѣмѣш авѣ мѣјкѣ вѣлсѣ аз-зѣвнѣ?

Нѣја суѣнѣ: ми-рѣ есѣ воѣ ог тѣдѣ ашнѣнѣм странѣнѣмѣс.

¹ Экспедицаез — ѣѣнѣј морттез, кѣдна вѣтлѣнѣ коссѣнѣ вѣлторрезсѣ да тѣд-мѣшнѣ.

² „Velikѣј plan ѣлѣш вѣштѣс“ гѣзѣм 1930 воѣн.

Nija suəp̄n̄, mijan stranaŋn-pə viʎs una azz̄ȳtəm, kədə ešə kolə ošp̄n̄, azz̄ȳp̄n̄.

Kareliān̄, polarnəj krug sajn̄, tundra sər̄n̄ nija azz̄əmaš əddən ʎz̄ȳt Xivinskəj kerəssez. Tədat m̄ȳjiš ena kerəsses? Əddən kolan, dona s̄r̄joiš—nefeliniš da arətiš. Nefeliniš kerəp̄n̄ štoklo. Arətiš šetə superfosfat—udovren̄no mijan ʎv-vez v̄l̄ə. Eta s̄r̄jošs set̄cin ne ətik šo million tonna.

Kara-Ūum pust̄n̄ān̄ azz̄əmaš neip̄n̄ kerəsokkez. B̄t̄te k̄beəmkə veʎikannez vəvaləmaš da pesəkiš kerəmaš kirpiçokkez. Kər pondəmaš garjišp̄n̄ ena kerəsokkez̄n̄, sek kazaləmaš: eta-pə avu pesək, a pesək ətlān̄ šerakət. A šerasə mi nevam Italiāis, vajam ʎliš, m̄ȳntam s̄v̄ ponda una šəm. Šera mijanlə kolə vura. Sija munə gumagaə da rezina kerikə.

Med vijn̄ vredit̄llesə šeranas kiškalan̄ vinograd da xlorok. A to vizət k̄tən vələm šerašs, voš sija Kara-Ūum pust̄n̄aiš m̄ȳmda kolə.

Kossiššez Šiviriš azz̄əmaš una seeəm t̄bez, kədnaŋn p̄v-dəsas una soda. A tədat, m̄ȳj sija seeəm soda?

Eta seeəm maŋerjal, kədatəg oz poz kern̄ maŋeg. Ne toko maŋeg, no i una mukədtor. Sodasə kerəp̄n̄ soliš, stroitən̄ eta ponda ḡriš zavoddez. A vizətan-kə, soda kujlə t̄bez̄n̄, oz kov stroitn̄ nek̄beəm zavod, toko kurav!

Tədmališsez Jakuŋiāis azz̄əmaš əddən ʎz̄ȳt kerəssez—kvaŋ suvda kerkuša v̄l̄n̄z̄ykəš, nija iz soliš. Sov. mijan em i mukədinnez̄n̄. Jakuŋiān̄ kossiššez ešə azz̄əmaš əddən ʎz̄ȳt suç t̄dalan gips kristallez. Əš̄n̄ štoklokod i em, toko avu štokloiš. Voš toko da suvtət əš̄n̄ə. Sešša Kazakstan̄n̄ azz̄əmaš xondrilla. Xondrilla—sija v̄dman turun. S̄v̄ v̄liš uçonəj-jez iššledujtəmən azz̄əmaš kauçuk. A med kern̄ rezina mi kauçuksə vajamə granica sajiš.

Ez-na ešə jest̄ paškavn̄ kauçuk azz̄əm j̄liš juər strana pašta, k̄v̄z v̄ərə azz̄əmaš ešə donaz̄yk rašən̄no tau-saḡbz. Tau-saḡbz̄n̄ siz-zə em kauçuk. Uçonəjjez suəp̄n̄: mir pašta-pə ešə avu seeəm v̄dmas, kədə-v̄ šetis kauçuksə unaz̄yk tau-saḡbz̄ša.

Da raz verman vištavn̄ v̄vdas sija, m̄ȳj azzisə razvedçikkez.

Razvedčikkez uzaləň ɲe toko vərrezʹn, ŧeppezʹn da pustʹnaezʹn. Nija uzaləň vʹd laboratorian. Nija suəň: oz-pə kov munʹ vʹd razvedčiklə ŧurs kilometra saǰə, vamʹn zer uvʹtʹn, drəzitʹn kəzʹt uvʹja. Mi to estən, eta pʹzan vʹlʹn, ena ŧtoklannəǰ stokanokkezʹn, provirkaezʹn azzam zavoddez da fabrikaez ponda dona sʹrjosə. Mi vėlətam zavoddesə, kʹz kolə ɕapkišan torreziŧ suzətnʹ sʹrjo, suzətnʹ setiŧ, mʹj ɲekinlə oz kov, kəda ɕapkaŧə kokkez uvʹtʹn.

Viŧtalam kəŧ seeəm tor — kamʹsiŧ kerəň gumaga da kardon, ɕorʹt prostəǰ vuruniŧ — vəŧnit bur sukno, saxarnəǰ zavoddezʹn ɕapkiŧəmiŧ — sahar, ɲeftiŧ — kauɕuk.

Sʹrjo mijan tʹrmas. Etaiŧ povʹn oz kov. Medozza zar kerəmsəŋ-ed toko mijan stranənyʹm vʹtʹte ǰov da pustʹna koǰ. Torfa ɲurrezʹn mi stroitam eʹlektrostanciaez da pondam setɕinŧəŋ inʹdʹnʹ torfəsə provoddez kuza — eʹlektriɕeskəǰ tokəŋ. Kəzja vəriŧ mi keramə gumaga. ŧeppezsə, kədna vʹlʹn ənəz vʹdmis toko kovʹl da turun, mi ǰeram da kəzam. ŧeppez ŧetasə mijanlə ɲəŋ.

Kərkə i təvsə, kəda ɲokralə puezsə, mi eəktam uzavʹn. Uɕonəǰjez tədisə-ɲi viʹl təv dvigətel, kəda ŧetə una vʹgoda.

A setɕin mu pʹekas una izsom, kərt, ɕənk, med. Mi-ed vʹdəs etə pondətɕam toko vəlʹiŧ oŧnʹ.

Eə vit vo saǰʹn vərleŋ dumajtəmaŧ: ŧibirʹn, Kuzneckəǰ vaŧŧejʹnʹn izsom toko-pə 250 miʹllard tonna. A razvedčikkez setɕiniŧ əni azzəmaŧ eə 150 miʹllard tonna. Eta-ed avu jeə! Eta-ed vʹdsə vit kilometra suvda izsomovəǰ kerəs. Kʹz-nə ozʹbʹk seeəm kerəssə avu azzəmaŧ? Izsom oz kujʹlʹ mu vev-dəǰn ɕukəran, siǰəŋ i avu azzəmaŧ. Sija pʹdʹna kujʹlə muas, plassez vevdərŧəŋas-ed ɲem oz tʹdav, em-li, avu-li izsomʹs muas. Med matətɕəňʹ sʹ dʹnəz, kolə piŧkətnʹ muas oŧta — skvazina. Eta avu koknit uz. Bur piŧkətnʹ musə ɲevʹtinət. A kʹz pantaŧas əddəŋ ɕorʹt iz? Ovlə siz, kər on vermʹ ǰarjʹnʹ ɲekʹeəm staʹləŋ, — sek buritəň¹ almaznəǰ vuroəŋ.

A mʹj Kuzneckəǰ vaŧŧejʹnʹs! Mi setɕin-ed eə toko pon-

¹ Buritʹnʹ — pʹgətnʹ muə.

dətçam saxtaezsə stroitn̄. A Donbass̄n̄ uz̄s̄ mun̄ə vek z̄n̄-ŋi. A t̄ədam-ja mij̄ə vura Donbass̄ə?

Og-na t̄əd̄ə.

Mijanl̄ə saxtaezsə kov̄šis garj̄n̄b̄ k̄t̄çə šur̄ə, t̄ədt̄əg, k̄b̄-
eəm plas, k̄t̄çəz̄ mun̄ə, v̄dlān̄-ja sija k̄z̄aŋas̄ seeəm, k̄beəm
kol̄ə.

A k̄ərt?

Raz mi k̄b̄n̄mk̄ə vo sajn̄ t̄ədim, m̄j̄ N̄izn̄əj Povolzj̄oŋn̄
em k̄ərt? A əni mi set̄çin̄ pond̄ət̄çim-ŋi stroitn̄ v̄z̄t̄ meta-
lurgičesk̄əj Xopersk̄əj zavod. Eta zavod̄s̄ v̄d̄ voə pondas̄
set̄n̄ 650 šurs̄ tonna çugun̄ən.

Mi raz t̄ədim̄ə, sto št̄epn̄əj Kazakstan̄n̄ mi azzam̄ə v̄z̄t̄
zapassez̄ izsom̄ i ñe toko izsom̄, no i med̄, k̄ərt, marganeç? Mi raz
dumajtim̄ə, sto Donbassa, Kuzbassa, Uralša mijan loas̄
es̄ə ətik prom̄b̄slenn̄əj vel̄ikan — Karaganda?

Siz-z̄ə ñeft̄ən. Ñevaz̄n̄ professor Preobrazensk̄əj ñeft̄s̄ə
azzis̄ set̄çiniš, k̄tiš ñek̄ər ez̄ dumajt̄ə azz̄n̄b̄ i koss̄n̄b̄ — 40
kilometra sajiš Perem kar d̄n̄šan.

Uçon̄əjjez̄ suən̄b̄: ñeft̄-p̄ə mijan em om̄ən Šredn̄əj Vol-
gašan Ural̄əz̄.

Una es̄ə mijanl̄ə kol̄ə v̄dlāt̄ çuvj̄n̄b̄ mus̄ə „vulavkaok-
nas“ — razvedoçn̄əj birōən. I razvedka mijan mun̄ə v̄dlān̄.

Unalān̄-ŋi mu v̄b̄n̄ sulal̄ən̄b̄ kuz̄ stal̄n̄əj koka vel̄ikan-
nez̄ — v̄uril̄n̄əj stanok v̄b̄skaez̄. Stal̄n̄əj da almazn̄əj biroez̄
rišk̄ət̄ən̄b̄ mus̄ə, garj̄ən̄b̄ iz, mat̄ət̄çən̄b̄ bogatst̄voez̄ d̄n̄əz̄,
k̄ədna zevçis̄əmaš̄ ñekolan̄ porod̄əz̄ uv̄t̄ə, k̄ədna d̄n̄əz̄ koļ̄ə
garj̄n̄b̄ ñe ətik das, ñe ətik šo metra mus̄ə.

III. V̄d̄ vel̄ət̄çis̄ med̄ v̄əli razvedçik̄ən.

V̄d̄ vel̄ət̄çis̄ dumanas̄ mun̄ə b̄liš̄ stranaez̄ə — Afrikāə,
Amerik̄ə, Inçiāə.

M̄j̄l̄ə mun̄n̄b̄ s̄b̄ b̄b̄naas̄? T̄ədat-ja ti as̄ ḡəḡərn̄b̄t̄ə, ass̄in̄b̄t̄
olanin̄n̄b̄t̄ə? Vermat-ja ti sun̄b̄: mijan olanin̄ ḡəḡər-p̄ə em̄əš̄
torfa ñurrez̄, strojev̄əj v̄ərr̄ez̄, izveš̄nakkez̄, fosforit̄tez̄, kirpiç̄
da kas̄nik̄ keran̄ šoj, v̄ur stroit̄çan̄ pes̄ək?

V̄b̄d̄əs̄ et̄ə ti od t̄əd̄ə.

Medpervo tijanlā kolā velātņ assinūt olanin gəgərņtā, as drevņanņtā, posadņtā, kar gəgərņtā.

Kerā ekskursiāez, gizā plannez, kartāez. Eta karta vььп pјatnajtā vьdās, mьj kolā vit voša plan tьrtəm ponda. — Єaktā gьrišьk jorttezņtā, ңeto velātišņtā otsavņь tijanlā, velātčā nьšaп, kьz tādņь miņerallez. Ti-ed esā vizātņь odā-na kuzā. Ti-ed od vermā tādņь ruda kusək, odə vermā sijə jansātņь, азьпъ iz kolasiš. A etā kolā kuzņь kernь, tədmališ etatəg oz vermь izavņь.

I ətik kņigāezəп etā siz-zə on vermь kernь. Aslūt setəп kolā vizātņь, kiəп vərətņь. Pьr vizə təd vььп: stranaьs, kə-daьп olatə, avu-na esā oštəm. Oštə sijə!

Jualannez.

1. Mьj kossəņь vit voša planləп razvedčikkez pustyңāezьп, vər-rezьп da ңurrezьп?
2. Kьz pјatiļetkaləп razvedčikkez azsisə nazmitassez, šera, gips da kaučuk?
3. Kьz razvedčikkez kossəņь kərt, izsom da ңeft?
4. Mьļa mijan stroiļestvo ponda koləņь razvedkāez?
5. Kьz velātčiš vermas lonь razvedčikəп?

M. Lixačov.

Кьvvez vər gerojjezlā.

Komi mu vėjə suk vəгьп,
romtəm ləz kudria mu.
Vizьv šinvaəп sь səгьп
kotərtə una səz ju.

Šəd vər štənaəп sulalə,
pьkšəma ңovoəz top.
Tom korьs čuzəm okalə,
sьпədьs səstəm,
kьz lьsva top.

Kыссә вәр ојланә помтәг
не әтик миллион гектар.
Комі јәз сь рьекә пондә
әкшнь, локтә кәр ар.

Oz sek uz vәр çәskyt vәtn,
şivәtçә ziryt sek kad:
vәр zaptaninә јәz petә,
çәvmә vuļçiktan posad.

Ok-i, vәрәј, te vәр,
remyt vәriңәј,
kәrkә kvlin-ja
eteәm olan zьk?
Te vizәt-zә, vizәt,
kvzь, vәriңәј,
kvz udarnikkez
izьn kojәnь.

Sen ne kvk, ne kuim —
tьşçamәd komi јәz,
şo brigadaez,
kьtәn pomtәm vьn.
Kьvzә, kьvzә vьdәn —
oris çәlәm vez...
Kьlә kamgan sь
vәр рьekas ьnь.

Gorәtә Piļa brigadir,
sьlән-ed kļuçәn pižә vir:
— E-әј, pәрәt,
әdçәnzьk vasәt!
Kin vәrьn?
Әsәm vәrә kin?
En ļasmaş!
Sodtь, jort, vьşin!
Kerav, kerav!
Pu şәlәm kokav!

Vьльнзьк тєmppez
изьн виз.
вьд сэтэм вокə
med ez şiz.
Sodть norma—
planən og şormə!
Mi ьekamə vər,
кьз турun:
daskьк кубometraən lun.
Daskьк! Pervəj sort
šetə вьд mort!

Епа-ја абу gerojjez?
Uз ньлən рьт, воjevəj!...
Ьмjalə vər lunnez, ojjez,
drəzitə kəz vekovəj...

Kazətə, rizetə!... No t-tel!...
Çer kamgə, çizgə pila.
Koşaşə vər рьдəs, potə...
Uз tatən vi|—vizьv va.

Кьлат, кьз Pişəьs тытə
aslas brigadaən plan.
Vьнəнзьк kiez pizьrtəm
сь şərə vətçə Ivan.

Кьлат, кьз kamgəнь çerrez.
kazgəнь ru vərşan ru.
Orsəнь sonđi jugərrez,
ьм buskət kattişə ru.

Kamgəнь çerrez,
goralə vər.
Uzgəтəн çagьs
kojə, кьз ser.
Kamgəнь çerrez:
kam, kam-m!...

Бмјалә говкѣс —

A-a-ammm...

Pilаѣс çizgә.

paşkalә sum.

Корьртә јурсә

pәriş pozum.

Rizәtә, pәрә!

Kuz-kazzz!...

Şo voşa pulән

çegis kaz.

Uz kostьn кьлә

gaz, şьlankьv...

Plan тьrtis strokәз

tom kolektiv...

Te, strana, кьлан?

Vәр—em!

Brigada ызьн:

Sturm! Temp!

Бмјалә, goralә вәрѣс...

Tuj вььн traktor piң şer,

kokçita niłdә сь şәгьн

ьзьт vunt sortovәј ker.

Keraşә komi jәz мьзтәг,

moviizujtәma вьн.

Zьk munә, vәр olә ызтәг.

Њьләмьн jәz oj i lun.

Stroitçan vәр mijә şetam,

şpal da pes — tenьt strana.

Una das şo kuvometra

кьләтас tulьşşа va.

Р Ы Е К Ә С.

Lisbok.

- M. Lixaçov — Pionerskəj klubn	3
S. Marsak — Otrjad	—
A. A. Fet — Çeriok	5
A. P. Çexov — Kastanka	6
A. Ş. Puskin — Çerialiş da çeriok jylis skazki	20
I. A. Kərblov — Zerkala da ovezana	28
I. A. Kərblov — Slon da ponok	—
I. A. Kərblov — Kreşşanin da batrak	29
- M. Lixaçov — Uçitık udarıkkez	30
- İvu Şterko — Skolaın radio	35
- M. Lixaçov — Vəvvezən orsam	36
N. G. Koroļenko — Xoloppezlən çelad da varinlən pon pijannez	—
N. A. Nekrasov — General Tortıgin	40
A. Ş. Puskin — Təvşa tuj	42
- M. Lixaçov — Soşşe kuza	43
A. Ş. Puskin — Təvşa rıt	44
- İvu Şterko — Konokkez vıbn	45
L. N. Tolstoj — Kavkazskəj plennik	—
D. Bednıj — „Kristosıs lovzis“	64
V. M. Garsin — Şignal	65
M. Gorkij — Arkip ded da Lonka	73
- M. Lixaçov — Oñir kolasa	90
- Vaşil Mikov — Kəşşan kud	96
- M. Lixaçov — Sedis	97
F. I. Tutçev — Tıbışsa gımaləm	102
D. Bednıj — Klarnet da turgan	103
A. Ş. Neverov — Kız mijan vojna vėli	104
V. İnver — Vit oj da lun	108
D. Bednıj — Kollaləm	109
A. I. Uļjanova — İliçlən çeladşa da velotçan voez	—
- M. Lixaçov — Stroitçan kad	117
M. İljin — Velikəj plaı jylis vişt	118
- M. Lixaçov — Kəvvez vər gerojjezlə	124

Цена 55 коп. Переплет 25 коп.

У. 1. н.

М. П. ЛИХАЧЕВ

**ХРЕСТОМАТИЯ
ПО
ЛИТЕРАТУРЕ**

для начальной школы
3 год обучения

На коми-пермяцком яз.